

Konstantin V. Zorin

Genele și cele șapte păcate capitale

**Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus!
Se poate schimba aceasta?**

Cartea medicului și psihologului ortodox K.V. Zorin este dedicată unei teme arzătoare: genetica. Autorul analizează în ce măsură personalitatea omului, sănătatea și atitudinea față de lumea înconjurătoare depind de moștenirea sa genetică. În carte sunt descrise, într-o formă accesibilă, rădăcinile genetice ale unor boli și patimi păcătoase, precum și felul în care înclinațiile innăscute și instinctele influențează faptele noastre, materialul de față devenind foarte interesant și util pentru o gamă largă de cititori. Cartea este adresată celor care vor să înțeleagă mai bine ce li se întâmplă, să-și înțeleagă aproapele și să-și rezolve problemele de sănătate existente.

editura
Σοφία

www.sophia.ro

ISBN 978-973-136-112-3

9 789731 361123

16 lei

KONSTANTIN V. ZORIN

Genele și cele șapte păcate capitale

*Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus!
Se poate schimba aceasta?*

Traducere din limba rusă de
Eugeniu Rogoti

Tipărită cu binecuvântarea
Preasfințitului Părinte Galaction,
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

editura
Σοφία

Editura Cartea Ortodoxă
București

Redactor: Elena Marinescu

Coperta: Mona Velciov

Traducere din limba rusă după originalul:
Ghenî i sem' smertnâh grehov, ed. Russkii Hronograf, Moscova, 2006.

© Sophia, pentru prezenta traducere

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ZORIN, KONSTANTIN V.

Genele și cele șapte păcate capitale. Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus! Se poate schimba aceasta? / Konstantin V. Zorin; trad. din lb. rusă de Eugeniu Rogoti. - București: Editura Sophia; Alexandria: Cartea Ortodoxă, 2008
ISBN 978-606-529-018-1; ISBN 978-973-136-112-3

I. Rogoti, Eugeniu (trad.)

*Distrugerea treptată a sufletului uman, a ceea ce este duhovnicesc, la cei apropiați ai noștri sau la strămoșii noștri îndepărtați, ni se poate transmite, ca moștenire, ieșind la iveală, dintr-odată, sub forma bo-
lilor. Însă vreau să spun ceva cu cea mai mare convin-
gere: nici o boală nu poate fi pusă exclusiv pe seama
stării de păcătoșenie, fie ea proprie sau a strămoșilor.
Este sigur că tot ce nu este bun ia naștere pe pământ,
deoarece omul dintru început, în persoana lui Adam
și a Evei, a căzut din unirea cu Dumnezeu. Totuși nu
putem spune că schizofrenia, cancerul sau vreo altă
boală sunt legate neapărat de starea de păcătoșenie.
Se întâmplă însă adesea ca Domnul să-i dea omului o
boală, spre mântuire.*

Mitropolitul Antonie de Suroj

Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus!

Se poate schimba aceasta?

Un tânăr neliniștit a venit odată la marele duhovnic al timpurilor noastre, Sfântul Paisie Aghioritul. Nu se putea stăpâni în nici un chip. S-a aflat după aceea că un duhovnic nepriceput, în loc să-i dea un sfat înțelept tânărului, a pus toate problemele și nenorocirile lui pe seama moștenirii genetice. Din cauza impasului în care s-a trezit, tânărul a căzut în deznădejde.¹

Sfântului Paisie îi părea rău că oamenii se chinuesc uneori la gândul că au parte de o moștenire foarte grea. De fapt, demonul le trimite un astfel de gând ca să-i înfricoșeze, să le întunece mintea și să-i scoată din fire, fără vreun motiv serios. „Chiar dacă în om ar exista vreo moștenire păcătoasă, ea nu poate rezista în fața harului lui Dumnezeu”, spunea sfântul².

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. III, *Lupta duhovnicească*, Moscova, 2003, p. 318.

² *Ibidem*, p. 48.

Cu toate acestea, duhovnicul athonit nu nega sau diminuea rolul genelor. „Fiecare om a primit daruri de la Dumnezeu pentru a se folosi, chiar dacă aceste daruri sunt folosite de om în scopuri bune sau rele”, mai spunea părintele. „Dacă omul va folosi darurile primite spre folosul său, atunci va atinge treapta desăvârșirii.”¹ **Neajunsurile noastre, fie că sunt rodul propriei neatenții, fie că sunt moștenite de la părinți, sunt, de asemenea, proprietatea noastră. Fiecare dintre noi trebuie să lupte corespunzător, pentru a se elibera de aceste neajunsuri** (*subl. ns. – K. Z.*).

Despre influența reciprocă a moștenirii și a duhovniciei scrie și duhovnicul Mănăstirii Pécerska din Pskov, arhimandritul Ioan (Krestiankin). Acesta avertizează o femeie care i-a cerut un sfat, în legătură cu complicațiile spirituale și medicale pe care le are un avort: „Uciderea copiilor este un păcat de moarte. Urmările acestuia se răsfrâng în primul rând asupra dumneavoastră, iar apoi asupra copiilor pe care i-ați născut. Aceștia se vor chinui în viață și vă vor pedepsi pentru uciderea frățiorului lor în așa fel, încât nu veți putea rezista. Așa că alegeți dumneavoastră ce doriți să faceți în viață.”²

În altă scrisoare, marele duhovnic mângâie inima plină de necaz a unei mame care a născut un copil anormal din punct de vedere psihic. „În

¹ *Ibidem*, p. 159.

² *Scrisorile arhimandritului Ioan (Krestiankin)*, ed. a 2-a, Mănăstirea Pskov-Pécerska, 2002, p. 50.

puterea mea stă doar să mă rog pentru toți cei necăjiți. V-aș mai sfătui să analizați și din punct de vedere duhovnicesc cele ce se petrec cu dumneavoastră. Căci, dacă nu ar fi existat boala copilului, ați fi continuat să vă «veseliți» în viață, fără să știți că înaintați spre beznă. Al doilea moment important în viața dumneavoastră este acela al bolii fiului, care reprezintă o epitimie¹ pentru cei care, din voința dumneavoastră, nu au văzut lumina zilei. Iar dacă aceasta este o epitimie, atunci va urma și iertarea. Pecetea nebuniei nu-i va face rău sufletului copilului și cei care vorbesc despre sufletul său luminat spun adevărul.”²

Starețul a binecuvântat ca fiul nenorocit să fie dus la un spital-internat special și acolo să fie împărțit. „Altă soluție nu există. Căci dacă el va face, în nebunia sa, rău cuiva, atunci dumneavoastră, și nu el, vă veți tângui pentru fapta săvârșită. Fie ca Dumnezeu să vă dea înțelepciune și tărie!”³

Bolile urmașilor nu sunt fundamentate întotdeauna pe răul făcut de strămoși. Să luăm ca exemplu hemofilia – boala monarhilor încoronați. Regii sunt oameni din carne și sânge. Pentru a înfrunța piedicile ivite în calea dinastiilor și a păstra dreptul la tron, aceștia își alegeau soțul

¹ Epitimia nu este o pedeapsă, ci o măsură spre îndreptare, pe care omul care se pocăiește o ia asupra sa, cu binecuvântarea duhovnicului. În acest context, este crucea dată de Dumnezeu

² *Scrisorile arhimandritului Ioan (Krestiankin)*, p. 55.

³ *Ibidem*, p. 56.

sau soția din cercul foarte restrâns al rudelor regale. Astfel, în cazul conceperii pruncului, acesta avea defecțiuni genetice, care nu permiteau sângelui să se coaguleze în mod normal.

Chiar și în cazul unei traume minore, un astfel de bolnav are parte de hemoragii importante, externe sau interne. Adesea această boală curma viețile reprezentanților celor mai importante curți regale europene. Mutația fatală l-a atins și pe prințul Leopold, fiul reginei Victoria a Angliei, în aceeași măsură și pe țareviciul Aleksei, moștenitorul tronului rus.

Deși cauza hemofiliei este cunoscută foarte bine, boala este până astăzi incurabilă, afectând doar bărbații. Femeile sunt doar purtătoare ale acestui defect genetic. Totuși nu toate bolile genetice reprezintă o pedeapsă pentru greșelile generațiilor anterioare. Dar cu siguranță că orice anomalie genetică ne face să ne gândim la rădăcinile noastre, la duhovnicia celor adormiți din neamul nostru și a rudelor în viață.

După cum se vede, moștenirea genetică și duhovnicia trebuie privite într-o strânsă legătură. Legătura aceasta este mult mai strânsă și complicată decât pare la prima vedere. Pentru a fi clarificată, trebuie înțelese natura duhovnicească și trupească a omului, cauzele bolilor și vindecarea lor (vezi Addenda I).

Nu suntem doar ființe duhovnicești sau trupești. După cum se exprima foarte bine mitropolitul Antonie de Suroj: „Deplinătatea omului nu constă în duhul sau sufletul său, ci în unitatea

dintre suflet și trup. În această privință trupul nostru este mult mai important și capătă posibilități foarte mari, în comparație cu ceea ce credem de obicei.”¹

De aceea, atunci când analizăm natura duhovnicească a omului, trebuie să avem în vedere neapărat partea biologică a acestuia, iar în cadrul analizării funcțiilor organismului, să avem în vedere psihologia și duhovnicia sa. Și totuși, simptomele bolilor trebuie separate de căderea morală. Nu este un secret faptul că suntem țesuți din contradicții. Bucuria și tristețea, inspirația și apatia, setea de câștig și muștrările de conștiință, toate acestea sunt legate strâns, într-un nod. Să ne amintim, de exemplu, de țarul Ivan cel Groaznic, tiranul crud și, în același timp, rugătorul smerit, în timpul căruia Rusia a cunoscut mari biruințe, dar și cutremure pe măsură. Cine se poate edifica mai bine cum a fost, de fapt, personalitatea acestui om?

Rădăcinile multor întâmplări, boli și neputințe din viața noastră se află în tainele sufletului, în „cele mai dinlăuntru ale inimii”, în faptele inconștiente, în tendințele moștenite și obișnuințele căpătate pe parcursul vieții. Rolul geneticii nu poate fi totuși supraevaluat.

Influența genelor și a mediului înconjurător asupra comportamentului oamenilor este studiată de o ramură relativ nouă a științei: genetica

¹ Mitropolitul Antonie de Suroj, *Opere*, Moscova, 2002, p. 107.

personalității. În cadrul acesteia au fost adunate o mulțime de fapte, inclusiv unele foarte interesante și controversate. Ele urmează să fie analizate critic. Astfel, în „Science”, una din revistele cunoscute în toată lumea, se consideră într-o mare măsură că până și alegerile politice, gusturile muzicale sau alegerea concediului sunt influențate genetic.¹

Aceasta nu înseamnă, desigur, că există vreo genă a „predispoziției pentru muzica rock” sau a „concediului în Alpi”. Totuși este puțin probabil ca preadolescentul care este un împătimit al muzicii rock să prețuiască la fel de mult și cântările bisericesti. La fel, un profesor de conservator nu va distruge totul în calea sa în urma înfrângerii suferite de echipa de fotbal al cărei supporter este. Este clar că trebuie să se aibă în vedere atât vârsta, cât și educația, reputația, mentalitatea, cultura generală și premisele genetice ale persoanei. Ar fi greșit să excludem total importanța ultimelor, căci este dovedit faptul că genele acționează direct sau indirect asupra funcțiilor și trăsăturilor psihologice. Printre acestea se numără măsura activității, a închiderii în sine, a agresivității, a sexualității. La tânăr aceste caracteristici sunt diferite față de cele ale omului în vârstă.

Nu este ușor să răspunzi la întrebarea cum anume influențează genele structura trupului și

¹ Holden C., „Genetics of Personality”, în „Science”, 1987, nr. 237, p. 598.

dezvoltarea organismului, caracteristicile psihicului și ale personalității. Genele pot fi legate de patimi și de păcatele de moarte prin intermediul fiziologiei organismului, prin activitatea celulelor și a țesuturilor. Acțiunea moștenirii depinde de voia lui Dumnezeu, de ispitele demonilor, de mediul înconjurător, de cercurile sociale, de educație și, desigur, de eforturile personale ale omului. Nu punem aici la îndoială importanța factorilor genetici, ci vorbim despre comportamentul și bunăstarea noastră, de sănătatea și lumea interioară, care nu sunt definite de genetică în mod exclusiv. **Genele sunt fundamentul organismului. În baza acestui fundament, conformându-se Providenței divine sau ignorând-o, omul își poate forma personalitatea. Este foarte periculos și stupid chiar să construiești ceva pe un sol instabil...**

Să aruncăm o privire, astfel, asupra relațiilor dintre moștenire și duhovnicie în lumina învățaturii ortodoxe și a ultimelor realizări ale științei.

CAPITOLUL I

„Genealogia” păcatului

Meditând la soarta omului, Sfântul Nicolae din Serbia ne spune următoarele: „Începând cu Adam și până în zilele noastre un râu roșu de sânge acoperă șuvoiul negru al păcatului. Păcatul se ascunde în sânge și din sânge se transmite păcatul, prin sânge păcatul se moștenește, de la Adam până în zilele noastre.”¹

Diagnosticul este amar, dar just. Din punct de vedere ortodox, noi toți suntem copiii lui Adam și ai Evei și suntem vinovați, chiar dacă nu avem vreo vină. Nimeni din noi nu a păcătuیت personal, dar cu toții suntem părtași la păcatul original. Aceasta înseamnă încălcarea legii dumnezeiești și îmbolnăvirea sufletului căzut din harul divin.

Păcatul original este o alterare moștenită sau, după cuvântul Sfântului Maxim Mărturisorul, o pătimire, putreziciune și mortificare².

¹ Sf. Nicolae Sârbul (Velimirovici), *Convorbiri sub munte*, Moscova, 2002, p. 223.

² Sfântul Maxim Mărturisorul, *Opere*, vol. II, Moscova, 1994, pp. 129-131.

Analizând textele Sfântului Maxim, cercetătorii ajung la concluzia că **păcatul originar este un mecanism înnăscut sau o tendință a omului de a nu-L căuta pe Dumnezeu, ci plăcerea fizică**¹.

„Biserica Ortodoxă Răsăriteană a înțeles întotdeauna prin păcatul originar «sămânța putreziciunii», acel defect moștenit și înclinație spre păcat, pe care oamenii le primesc de la Adam. [...] conceperea și nașterea sunt canalul prin care se transmite acest defect protopărintesc.”²

Întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-am născut maica mea, spune cu pocăință în fața lui Dumnezeu prorocul David (Psalmi 50, 7). Apostolul Pavel leagă direct defectul păcătos al naturii umane de păcatul lui Adam: *Printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa că moartea a trecut la toți oamenii, fiindcă toți au păcătu*t (Romani 5, 12).

„Adam a fost dat morții și atunci judecata a trecut la toți oamenii, așa cum patima a trecut ca de la rădăcină la crengi... Adam a răspândit asupra întregului neam omenesc o moștenire care trece firesc la toți, în virtutea blestemului său”, ne învață Sfântul Chiril al Alexandriei³.

¹ Epifanovici S.L., Sidorov A.I., *Cuviosul Maxim Mărturisitorul și teologia bizantină*, Moscova, 1996, pp. 83-84.

² Arhimandritul Alipie (Kostalski-Borodin), Arhim. Isaia (Belov), *Teologie dogmatică. Cursuri*, Institutul Sfântul Tihon, 1994, p. 249.

³ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire sau explicații deosebite la locuri alese din Pentateuhul lui Moise*, în *Opere*, vol. II, Moscova, 2001, pp. 16-17.

Autorul cunoscutelor *Schițe ale teologiei dogmatice ortodoxe*, protoprezbiterul Nikolai Malinovski, identifică „păcatul moștenit în urmașii lui Adam” cu „starea păcătoasă a naturii sau cu defectul păcătos moștenit”. Iată de ce părinții pot transmite copiilor, nepoților, strănepoților și tot așa, ca într-un lanț al generațiilor, înclinațiile spre patimi, neajunsuri trupesti și predispoziții spre boli¹.

„Urmașii lui Adam, conchide protoprezbiterul Nikolai, moștenind natura infestată de păcat, înmulțesc păcătoșenia moștenită prin păcatele personale și de aceea rabdă pedeapsa pentru păcatul condamnat în Adam, ca fiind cel din care se trag cu toții.”²

Defectul moștenit a lovit neamul omenesc cel nefericit și îl împânzește ca o tumoare canceroasă³. În om binele s-a amestecat cu răul și a încetat să mai fie bine cu adevărat, asemenea modului în care hrana gustoasă și folositoare devine otravă sub acțiunea elementelor chimice corespunzătoare.

„Toți se nasc stricați pe lumea aceasta, cu prezența sau cu sămânța tuturor patimilor, subliniază Sfântul Teofan Zăvorâtul. Depinde de temperament ca la unul această sămânță să se dezvolte într-un fel sau în altul, dar și de educație și, cel mai mult, de imitare, care se alimentează cu exemple, obiceiuri și relațiile cu societatea. Ase-

¹ Prot. N. Malinovski, *Introducere în teologia dogmatică*, Moscova, 2003, pp. 328, 332.

² *Ibidem*, p. 333.

³ Despre aceasta vezi: Zorin K.V., *Ce este „defectul moștenit”*. Un punct de vedere al unui medic ortodox, Moscova, 2004.

menea unui copac tânăr, omul se îndoaie după cum bate vântul, iar dacă rămâne astfel, ajunge să deprindă obiceiurile proaste, care devin, după cum se mai spune, a doua lui natură.”¹

De când Adam a dorit să se așeze în centrul creației pe sine, iar nu pe Dumnezeu, tendința principală a inimii noastre a devenit egoismul. La baza iubirii de sine se află căutarea plăcerilor sau, după cum spunea Sfântul Maxim Mărturisitorul, „lipirea pătimășă față de trup”².

Nu în zadar Apostolul Pavel ne spune *să umblăm cuviincios, ca ziua: nu în ospețe și în beții, nu în desfrânări și în fapte de rușine, nu în ceartă și în pizmă*. Culmea nesimțirii și a învârtoșării inimii este să *săvârșești cu nesaț toate faptele necurăției* (vezi Romani 13, 13-14; Galateni 5, 16; Efeseni 4, 18-19).

Scrierile autorilor contemporani descoperă noi hotare ale prezicerilor teologice din vechime. Astfel, savantul englez Richard Dawkins, în cartea sa *Gena egoistă* numește omul ființă defectă din punct de vedere biologic, care se îngrijește doar de interesele proprii. „«Egoismul genetic» ne conduce doar spre două tipuri de sacrificii (mai degrabă, ceva care împinge spre autosacrificare) comportamentale: apărarea speciei și căutarea avantajului reciproc. Dragostea dezinteresată,

¹ Sfântul Teofan Zăvorâtul, *Scrieri despre morala creștină*, Moscova, 1994, p. 291.

² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Opere*, vol. I, Moscova, 1994, p. 108.

jertfelnică, față de copii este un instinct părintesc, un nucleu al maternității și paternității.”¹

Frâna care oprește înclinația biologică spre egoism constă, conform Providenței Divine, în porunca creștină *Iubește-ți aproapele ca pe tine însuși* (Matei 22, 39) și în alte recomandări creștine. Chemându-ne să ne supunem interesele personale în fața normelor și a cerințelor societății, aceste porunci sprijină creșterea duhovnicească a omului și supraviețuirea umanității, în general. În acest plan, principiile creștine ajută la ținerea în frâu și chiar la biruirea egoismului oamenilor.

Sprijinindu-se pe rezultatele obținute, R. Dawkins se adresează cititorilor cu o chemare caracteristică: „Haideți să încercăm să învățăm să fim mărinimoși și altruști, deoarece suntem din natură egoiști. Haideți să înțelegem spre ce ne împing genele egoiste, deoarece doar astfel vom putea, cel puțin, să le diminuăm activitatea, lucru pe care nu-l poate face altă specie biologică în afara omului”².

Psihanalistul Peter Kutter din Stuttgart consideră că lăcomia, în fapt egoismul, este baza sau izvorul tuturor patimilor. Indiferent la ce am visa noi, fie mâncăruri deosebite sau băuturi înnebunitoare, relație intimă, bogăție, dorință de putere, de slavă, cauza unică a acestor dorințe este lăcomia. Conform lui P. Kutter, aceasta este nevoia de a pri-

¹ Dawkins R., *Gena egoistă*, Moscova, 1993, p. 24.

² *Ibidem*, p. 3.

mi imediat ceea ce îți dorești, pentru a putea simți plăcerea. Altfel, omul se simte gol și părăsit¹.

Cele spuse de R. Dawkins și de P. Kutter servesc drept comentariu științific strălucit al cuvintelor Apostolului Iacov: *De unde vin războaiele și de unde certurile dintre voi? Oare nu de aici: din poftele voastre care se luptă în mădularele voastre? Pofțiți și nu aveți; ucideți și pizmuiți și nu puteți dobândi ce doriți; vă sfătuiți și vă războiți, și nu aveți, pentru că nu cereți. Cereți și nu primiți, pentru că cereți rău, ca voi să risipiți în plăceri* (Iacov 4, 1-3).

Așadar iubirea de sine este sămânța păcatului semănată în noi din vechime. La fel ca buruieni-le, aceasta crește și împinge omul spre orice fel de fărădelege.

Sfinții Părinți au stabilit care este **legătura între genetică și ordinea apariției patimilor**. Întâi de toate, avem de-a face cu **trei patimi ereditare**: *pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieții* (I Ioan 2, 16). Aceste trei patimi de bază dau naștere la alte opt patimi: lăcomia, desfrânarea, iubirea de arginți, mânia, mâhnirea, deznădejdea, slava deșartă și mândria. La fel ca zalele unui lanț, acestea sunt atrase una după alta. Doar slava deșartă și mândria sunt patimi autosuficiente din cele enumerate.

Sfântul Ioan Casian presupune că „lăcomia, desfrânarea, iubirea de arginți, mânia, mâhnirea și deznădejdea sunt legate între ele printr-o înrudire, astfel că înfăptuirea uneia dintre acestea dă

¹ Cutter P., *Dragostea, ura, invidia, gelozia. Psihanaliza patimilor*, Sankt-Petersburg, 1998, p. 90.

naștere celeilalte... de aceea împotriva acestor patimi trebuie luptat în același fel, trecând de la ultima către cea dinaintea ei... Pentru a birui deznădejdea, mai întâi trebuie luptat împotriva tristeții; pentru a alunga tristețea, trebuie înăbușită mânia; pentru a stinge mânia, trebuie alungată iubirea de arginți; pentru a scăpa de iubirea arginților, trebuie să punem frâu desfrânării; pentru a lupta cu pofta trupească, trebuie strunită lăcomia”¹.

Toate patimile se împart, de asemenea, în **trupești și sufletești**. Cele trupești sunt lăcomia și desfrânarea, căci acestea își au rădăcina în necesitățile biologice și în instincte. Uneori este foarte greu să deosebești elementele lor fiziologice de cele psihologice. Însă omul hotărăște singur dacă se lasă ispitit sau nu.

Celelalte șase patimi sunt sufletești, acționând fără ajutorul trupului. „Provenind din înclinația sufletească, acestea nu numai că nu aduc nici un fel de plăcere trupului, dar îl și lovesc cu boli periculoase, hrănind sufletul bolnav cu dezmierdările unei hrane iluzorii.”²

„Unele patimi care s-au născut în suflet trec în trup, iar altele invers”³ – învață Sfântul Ioan Scărarul. Într-adevăr, unele feluri de mânie, deznădejde luminează și tristețe apar din cauze interioare

¹ *Scrierile cuviosului părinte Ioan Casian*, Moscova, 1993, p. 246.

² *Ibidem*, p. 241.

³ Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *Scara*, 1908, p. 127.

re, inclusiv din cauza tulburării sistemului nervos și a hormonilor (vezi cap. al VII-lea – al IX-lea).

Alte patimi, trecând într-o stare de păcat al spiritului și învârtosând inima cu lipsa pocăinței, sunt privite ca fiind mult mai grave. Acestea strigă la cer pentru răzbunare. Păcate de moarte (I Ioan 5, 16) sunt hula împotriva Sfântului Duh (Matei 12, 31-32), dezicerea conștientă și hotărâta de credința creștină, mai ales de credința în Întruparea Fiului lui Dumnezeu (I Ioan 4, 3; Evrei 10, 262-31), ura față de oameni (I Ioan 3, 15), lipsirea lucrătorilor de plata meritată (Iacov 5, 1-5), jignirea și lovirea părinților (Matei 15, 4).

Deosebit de grele, unele patimi duc sufletul la moartea veșnică și de aceea se cheamă *de moarte*¹. În conformitate cu tradiția Sfinților Părinți există șapte păcate de moarte:

- mândria până la considerarea sinelui ca fiind Dumnezeu (cultul propriului „eu”);
- iubirea de arginți ca a lui Iuda;
- invidia fără margini (atunci când ești extrem de necăjit de binele aproapelui, când dușmănești pe cei care au succes și-i bârfești ș.a.)
- lăcomia nesfârșită a pântecelui (și băutura intră aici);

¹ Noțiunea de șapte păcate de moarte există în diferite concepții filosofice, religioase și etice. Vom aminti doar aforismul lui Mahatma Ghandi: „Cele șapte păcate de moarte ale lumii contemporane sunt: bogăția fără trudă, plăcerea fără rușine, cunoștințele fără caracter, afacerile fără moralitate, știința fără umanitate, religia fără sacrificiu și politica fără principii”.

- desfrânarea de orice fel;
- cruzimea extremă (răzbunarea, răutatea și ura până la ucidere, mai ales uciderea copiilor și a părinților);
- neglijența duhovnicească legată de mântuire, ajungând până la deznădejde și chiar sinucidere¹.

Cauzele patimilor sunt diferite. Dar acestea pot fi împărțite în trei grupe mari: **dorința trupului, ispita mediului și viclenia demonilor.** „[...] Oamenii care au trup și trăiesc în lume s-au ispitit de diavolul” – auzim noi în rugăciunea preotului înainte de Taina Spovedaniei².

Vom privi cu atenție acești factori de apariție a patimilor, social-psihologici sau biologici.

1. După învățătura Sfinților Părinți, **fiecărei patimi îi corespunde propriul demon**³. „Nu-i știți oare pe oamenii care mint întotdeauna? – striga marele medic, arhiepiscopul Luca (Voino-Iasenețki). Oare nu sunt aceștia posedați de duhul necurat al minciunii, în virtutea faptului că Domnul a numit pe diavol tatăl minciui-

¹ În ajutorul celor ce se pocăiesc. Din operele Sfântului Ignatie Briancianinov, Moscova, 1995, p. 8; *Epistolele dogmatice ale ierarhilor ortodocși din secolele al XVII-lea-al XIX-lea legate de credința ortodoxă*, 1995, pp. 115-125; *Șapte păcate de moarte*, Moscova, 2005, p. 48.

² Molitfelnic, Belgrad, 1983, p. 72.

³ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *op. cit.*, pp. 207, 224; Episcopul Barnaba (Beleaev), *Bazele artei sfințeniei. Experiența asceticii ortodoxe*, Nijni-Novgorod, 1995, vol. I, pp. 250-280.

nii? Iar atunci când vedeți o desfrânată, nu veți spune oare că este posedată de demonul curviei? Tâlharii sau bandiții care omoară zeci de oameni cu scopul de a fura și care sunt capabili să ucidă și un copil, oare nu sunt ei posedați de demonii lăcomiei, de demonii violenței? Toți aceștia sunt îndrăciți și sunt mulți printre noi. Dar oare noi suntem departe de aceștia? Nu, căci suntem infestați de mândrie, de slavă deșartă, de invidie. Și ce sunt acestea, dacă nu posedări de demonii mândriei, invidiei și slavei deșarte?¹

2. *Prietenii rele strică moravurile bune* (I Corinteni 15, 33). Acest citat din epistola Apostolului Pavel arată că imoralitatea este capabilă să descompună bazele sănătoase ale societății. Principiul este următorul: *Puțin aluat dospește toată frământătura* (I Corinteni 5, 6). Sau, după cum spune un proverb rusesc, „o lingură de păcură strică un butoi cu miere”. Influența nefastă a lumii înconjurătoare este atât de mare, că e în stare să distrugă chiar pe cel mai înțelept și statornic dintre oameni. Propaganda violenței, a desfrâului și a lăcomiei ucide milioane de suflete, iar viața ne confirmă aceasta în permanență.

Un rol negativ îl joacă în această schemă **educația necorespunzătoare**. Copilul este ca un burete și absoarbe deprinderile păcătoase ale rudelor și ale

¹ Sfântul Luka (Voino-Iasenețki), *Grăbiți-vă să urmați lui Hristos* (predici în Simferopol, 1946-1948), Moscova, 2000, pp. 191-192.

celor apropiați. Uneori, fără să ne dăm seama, el se obișnuiește să mănânce mai mult decât are nevoie, să se uite la televizor foarte mult și să se certe cu sau fără motiv, ținând-o tot timpul pe-a lui ș.a.

3. Nu arareori miezul păcatului se ascunde în fiziologic, adică în reacțiile biologice normale și în instincte, în „patimile firești și fără păcat” (foame, sete, somn ș.a.). Atunci când înclinația către ceva anume este foarte puternică, aceasta iese din controlul conștientului și acaparează omul. Apoi, necesitatea, desfigurată de păcat, trăiește înlăuntrul nostru cu o viață independentă, în mod autonom. Se pare că acesta este unul din semnalmentele „felului” deosebit al păcatului, despre care amintește Cuviosul Macarie cel Mare și pe care, după interpretarea sa, Domnul ne îndeamnă să îl urâm (Luca 14, 2 și Ioan 12, 25)¹.

Sfântul Teofan Zăvorâtul scrie că dacă înclinația violentează necesitatea, încuind-o într-o formă oarecare și denaturând-o, cu direcție greșită, atunci necesitatea și natura se află în subjugare violentă².

Instigând aparatul genetic, sistemul nervos și glandele cu secreție internă, păcatul cere, iar uneori ne obligă să avem un comportament anume, care nu răspunde cerințelor reale ale organismului. Spre exemplu, în loc de o hrană rațională, el împinge spre îmbuibare. Astfel, tendința fiziologică spre hrană devine lăcomie, iar noi devenim „sclavi”,

¹ Cuviosul Macarie Egipteanul, *Convorbiri duhovnicești*, 1994, p. 127.

² Sfântul Teofan Zăvorâtul, *op.cit.*, p. 305.

după ce am fost „stăpâni” peste trup, fiind oameni fără libertate și sănătate (vezi Cap. IV).

Este naiv să credem că cele trei cauze indicate, spirituală, social-psihologică și biologică, acționează pe rând și instigă patimile într-o anumită ordine. **Toți acești factori acționează asupra noastră împreună, cu o putere întreită.** Atunci când omul ajunge într-o mlaștină, totul îl trage în jos, la fund: și apa, și șocul intern, și greutatea proprie, și gravitația pământului...

După părerea Avei Evagrie, dacă demonul nu reușește să ne distragă atenția la rugăciune, el „obligă temperamentul trupesc să închipuie o imagine în minte”. Demonii se ating de anumite zone ale creierului și provoacă oamenii spre fapte rele¹. Vorbind în limbaj științific, puterea întunericului acționează asupra centrilor excitării și stopării în scoarța cerebrală.

„Astfel este viclenia demonilor – ne spune Sfântul Paisie Velicikovski –, căci ei sunt ocupați tot timpul cu noi; sunt ca niște paznici, care ne urmăresc înclinațiile și dorințele... Dacă observă vreo înclinație la noi, ne îndeamnă spre patima corespunzătoare ei, aruncându-ne plase ca să ne prindă cât mai strâns... Demonii caută în noi un pretext, ca să ne încurcăm cât mai repede în dorințele și înclinațiile noastre.”²

¹ Evagrie Ponticul, *Opere ascetice și teologice*, Moscova, 1994, pp. 84-85.

² Arhimandritul Paisie (Velicikovski), *Crinii sau florile preafrumoase*, Odessa, 1910, pp. 54-55.

După cuvintele părintelui Paisie Aghioritul, omul sensibil și nervos de la natură va fi făcut și mai recalcitrant de demon, mai nesupus și violent, iar „bețivul va fi influențat să bea din ce în ce mai mult”¹.

Din fericire, Domnul nu permite niciodată ispite peste măsură și dozează timpul de acțiune al acestora. Altfel, nimeni nu ar fi putut rezista în acest război nevăzut. Creatorul compătimește neputințele noastre și consideră că *cugețul inimii omului se pleacă la rău din tinerețile lui* (Facerea 8, 21).

Pentru aceea pedepsești cu măsură pe cei care cad și, când păcătuiesc, le deschizi ochii și-i dojenești, ca să se lase de răutatea lor și să creadă întru Tine, Doamne (Isus Sirah 12, 2). Lăsând loc pocăinței și milostivindu-Se de cei păcătoși, Dumnezeu știe foarte bine că *neamul lor este viclean și răutatea lor este firească și răsădită înlăuntru și că gândul lor nu se va schimba în veac* (Isus Sirah 12, 10-11).

După cuvintele Sfântului Teofilact al Bulgariiei, urmare a căderii în păcat a lui Adam, trupul uman s-a făcut „prieten păcatului”. Dar aceasta nu este vina lui. Înclinația sufletului spre rău îi oferă păcatului libertate ca să acționeze. „Dacă tâlharul a ocupat un castel, nu este vina castelului. Așa e și aici: dacă în mădularele mele va lo-

¹ Pr. Dionisie Tașis, *Atunci când durerea străină devine a ta. Viața și învățăturile schimonahului Paisie Aghioritul*, ed. a 2-a, Moscova, 2002, p. 166.

cui păcatul, atunci nu trupul este rău, căci el este violentat în acest fel.”¹

„Faptele mărturisesc despre creșterea păcătoșeniei naturii noastre căzute și despre legătura dintre păcat și predispozițiile genetice – conchi-de doctorul în teologie, protoprezbiterul Vladislav Sveșnikov. În multe cazuri înclinația către o anumită patimă are baze genetice. Astfel, adesea poți vedea același fel de mânie la trei generații (la bunică, mamă și fiică)... Căderea în păcat, indiferent de felul păcatului, poate fi legată de o anumită predispoziție firească... Unii oameni au înclinații înnăscute față de anumite păcate, iar față de altele au o respingere înnăscută.”²

Mai subliniem că **se moștenesc nu patimile, ci doar înclinația către acestea, înclinația cea rea.** „Înclinația firească spre cădere, sub influența patimilor, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, poate fi biruită de minte cu ajutorul lucrului.”³

Din păcate, egoismul moștenit este ca o bu-ruiană vie, care se înmulțește foarte rapid. Mi-grând dintr-o generație în alta, acesta produce în noi pleava patimilor păcătoase care, deși ne um-

¹ Fericitul Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei, *Tâlcuire la epistolele Sfântului Apostol Pavel*, Moscova, 1993, p. 46.

² Prot. Vladislav Sveșnikov, *Schițe ale eticii creștine*, Mos-cova, 2000, pp. 65, 75, 102.

³ Apud Vladimirski F.S., „Atitudinea gândirii cosmo-logice și antropologice a lui Nemesie din Edesa față de li-teratura patristică și influența acestuia asupra scriitorilor ulteriori”; Nemesie al Edesei, *Despre natura omului*, Mosco-va, 1998, pp. 435-436.

CAPITOLUL II

Libertatea este lungimea lanțului?

Pierzând punctul de sprijin reciproc în urma căderii în păcat, duhul, sufletul și trupul, ca părți ale firii umane, au încetat să se într-ajutoreze. Armonia din Rai a rațiunii, a sentimentului și a voinței s-a disipat, înlăuntrul nostru instaurându-se haosul. Noi ne descompunem aproape în mod real din cauza tensiunii ridicate, pe care o resimțim încontinuu, și a neînțelegerilor. Păcatul leagă sufletul de sine. Sufletul nu poate fi eliberat decât de adevăr, dar acest lucru e greu de făcut din cauza obiceiurilor rele.

Un rol important în susținerea conflictelor interioare îl joacă puterea inconștientă a sufletului. În numele tuturor celor ce se pocăiesc, Sfântul Pavel strigă: *Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine. Găsesc deci în mine, care voiesc să fac bine, legea că răul este legat de mine. Că, după omul cel lăuntric, mă bucur de legea lui Dumnezeu; dar văd în mădularele mele o altă lege, lup-*

tându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele. (Romani 7, 19-23).

Deosebit de frumos este caracterizată această luptă interioară în poezia *Sclavul păcatului*:

Trăiesc, dar așa cum nu e bine,
Trăiesc așa, cum nu vreau eu.
Orice-aș face, sufletul mi-e în pustie,
Atunci când vreau să plâng, eu strig mereu,
De vreau să fiu eu bun, mă fac mai rău,
De vreau să fiu eu treaz, mă-mbăt din nou,
De vreau să postesc, mă îmbuib din nou,
De vreau să cânt, încep să plâng,
De vreau să fiu modest, mă laud iar,
De vreau să dăruiesc, zgârcit mă fac,
De vreau muncă să fac, mă lenevesc,
De vreau să lupt, îmi este frică,
De vreau să ard, mă sting neapărat,
De vreau, de vreau, de vreau...
De ce trăiesc așa cum nu e voie?
Și de ce trăiesc așa cum nu vreau eu?
Libertatea este cruce, iar nu un dar,
Vreau binele și fac doar răul,
Nu sunt robul lui Dumnezeu, ci al păcatului,
Și m-am afundat în plăceri, pentru care voi
muri,
Sunt rob păcatului, fiindcă îmi fac doar voia
mea,
Și chiar de blestem pe cel rău,
Îl slujesc în toată viața mea.¹

¹ Apud Laișă N.A., „Patima ca motiv principal al comportamentului omului. Biserica și medicina”, în revista

Care este atunci mecanismul acesta al înrobirii omului prin patimi? După învățătura Sfinților Părinți asceți, **păcatul nu se instaurează în om dintr-odată**¹. La început vine gândul către păcat. „Alipirea” de suflet a gândului de a păcătui este asemenea unei lovituri cu sabia în perete. Această nu înseamnă încă păcatul, căci nu suntem în stare să controlăm moara gândurilor care se rotesc în mintea noastră ca un roi de muște. „Împăcarea” este alt moment, atunci când ne împăcăm cu un gând și ne legăm de el, ca și cum am prinde o minge care ne-a fost aruncată. În această fază dialogăm cu gândul de a păcătui, dar suntem încă în stare să refuzăm continuarea discuției, să alungăm gândul din minte.

Dacă gândul este păcătos, iar noi suntem de acord cu el, plăcându-ne ideea, atunci „împăcarea” devine „alcătuire” („însoțire”) cu păcatul. Atunci când în interior am fost de acord cu gândul păcătos, încetând să-i opunem rezistență, acesta se transformă în scurt timp din „prietenul nevinovat” de odinioară în „despot crud”. „Înrobirea” este unirea totală și subjugarea minții de către gândul păcătos, „distragerea violentă și nevolnică a inimii”, care distruge pacea sufletească. A te elibera din această robie înseamnă acum să lupți pentru a rupe „blocada” păcătoasă.

„Vestitorul Exarhatului Bielorusiei”, Minsk, 1997, nr. 1 (16), p. 58.

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *op.cit.*, p. 125; Cuviosul Nil, *Regula vieții mănăstirești*, 1991, pp. 17-23.

Cu timpul **păcatul se înrădăcinează, devine obicei, parte a naturii, ca și cum ar fi fost tot timpul acolo.** Aceasta este faza ultimă a înrobirii de către păcat. Acum patima își îmboldește tot timpul victima spre noi căderi, jucându-se cu ea, așa cum face fotbalistul cu mingea.

Și totul începe de la niște gânduri nevinovate! De aceea, Sfinții Părinți ne sfătuiesc să urmărim cu atenție aceste gânduri păcătoase și să ne păzim, așa cum o face șoarecele care se teme de pisică. A tăia gândul păcătos înainte de a se înrădăcina este foarte ușor. E la fel ca și cum ai smulge o mică buruiană, spre deosebire de smulgearea unui copac mare. În consecință, **libertatea noastră interioară depinde în primul rând de curăția gândurilor.** Libertatea nu poate fi stăpânită. Aceasta poate fi doar primită, ca dar al lui Dumnezeu, cu gândul că este tot timpul asaltată de dușmani și deci în pericol. Dacă simțul sănătos al pericolului slăbește, atunci libertatea este aproape pierdută și noi suntem bolnavi în interior. Atunci **păcatul, ca o caracatiță, ne prinde, înșfăcându-ne cu tentaculele sale.**

Sprijinindu-se pe tradiția ascetică ortodoxă multiseculară, Sfântul Teofan Zăvorâtul descrie amănunțit începuturile și mecanismele pierderii „libertății inimii”, ale pierderii independenței noastre interioare. Fiecare dintre noi este chemat să se privească pe sine însuși și să vadă acolo „prizonierul legat de mâini și de picioare, dus împotriva voii sale încolo și înapoi”. Cu toate acestea, prizonierul din noi se amăgește, fiind

convins că are deplină libertate. În realitate, legăturile acestui prizonier îl țin alipit de lucrurile și persoanele care îl înconjoară și de care îi este foarte greu să se despartă¹.

Peștele care a mușcat momeala, deși înoată în continuare, este ținut de firul pescarului. Pasărea din colivie, deși se mișcă, face acest lucru doar în interiorul coliviei. Patimile ne lasă libertatea de a acționa, atât timp cât sufletul nu li se opune. Altfel, ne este foarte greu să ne stăpânim.

„Cu cât avem mai multe patimi, cu atât mai puțină libertate este în jurul nostru. Se poate întâmpla ca un om să fie legat cu totul, fără posibilitatea de a se mișca și a nu provoca durere celorlalți. Acesta este asemenea celui care merge prin pădure și s-a încurcat în crengi și vegetație, dar care, fiind legat de mâini și de picioare, nu are posibilitatea să se miște. Astfel se simte cel care este legat de cele lumești”, ne spune Sfântul Teofan².

În acest plan noi toți suntem ca niște înotători împotmoliți în alge. Problema principală este, de fapt, că, deși nu știm să înotăm bine, ne aruncăm în apă fără a-i cunoaște adâncimea. Dacă nu primește refuzul imediat, păcatul se alipește de noi ca o adevărată lipitoare. Omul se afundă în iluzia permisiunii totale, privită de el în mod fals ca fiind „libertate”, și nu mai apelează la „frâna” responsabilității. Astfel, el estompează muștrări-

¹ Sfântul Teofan Zăvorâtul, *Ce se petrece înlăuntrul nostru?* Cartea de masă a monahilor și mirenilor, Moscova, 1998, p. 84.

² *Ibidem*, p. 85.

le de conștiință și se afundă în „mlaștină”. Omul crede că este stăpân peste dorințele, necesitățile și interesele sale. În fapt, el este legat de acestea. **Libertatea fără limite este o capcană.**

Nu trebuie să mergem departe pentru exemple în acest sens: dependența de tutun, de alcool, de droguri, de internet, de jocuri de noroc... Astăzi avem în Rusia un boom de „instituții” ale jocurilor de noroc. Rușii s-au dovedit a fi mari adepți ai acestor jocuri. Despre aceasta avem cunoștință și din literatura clasică, unde rușii sunt descriși ca amatori ai jocurilor de noroc.

Jocurile de noroc au devenit ca un fel de a doua natură a oamenilor împătimiți de ele. De când au apărut aparatele de joc în părțile cele mai îndepărtate ale țării, locuitorii orașelor și ai satelor zăngăne din jetoane aproape încontinuu. S-au născut deja legende despre câștiguri de poveste și de aceea toți s-au avântat, în lupta cu sărăcia, spre aparatele de joc.

Există și alte motive. Într-o emisiune televizată se vorbea despre jurnalistul Felix Medvedev, care lucra în timpul „perestroikăi” la revista „Ogoniok”. Până când s-a deschis cazinoul din Moscova, acest om avea apartament, trei mașini, șofer personal, o colecție extraordinară de cărți ș.a. După aceea însă, cum ieșea din redacție, el arunca de fiecare dată zarurile, pentru a-și pierde iar și iar banii și obiectele. În curând, averea jurnalistului a dispărut, iar datoria a ajuns să fie astronomică: un milion de dolari.

Alteori, când nu mai au bani, oamenii își pun în joc chiar și proprii copii, după logica: „Dacă nu aduc banii, omorâți-mi familia!” Un paznic al unei săli de jocuri din Moscova nu juca pe seama rudelor, dar acestea l-au părăsit singure. Alt jucător, de 35 de ani, a pus un anunț pe internet, cu următorul mesaj: „Le sunt dator tuturor. Nu am nimic. Nu pot trece de acest impas.” Acesta își amintea următoarele: „Am văzut cum oamenii pierdeau averi întregi. Ei, ca și mine, credeau că pierd doar bani, dar și-au pierdut sufletele, starea, respectul de sine. Ei nu cred în altceva decât în imaginile pe care le arată aparatele de joc.”

Iată încă o istorioară de groază. Am citit-o în presa centrală. Cadavrul tatălui a fost descoperit de fiul acestuia, Vitalie, dimineata, după ce s-a întors din tura de noapte. Alături de sârma de întins rufe, legată de mânerul ușii de la balcon, tânărul a găsit un bilet: „Iertați-mă, nu pot să fac față automatelor de joc. Am împrumutat de la cunoștințe 1150 de ruble pentru a juca...”

Apropiatii săi nici nu bănuiau că el face așa ceva. Ei știau doar că tatăl încearcă să reglementeze situația financiară a familiei cu ajutorul jocurilor de noroc, dar nu pierdea niciodată sume mari. Și, deodată, finalul tragic survine în urma unei banalități!

Medicii consideră că obsesia pentru jocul de noroc (ludomania) este o boală în adevăratul sens al cuvântului. Ea poate dura luni sau chiar ani de zile și se agravează, de obicei, în timpul nopții. Boala este determinată adesea de factori spirituali,

sociali și psihologici. O influență deosebită asupra oamenilor în cazul acestei boli o au devierile genetice și biochimice (vezi cap. VI). Bolnavii nu cred aceste lucruri, explicându-și comportamentul astfel: cazinoul înseamnă muzică, cântece, monitoare multicolore, afișe frumoase... și nicăieri nu scrie: „Jocurile de noroc dăunează grav sănătății...”

La început, conștientizezi atracția aparatelor de joc. Oare nu te simți puternic atunci când într-o oră poți câștiga sume imense? După aceasta, tendința conștientă de a câștiga se pierde și nu rămâne decât dorința de a trage de manetă și de a privi ecranul colorat. Astfel de oameni stau pe marginea prăpastiei. Ei țin minte uneori doar că au plecat din sala de jocuri ca să mănânce un sendviș, după care au revenit la joc. Ludomania-cii continuă să joace și în timpul somnului.

Atunci când problema se agravează, bolnavul pierde definitiv simțul realității. Pentru el nu mai există vreun sens în cuvintele **familie, reputație, muncă**. Astfel se distruge personalitatea. Așa că aceste jocuri de „nenoroc” nu aduc nici un folos.

De ce atunci pierderea libertății interioare atrage după sine asemenea urmări catastrofale? Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să înțelegem **care este relația dintre personalitate, conștiință, libertate și moștenire**.

Sfântul Ioan Damaschinul arată că libertatea alegerii este strâns legată de conștiință – este conștient de sine numai acela care este „stăpânul acțiunilor sale și nu depinde de acestea”. Animalele nu sunt conștiente și înseamnă că nu

sunt libere. „Omul însă, fiind conștient, conduce mai degrabă natura, nefiind condus de aceasta, iar urmarea acestui fapt..., doar dacă vrea, poate să-și stăpânească dorința sau să i se supună.”¹

Această explicație poate fi comparată cu părerea vestitului medic și filosof german Karl Jaspers. După cuvintele acestuia, conștiința vine nu din natură, ci din libertatea umană. Atunci când procedăm inconștient, ne pierdem demnitatea reală².

Din păcate, oamenii se comportă adesea mai urât decât animalele. De ce să ne mirăm atunci când nemulțumitul este numit porc, leneșul trântor, desfrânatul dulău, neînțeleptul berbec, iar încăpățânatul măgar?! Cel care s-a coborât din punct de vedere moral, se aseamănă prototipului său din lume animală. Vom aminti aici, de dragul dreptății, și asemănările pozitive cu animalele: cel care vede bine este numit vultur, cel harnic albină, iar cel viteaz leu...

Astfel, **personalitate** este acel om care este deosebit în fața lui Dumnezeu, care are chipul Său unic și irepetabil și al cărui nume este *scris în cartea vieții Mielului* (Apocalipsa 21, 27). Personalitatea este *omul cu inima ca o comoară* (I Petru 3, 4).

Potrivit teologului V. Lossky, „personalitatea este chipul lui Dumnezeu în om, libertatea omului în relație cu firea sa”. Pentru a-și confir-

¹ Cuviosul Ioan Damaschin, *Expunerea exactă a credinței ortodoxe*, Moscova, Rostov-pe-Don, 1992, p. 181.

² Jaspers K., *Vernunft und Widernunft in unserer Zeit*, München, R. Piper, 1950, p. 50.

ma afirmația el apelează la autoritatea Sfântului Grigorie de Nyssa: „Personalitatea este izbăvirea de legile necesității, nesupunerea față de autoritatea firii, posibilitatea de a te defini în mod liber”. De obicei ne situăm în granițele pe care ni le stabilesc genele, necesitățile naturale ale organismului, obiceiurile, caracterul, societatea etc. Dar esența omului nu depinde de nici una din acestea, ci de demnitatea, de posibilitatea de a se elibera de firea sa, nu pentru ca ea să fie nimicită, ci pentru transfigurarea ei în Dumnezeu¹.

O poziție asemănătoare cu cea a Sfântului Grigorie, pe care o amintește V. Lossky, are și psihologul și psihoterapeutul austriac Viktor Frankl, care presupune că atracțiile omului față de anumite lucruri depind de spiritualitatea sa. În mod ideal, aceasta ne controlează și ne înfrânează necesitățile biologice și sociale. Omul este atras de lucruri, iar animalele sunt compuse din astfel de atracții. Diferența este evidentă. **Omul reprezintă, în esență, libertatea sa față de propriile atracții, față de ereditate și de mediul înconjurător.** Deși soarta și limitările sunt importante, totuși noi suntem cei care decidem felul în care trăim. Și aceasta nu ne-o poate lua nimeni. Ființa personalității înseamnă libertatea de a deveni personalitate².

¹ Lossky V.N., *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit. Dogmatica Ortodoxă*, Moscova, 1991, pp. 242-243.

² Frankl V., *Omul în căutarea sensului*, Moscova, 1990, pp. 106-112, 208-220.

Deplinătatea personalității noastre s-a compromis, ca rezultat al căderii în păcat. Înclinația către păcat umbrește conștiința morală, limitează libertatea, independența și autonomia. Nu putem să nu păcătuim. Dacă reușim să ne ferim de păcate, atunci, dacă nu vom cere ajutorul lui Dumnezeu în statornicie, ne vom întoarce din nou la ele. Legat de aceasta Apostolul Petru citează un proverb înțelept: *Câinele se întoarce la vărsătura lui și porcul scâldat la noroiul mocirlei* (II Petru 2, 22).

Așadar suntem liberi doar în măsura în care suntem legați de Dumnezeu și luptăm cu patimile. *Fiind ei înșiși robii stricăciunii, fiindcă ceea ce te biruiește, aceea te și stăpânește* (II Petru 2, 19). Aceasta este o axiomă: harul dumnezeiesc întărește puterea voinței către bine. **Libertatea personalității întărite duhovnicește se definește prin atitudinea proprie față de evenimentele care se petrec în viața sa. Libertatea omului slab din punct de vedere duhovnicesc depinde de „lungimea lanțului său”.** Punctăm: **acel lanț pe care și l-a pus singur (sau a permis să-i fie pus).**

Să te înfrânezi sau, cu atât mai mult, să treci peste influența păguboasă a demonilor, a lumii înconjurătoare și a moștenirii genetice defectuoase este imposibil doar cu propriile puteri, însă *la Dumnezeu toate sunt cu putință* (Matei 19, 26). De aceea nu trebuie să deznădăjduim. Domnul are putere să mântuiască și pe cel mai păcătos dintre oameni. *Dumnezeu poate să ridice pe fiii lui Avraam din pietre...*, – astfel îi încurajează Sfântul

Ioan Botezătorul pe păcătoșii care se pocăiesc și îi amenință pe fariseii lăudăroși.

Rezumăm prin cuvintele lui V. Frankl: „Moștenirea nu este decât materialul din care se construiește omul pe sine. Ea nu reprezintă mai mult decât niște pietre care pot fi utilizate sau pot fi aruncate de constructor. Constructorul însă nu este format din pietre.”¹

Aici apare o întrebare legitimă: cum este mai bine să-ți utilizezi potențialul natural?

¹ *Ibidem*, p. 79.

CAPITOLUL III

Noi și predispozițiile noastre native

În literatura psihologică de specialitate predispoziția este înțeleasă ca direcționarea spre o activitate corespunzătoare, necesitatea de a te preocupa de aceasta. Atunci când suntem înclinați să facem ceva, ne place să procedăm într-un fel anume. Aceasta ușurează munca. Ea devine atractivă și nu este doar un mijloc de atingere a unui scop oarecare¹.

În această carte nu vom analiza înclinațiile din punct de vedere psihologic, ci medical și teologic. **Vom considera ca înclinații înnăscute daturile naturale și predispoziția moștenită spre ceva anume, de exemplu spre patimă, boală sau anomalie.**

Înclinațiile naturale sunt de tip moștenire (acestea apar în momentul fecundării ovulului)

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: *Capacitățile și înclinațiile: cercetări complexe*, sub red. lui E.A. Golubeva, Moscova, 1989, pp. 151-152; Kadârov B.R., *Capacitățile și înclinațiile. Cercetare psihofiziologică*, Tașkent, 1990, pp. 81-83.

sau se formează în perioada embrionară (de la concepere până la naștere). De aceea noi nu venim pe această lume fiind *tabula rasa*. Suntem deja îngreunați sau, dimpotrivă, dăruiti cu anumite „bagaje moștenite”. Forța înclinațiilor moștenite depinde de gene, de dezvoltarea intrauterină, de educație etc. Mediul înconjurător stinge sau stimulează apariția înclinațiilor înnăscute. Iată de ce înclinațiile nu ies la iveală toate și în aceeași măsură.

Înclinațiile înnăscute își pun amprenta asupra formării organelor și a țesuturilor, asupra psihicului, capacităților, comportamentului și, indirect, asupra formării personalității. Trebuie să învățăm să înțelegem aceasta. De exemplu, predispoziția pentru cancer, schizofrenie sau epilepsie influențează în mod deosebit sănătatea fizică, contactele sociale, precum și viața duhovnicească a omului. Nu este un secret că oamenii predispuși la oarecare boli se îmbolnăvesc mai rapid de acestea decât cei care nu sunt predispuși.

Din punctul de vedere al teologiei morale, înclinațiile înnăscute pot fi împărțite în trei categorii:

- pozitive (înclinația către acuratețe etc.);
- neutre (muzicalitate, tendința către discipline umaniste și tehnice etc.);
- negative (înclinația spre beție, mânie, melancolie, isterie etc.).

Trebuie să avem o atitudine foarte serioasă față de „bagajul nostru moștenit”. Principiul general este următorul: **înclinațiile pozitive trebuie dezvoltate, cele neutre trebuie îndreptate spre vir-**

tuți, iar cele negative tăiate. Aceasta este o componentă foarte importantă a luptei duhovnicești a creștinului pentru mântuirea sufletului său.

Vom da câteva exemple.

Dacă înclinația înnăscută către acuratețe este folosită „în mod direct”, atunci aceasta îl ajută pe om să se gospodărească, să fie curat, păstrător și sânguincios. Cine are această calitate din naștere are un start excelent. Însă uneori (mai ales asociată cu un caracter epileptic) acuratețea se hipertrofiază, se transformă în pedantism insuportabil, meschinărie, scrupulozitate și punctualitate excesivă. Așa că este foarte dificil să comunici cu un astfel de om.

Printre înclinațiile neutre din punct de vedere moral amintim tendințele de a călători și de a sta acasă, care sunt parțial condiționate de gene. Este evident că cel care are dor de ducă e bine să-și canalizeze energia pentru a face ceva bun. El nu trebuie să privească lumea fără scop, hălăduind pe unde apucă, ci să cunoască manifestările culturale ale diferitor popoare sau să facă pelerinaje la locurile sfinte, pentru folos sufletesc. Omul căruia îi place să stea acasă are, în acest fel, timp pentru rugăciune, meditație, lectură duhovnicească..., dar el își poate utiliza potențialul și altfel: să se închidă în sine, să se detașeze de durerea celor din jur și să petreacă timpul în van.

La fel are dreptul să se comporte și omul care este dăruit din punct de vedere muzical: să cânte imnuri lui satan, să compună cântece murdare sau, dimpotrivă, să cânte în corul bisericii și

să fie preocupat de arta autentică. Alegerea este a omului, dar auzul bun, memoria excepțională și simțul ritmului le are de la natură, mai bine zis de la Dumnezeu.

Din tăria moștenită a caracterului se nasc fie statornicia, bărbăția și hotărârea, fie cruzimea, încăpățânarea și lipsa de condescendență. Dacă cineva a moștenit o sensibilitate deosebită, aceasta este calitate neutră din punct de vedere etic. Unii oameni pot dezvolta pe baza unei astfel de predispoziții trăsături de caracter precum milostenia, înțelegerea celui alt, compătimirea, iar alții pot dezvolta suspiciunea excesivă, neîncrederea în oameni și supărarea.

Starețul Paisie Aghioritul afirmă: „Impresionabilitatea și sensibilitatea sunt daruri firești. Din păcate însă, diavolul reușește să le folosească pe acestea în scopurile sale. Diavolul insuflă celui sensibil și impresionabil să îngroașe tonurile pentru a nu fi în stare să treacă peste diferențe greutăți și să cadă foarte ușor. Dacă utilizezi trăsătura sensibilității cu folos, atunci poți ajunge la ceruri cu ea. Dacă însă permiți ca aceasta să fie acaparată de diavol, atunci ea va fi dăunătoare... Astfel, omul alungă de la el darurile divine. În loc să mulțumească lui Dumnezeu, el înțelege toate pe de-a-ndoaselea.”¹

Problema nu constă în firea umană, ci în felul în care o capacităm pe aceasta. **Atunci când per-**

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *op. cit.*, pp. 47-48.

sonalitatea face alegerea, există posibilitatea să se realizeze treptat înspre bine sau înspre rău.

Înclinațiile neutre și, cu atât mai mult, cele bune sunt asemenea talanților din Evanghelie, pe care stăpânul le-a lăsat slugilor sale. *Unuia i-a lăsat cinci talanți, altuia doi, iar altuia unul, fiecăruia după putere. Repetăm: Fiecăruia după putere*, nu prea mult, pentru ca cele primite să nu frângă sau să strivească omul. *După un timp, stăpânul s-a întors la slugi și le-a cerut să dea socoteală. Cel care a înmulțit, prin trudă și rugăciune, talanții, a intrat întru bucuria stăpânului său. Dar sluga vicleană și leneșă, care nu a vrut să muncească, a fost aruncată în întunericul cel mai din afară, unde este plângerea și scrâșnirea dinților* (vezi Matei 25, 14-30).

Înclinațiile cele rele, înnăscute, reprezintă pentru noi un interes major. Acestea nu sunt daruri ale lui Dumnezeu, ci „pleava celui viclean”. Într-o oarecare măsură, ele îl împing pe om să săvârșească fapte care nu sunt bineplăcute Domnului.

Uneori poți întâlni oameni care caută „senzații tari”. Aceștia sunt înclinați spre pericol, spre riscul care le stârnește simțurile. Unii ca aceștia merg pe „muchia cuțitului”. O astfel de viață se exprimă în diferite feluri: tendința de a se preocupa de sporturi extreme (curse auto, alpinism, sărituri cu parașuta ș.a.); patima drogurilor sau a alcoolului; patima jocurilor de noroc, a schimbării frecvente de parteneri sexuali și alte extreme¹.

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Egorova M.S., Zăreanova N.M., Parșikova O.V., Peankova S.D., Certiukova I. D., *Genotipul, mediul, dezvoltarea*, Moscova, 2004, pp. 388-389.

Dorința de „a fi pe marginea prăpastiei”, de a „întinde coarda la maximum”, reprezintă o particularitate a personalității, alegerea acesteia. După părerea savantului american Marvin Zuckerman, aceasta se explică, în parte, prin gene¹.

Tendința înăscută de a căuta „senzațiile tari” este una din urmările tipice ale căderii lui Adam, sursă a propriilor noastre păcate. Pentru a trece peste înclinațiile de felul acesta este nevoie cel puțin să le calificăm corect și să le corelăm cu învățătura Părinților. Ne vom convinge în continuare că înclinațiile păcătoase își au rădăcina în felul de a fi pătimăș al omului și, de aceea, corespund unor patimi concrete. Pentru că patimile de bază sunt în număr de opt, este logic să structurăm și înclinațiile negative ale omului în opt grupe.

Odată cu aceasta, vom remarca din start că nu se poate constitui un sistem organic și neartificial în acest sens. După cuvintele marelui râvnitor al asceticii ortodoxe, episcopul Barnaba (Beleaev): „În patimile nebunești se văd doar indecența și dezorganizarea”. De aceea orice schemă a patimilor realizată de Sfinții Părinți nu este universală, deși fiecare conține adevărul său².

Același lucru se referă și la încercările de a „lega” strâns înclinațiile înăscute păguboase și bolile provocate de patimile legate de simțul moral. În acest caz nu poți evita condiționarea, omite-

¹ Apud *ibidem*, pp. 450-451.

² Episcopul Barnaba (Beleaev), *op. cit.*, vol. I, p. 312.

rea și rezerva. De exemplu, Sfântul Ignatie Briancianinov consideră că beția este o varietate a lăcomiei¹. Episcopul Barnaba include în aceeași categorie fumatul și drogurile, pe când deznădejdea și sinuciderea le leagă nu atât de depri-mare, cât de tristețe². Este clar că această abordare e una acceptabilă, dar nu reflectă în totalitate problema și nici toate cauzele bolilor respective.

Însumăm cele spuse mai sus astfel:

- căderea în păcat a lui Adam;
- degradarea moștenită a firii umane;
- cele opt patimi;
- mecanismele genetice și fiziologice ale patimilor;
- înclinațiile rele, pătimase;
- păcatele personale ale omului;
- conflictele interioare ale persoanei;
- lupta duhovnicească.

Acum vom relata mai amănunțit fiecare dintre cele opt grupe de înclinații rele.

¹ În ajutorul celor care se pocăiesc, p. 1.

² Episcopul Barnaba (Beleaev), *Bazele artei sfințeniei. Experiența asceticii ortodoxe*, Nijni-Novgorod, 1996, vol. II, pp. 108-135, 247-249.

CAPITOLUL IV

Pântecele nepotolit

Atracția spre hrană este o necesitate firească a omului. Domnul Dumnezeu i-a permis lui Adam să mănânce din orice pom al grădinii Raiului, în afara celui al cunoașterii binelui și răului. După ce protopărintele a încălcat această poruncă, toți urmașii săi au fost nevoiți să-și dobândească hrana în sudoarea feței. De aceea ne rugăm Tatălui Ceresc: *Pâinea noastră cea spre ființă, dă-ne-o nouă astăzi* (Luca 11, 3).

Apostolul Pavel spune că *mâncarea nu ne apropie de Dumnezeu, căci Împărăția lui Dumnezeu nu este mâncare și băutură, ci dreptatea și pacea și bucuria întru Duhul Sfânt* (I Corinteni 8, 8; Romani 14, 7). Hrana este necesară pentru activitatea organismului (vezi Fapte 27, 34) și este strâns legată de lumea interioară a omului. Atunci când oamenii s-au purtat fără minte *pentru fărădelegile lor au fost umiliți. Urât-a sufletul lor orice mâncare și s-au apropiat de porțile morții. Dar au strigat către Domnul în necazurile lor și din nevoile lor i-a izbăvit* (Psalmi 106, 17-19).

Uneori, din cauza unei bucăți de pâine, unii își chinuiesc sau își omoară frații. Înfometarea îndelungată desprinde adeseori masca de pe chipul omului și atunci toate urâteniiile pe care le ascundea aceasta ies la iveală. Cel care trece smerit peste această nenorocire, acela rabdă cu cinste încercarea pentru jertfelnicie și omenire.

Cuviosul Ioan Casian arată că, în conformitate cu trupul, vârsta și genul, trebuie să analizăm calitatea, cantitatea și timpul hranei: „Dar toți trebuie să aibă aceeași regulă de strunire a trupului pentru abținerea inimii și întărirea duhului.”¹

Atracția pentru hrană se manifestă în mod subiectiv prin senzațiile de foame și de sete. Dacă în sânge se încalcă echilibrul dintre zaharuri, apă și alte substanțe necesare, atunci organismul are tendința de a completa componenta lipsă. Centrele care reglementează utilizarea hranei se află într-un loc anume al creierului uman: hipotalamus. Zonele acestuia răspund pentru senzațiile de foame, sete și sațietate. Astfel, funcționează un sistem unic, ce menține greutatea corpului la un nivel optim, indicat de gene.

Slăbirea atracției pentru hrană se exprimă prin scăderea apetitului, până la dispariția completă a acestuia, iar întărirea acestei atracții, prin creșterea apetitului. Lăcomia, care include chiar și mâncatul lucrurilor necomestibile, se observă la cei cu debilitate mintală, înăscută sau dobândită. Pe lângă excesul în mâncare, lăcomia inclu-

¹ Cuviosul părinte Ioan Casian, *op. cit.*, p. 51.

de și nerespectarea posturilor, beția și alte „îndulciri” fără măsură ale trupului.

1. Îmbuibarea

Cauzele îmbuibării sunt diferite. Sfântul Ioan Scărarul scrie că „adesea demonul se așază în stomac și nu-i permite omului să se sature, deși acesta a mâncat deja toate grânarele din Egipt și a băut toată apa din Nil”¹. Cu alte cuvinte, cel ispitit are senzația de sațietate slăbită și nu mai simte când se satură, nu simte când i s-a umplut stomacul.

Adesea motivul mâncatului excesiv îl constituie mânia, tristețea, plictiseala, frica, dar și sentimentul de singurătate și de gol interior. În astfel de situații oamenii li se pare că hrana estompează durerea, îi ajută să treacă peste depresii și le conferă un sentiment de siguranță. Uneori îmbuibarea devine metodă pentru eradicarea stresului emoțional. Psihologii sunt convinși că hrănirea din belșug și grija excesivă pentru copil reprezintă încercarea de a compensa insuficiența dragostei părinților pentru copii. La rândul lor, cu ajutorul hranei, copiii se apără de depresiile provocate de lipsa tandreței materne.

Cultura hranei poartă și amprenta diverselor tradiții naționale. Popoarele au demult format ideile despre frumusețea umană. În unele locuri

¹ Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *op. cit.*, p. 109.

este prețuit trupul zvelt, iar în alte părți semnul poziției sociale înalte este considerat a fi obezitatea.

Un rol important este jucat și de factorii biologici. Astfel, unii oameni consumă multă mâncare bogată din punct de vedere caloric, dar nu se îngrășă, iar alții, dimpotrivă, prind în greutate rapid și depun eforturi foarte mari pentru a slăbi. În parte, aceasta se explică prin aceea că **înclinația către îngrășare sau slăbire este moștenită**. Ca reacție la diferențele de greutate ale organismului, intră în acțiune diferite mecanisme compensatorii. Astfel, organismul se împotrivește schimbării greutății, tinzând să păstreze nivelul inițial, fixat genetic.

Cercetători din cadrul Spitalului Central din Massachusetts și de la Universitatea Cambridge au descoperit că la reglementarea rezervelor de grăsimi ale organismului participă aproximativ 440 de gene. Trecerea de la „zvelt” la „plinuț” se produce pe la vârsta mijlocie a omului, atunci când cantitatea de energie acumulată depășește consumul acesteia. Omul cu greutate normală mănâncă moderat și satisface nevoile firești ale organismului. Omul plinuț mănâncă doar cu 0,1% mai mult decât are nevoie, iar cel foarte gras doar cu 0,2-0,3% peste normă. S-ar părea că nu este prea mult, dar este suficient pentru a se îngrășa semnificativ. Iată care este rolul genelor în această privință! Deși cercetarea a fost făcută pe animale, specialiștii sunt convinși că genele funcționează în același fel și la oameni¹.

¹ „Globul medical”, Revistă medicală, 2002, nr. 8, p. 22.

Până acum nu este încă foarte clar ce anume se moștenește: forța atracției pentru mâncare, capacitatea țesuturilor de a acumula grăsimi, activitatea fizică redusă, obișnuința de a pune capăt stresului cu ajutorul hranei sau dereglarea senzației fiziologice de sațietate? Nu este exclus ca toți acești factori să aibă un aport comun la apariția obezității.

Îmbuibarea este foarte periculoasă pentru cei care sunt genetic predispuși spre obezitate. Părinții cu o masă corporală normală au astfel de copii în 7% din cazuri. Dacă unul dintre părinți suferă de obezitate, atunci copilul poate deveni obez în 40% din cazuri, iar dacă ambii părinți sunt obezi posibilitatea îngrășării crește la 80%¹. În mare, masa corpului depinde de circumstanțe exterioare (de exemplu, caracterul hranei și al muncii), iar înălțimea și constituția sunt condiționate genetic.

Aceasta ne obligă să ne punem, în modul cel mai serios, problema **influenței reciproce a informației genetice și a substanțelor nutritive**. Omul predispus la obezitate slăbește greu și se îngrașă foarte ușor, spre deosebire de cel care nu are o astfel de moștenire genetică. Tocmai de aceea el trebuie să urmărească atent felul în care se alimentează, pentru a evita urmările nefaste asupra stării sale de sănătate.

Trebuie să începi de la naștere cu atenția sporită. S-a observat că alăptarea în primele ore după naștere blochează cu câteva luni gena obezității

¹ Brăutigam V., Christian P., Raad S., *Medicina psihosomatică: Manual*, Moscova, 1999, p. 280.

la copil, nepermițând astfel dezvoltarea așa-zisei „memorii a țesutului adipos”. Pruncii alăptați imediat după naștere evită pericolul obezității, chiar dacă au o moștenire genetică negativă din acest punct de vedere. Aceasta se datorează neprețuitului colostru (predecesorul laptelui matern, eliminat de glandele mamare). Alăptarea artificială nu are astfel de efecte.

În continuare sunt foarte importante grija pentru noul născut, hrănirea acestuia, activitatea fizică ș.a. Dar este un fapt sigur că anumite substanțe nutritive fie frânează, fie activează dezvoltarea genei obezității.

Așadar nu este deloc indiferent pentru aparatul nostru genetic și pentru sistemul imunitar ce fel de hrană consumăm! Nu este un secret faptul că unele produse sunt toxice, cancerigene sau provoacă alergii. Noi însă, de multe ori, avem încredere în reclame, riscând astfel să ne oferim, nouă și copiilor, un „ucigaș” la masă, mai bine zis în loc de masă.

Pentru sănătatea omului are importanță nu doar rația zilnică, ci și felul în care mâncau străbunii. În acest sens foarte interesante sunt cercetările savantului suedez Gunnar Kaati și ale colegilor săi. Aceștia au analizat evoluția bolilor a 300 de suedezi născuți între 1890 și 1920. Datele pe care le aveau au fost confruntate cu datele despre recoltele strânse în Suedia în anii copilăriei pacienților. Datorită acestei informații este mai ușor să analizezi condițiile de hrană ale oamenilor în-

tr-o anume perioadă. Apoi cercetătorii au studiat și starea de sănătate a nepoților acestor oameni.

S-a ajuns la concluzia că nepoții celor care au mâncat fără măsură în copilărie au mai multe șanse să se îmbolnăvească de inimă și au diabet de 4 ori mai des decât nepoții celor care au mâncat cu măsură în copilărie. În fapt, concluzionăm că bu-nicii lacomi distrug sănătatea nepoților lor. Cau-za acestei legături nu este clară deocamdată, căci foamea și sațietatea nu se fixează în gene. Totuși, particularitățile vieții bunicului influențează în-tr-un fel oarecare starea de sănătate a nepoților¹.

Rezultatele publicate au dat naștere multor întrebări. Încă urmează să se afle dacă și regimul alimentar al bunicilor pe linie maternă (bunicile, străbunicile ș.a.m.d.) se reflectă asupra sănătății urmașilor. Dar faptul descoperit ne obligă să ne gândim bine la responsabilitatea noastră asupra sănătății generațiilor viitoare.

2. Alcoolismul

Analizând biografia împărătesei Ecaterina a II-a și pe cea a fiului său Pavel I, psihiatrul rus Vladimir Feodorovici Cij ajunge la o concluzie interesantă: aceștia nu erau gurmanzi, fiul moș-tenind de la mama sa neplăcerea de a mânca. Împăratul se mânia foarte repede dacă nu i se

¹ „Felul de a mânca al bunicului influențează nepoții?”, în rev. „Știința și viața”, 2003, nr. 3, p. 50.

împlinea dorința, oricât de mică ar fi fost, dar niciodată nu a făcut observație vreunui servitor pentru mâncarea prost gătită¹.

Ambilor nu le plăceau băuturile alcoolice. Ținând seama de alcoolismul generalizat în societatea timpului respectiv, abținerea lui Pavel I este de mirare. Acesta nu și-a căutat niciodată mângâierea în vin și, deși era împătimit de militarie, nu se asemana cu ofițerii bețivi. V.F. Cij explică toate acestea prin ereditate².

Sigur că principala cauză a evadării cuiva în împărăția iluziilor alcoolice și narcotice este golirea spirituală, pierderea sensului vieții, alienarea orientărilor morale, ideologia consumismului și cultul succesului material. Începuturile personalității „alcoolice” (și „narcomane”) își au rădăcina, de asemenea, în educația incorectă și obișnuința de a îndepărta disconfortul cu ajutorul stupefiantelor.

Dar un aport important în cazul dependenței de alcool îl are și moștenirea genetică. Despre aceasta citim în... *Biblie*. Acolo se spune că îngerul Domnului a venit la soția dreptului Manoe și i-a prezis: *Iată, ai să zămislești și ai să naști un fiu; așadar să nu bei vin și sicheră și să nu mănânci nimic necurat, căci copilul chiar din pânțelele mamei și până la moarte va fi nazireu al lui Dumnezeu* (Judecători 13, 7).

¹ Cij V.F., *Psihologia omului rău, a stăpânului, a fanaticului. Notițe ale unui psihiatru*, cuvânt înainte de N.T. Unaneat, Moscova, 2001, p. 107.

² *Ibidem*, p. 107.

Să amintim că în timpurile Vechiului Testament nazireii îndeplineau slujiri deosebite Domnului și își asumau de bună voie anumite privațiuni (mai ales să nu bea alcool). Să ne gândim acum puțin de ce Sfântul Înger îi poruncește mamei înainte de zămislire și în timpul sarcinii să aibă un mod de viață ca cel al nazireilor? Oare nu ca să nu mănâncească în vreun fel pe alesul Domnului încă din pânțece, ci să cultive în el înclinarea spre trezvie?

Rezistența la consumul alcoolului depinde, într-adevăr, de mai mulți factori spirituali și genetici. Genele anume controlează cantitatea și funcțiile fermentului care „prelucrează” alcoolul în organism. Dacă acest ferment este insuficient, atunci molecula de alcool din ficat se descompune cu dificultate și astfel apare alergia la alcool. Aceasta este caracteristică, spre exemplu, eschimoșilor, aleuților, locuitorilor din peninsula Ciukotka și indienilor din America de Nord. Chiar și de la doze mici persoanele care fac parte din triburile enumerate încep să aibă tensiune joasă, puls intensificat, pielea înroșită, senzații de vomă. Reacția extremă a acestora la alcool este coma, care le pune viața în pericol¹.

Nu doar rezistența la alcool se moștenește, ci și predispoziția spre alcoolism. Această patimă se transformă într-o boală gravă, mai ales dacă omul crește de mic în medii sociale negative din acest punct de vedere.

¹ Karson R., Batcher J., Mineka S., *Psihologia anormală*, ed. a 11-a, Sankt-Petersburg, 2004, pp. 634-635.

Să presupunem că s-au adunat vreo 15 băieți la o petrecere. Dorind să se simtă maturi sau bine dispuși, beau alcool. În general, beau cam aceeași cantitate de alcool fiecare. După un an unii din ei mai beau la întâlniri de acest gen, dar pot să se și abțină, iar alții nu pot rezista fără să bea alcool. Există mai multe explicații ale acestui fapt: duhovnicești, psihologice și medicale. Nu este exclus ca de vină să fie anume înclinația genetică înăscută.

Subliniem că **se moștenește nu alcoolismul în sine, ci riscul dezvoltării acestuia**. Una din ipotezele științifice afirmă că „gena biologică a alcoolismului” se transmite nemijlocit de la tată la fiu și de la mamă la fiică. Alți cercetători indică faptul că nu există o astfel de genă. Numai că acum s-au descoperit cam 15 gene, ale căror defecte sunt legate de această boală (alcoolismul). Iată de ce copiii alcoolicii, înfiați de familii în care nu se bea, se îmbolnăvesc de 4 ori mai des de alcoolism cronic decât copiii părinților sănătoși! Conform statisticilor, în familiile sănătoase devin alcoolici cam 9% dintre fii, iar în cele de alcoolici 37%¹. Diferența, după cum se vede, este copleșitoare.

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Liciko A.E., Bitenski V.S., *Narcologie adolescentină: Manual*, Leningrad, 1991, pp. 138-139; Liskovski O.V., *Riscul genetic de dezvoltare a alcoolismului: Intoxicația și dependența alcoolică*, Minsk, 1988; Romanov K., Kaprio J., Rose R.J., Koskenvuo S., *Genetics of alcoholism: effects of migration on concordance rates among male twins* // *Alcohol. Suppl.*, 1991, nr. 1, pp. 137-140.

La 30% dintre bărbații alcoolici cel puțin unul dintre părinți a avut probleme cu alcoolismul. Boala se regăsește la astfel de persoane în 29,5% din cazuri, față de 11,4% cum e cazul familiilor sănătoase. Atunci când ambii părinții sunt alcoolici această cifră ajunge la 41,2%. Printre fiicele familiilor nebăutoare nivelul celor care cad în patima alcoolului este de 5%. Dacă unul din părinții femeii a fost alcoolic, cifra crește la 9,5%, iar dacă ambii au avut această boală, la 25%¹.

Să ne închipuim acum următoarea situație: doi gemeni sunt zămisliți în același ovul fecundat. Este vorba de monoziagoți, care sunt identici din punct de vedere genetic și foarte asemănători și la exterior. Să presupunem că s-au născut din părinți care beau mult. În acest caz ambii gemeni riscă în mare măsură (54% din cazuri) să devină alcoolici, chiar dacă din diferite motive sunt despărțiți și educați în familii și sfere sociale diferite.

Altă situație este atunci când părinții alcoolici zămislesc gemeni din două ovule. Aceștia sunt dizigoți și, deoarece atât din punct de vedere genetic, cât și la exterior nu seamănă între ei foarte tare, nu este obligatoriu ca ei să se îmbolnăvească de alcoolism în aceeași măsură. Unul din ei poate fi mai predispus decât celălalt. Doar în 28% din cazuri vor deveni alcoolici ambii gemeni, indiferent dacă aceștia cresc împreună sau separat.

Directorul Institutului pentru probleme medico-biologice din cadrul Centrului național

¹ Karson R., Batcher J., Mineka S., *op. cit.*, pp. 633-634.

de narcologie al Ministerului Sănătății din Rusia, academicianul Irina Anohina, presupune că la baza dependenței psihice de alcool stau unele deranjamente ale sistemului nervos, în „centrul plăcerii” din creier. Impulsurile nervoase se transmit cu ajutorul diferitelor substanțe chimice – neuromediatorii (dopamină, serotonină ș.a.), iar alcoolizarea îndelungată duce la insuficiența dopaminei. Deficitul continuu al acestei substanțe contribuie la apariția depresiei, la extenuarea psihicului și degradarea personalității¹.

Mai mult, alcoolul reprimă producerea „hormonilor fericirii” în organism (endorfina, encefalina) și slăbește funcțiile receptorilor corespunzători. Din această cauză organismul duce tot timpul lipsă de combinațiile biologice active necesare. Atunci apare necesitatea acută de a le primi din afară. Alcoolul, în schimb, se substituie funcțiilor „hormonilor fericirii” și atunci cercul vicios se închide. Cu cât omul bea mai mult, cu atât mai puțin produce organismul acestuia „hormonii fericirii” și are nevoie din ce în ce mai mult de altă doză de alcool. Astfel se formează una din zalele dependenței.

Odată cu trecerea timpului, la alcoolici, mai ales pe fondul unei moșteniri negative, se schimbă structurile responsabile de diverse procese

¹ Anohina I.P., *Mecanismele biologice ale dependenței de substanțe psihactive (patogeneza)*. Cursuri de narcologie, Moscova, 2001, pp. 15-16; „Alcoolismul, narcomania și genetica”, „Revista medicală”, nr. 22, 26 martie, 2003, p. 9.

psihice și chimice. Copiii alcoolicilor suferă de multe ori de insuficiența „centrului plăcerii” (sistemul „recompensei pentru creier”) și a „hormonilor fericirii”. Pe urmele părinților lor, aceștia sunt împinși spre căutarea anumitor plăceri în viață, spre hedonism, și atunci încep să bea¹.

În lumea științifică și cea teologică există paralele în ce privește părerile despre această boală. Sfântul Ioan Damaschin scrie că trupul se dedă cu ușurință patimilor, căci în el se află „mirosul și simțul păcatului, adică plăcerea și satisfacția”. Forțele josnice ale sufletului împing omul spre dobândirea plăcerilor interzise de Dumnezeu. Sursa acestei înclinații este senzualitatea, complacerea în păcat², „dulceața vremelnică a păcatului”.

Traducând această părere în limbaj contemporan, psihologul și preotul Andrei Lorgus vorbește despre existența în organism a unor complexe psihofiziologice stabile. În cadrul acestora „se păstrează memoria stimulării specifice a trupului, care duce la plăcere”. Mai departe, dependența chimică declanșează mecanismul special care provoacă de fiecare dată o stare emoțională concretă – plăcerea³.

Astfel, cu ajutorul alcoolului, plăcerea se dobândește pe calea „lăaturalnică” (biochimică). Și, pentru că, prin natura sa, omul tinde spre fericire

¹ „Alcoolismul, narcomania și genetica”, p. 9.

² Cuviosul Ioan Damaschin, *op. cit.*, p. 327.

³ Pr. Andrei Lorgus, *Conținutul teologic și psihologic al noțiunii de „patimă”*, <http://www.fapsyrou.ru>.

rea autentică, negăsind-o, se mulțumește cu un surogat. În fapt, dacă plăcerea este obținută ușor, atunci omul nu se mai gândește să obțină și fericirea. Atunci când scopurile spirituale sunt schimbate cu reacțiile chimice, viața se încheie într-un impas, într-o capcană. Rațiunea nu tinde spre ceea ce este înalt, ci caută fundul sticlei de băutură.

Astfel se împlinește ce este scris în Sfânta Scriptură: *Vei fi ca unul care stă culcat în mijlocul mării, ca unul care a adormit pe vârful unui catarg. M-au lovit... Nu m-a durut! M-au bătut... Nu știu nimic! Când mă voi deștepta din somn, voi cere iarăși vin* (Pilde 23, 34-35).

Copiii alcoolicilor sunt predispuși de obicei spre impulsivitate și risc, sunt instabili emoțional și au greutate în privința planificării acțiunilor. Pe viitor, adolescenții nervoși și tinerii cu intelect subdezvoltat vor fi înclinați spre cruzime, agresivitate, fapte criminale și vor fi foarte ușor influențabili... Problema se agravează pentru că astfel de persoane sunt convinse de binefacerile alcoolului, refuzând categoric să se considere bolnave sau să se trateze.

Astfel, obiceiul „otrăvitor” se plantează la nivelurile genetic, biochimic și fiziologic, după care trece de la o generație la alta.

Despre asemănarea dintre mamele bețive și odraslele acestora care s-au dat aceleiași patimi vorbea și Aristotel. „Bețivii nasc bețivi” sună aforismul unui alt filosof grec – Plutarh. Genealogia urmărește astfel de familii nenorocite, din generație în generație.

Oricât de curios ar părea, fiicele alcoolicilor (indiferent care dintre părinți este bolnav), chiar dacă nu sunt prinse de alcoolism, se mărită de două ori mai des cu alcoolici decât fiicele părinților care nu beau. Fiii alcoolicilor nu au astfel de preferințe. Probabil că genele „rude” „atrag” soția către soț¹.

Un rol important în această privință este jucat de psihologie. Copilul copiază inconștient „manierele” din familie și stereotipurile de comportament. El își însușește stilul de comunicare învățat acasă și îl transmite ulterior în propria familie.

Dar să nu ne grăbim cu concluziile condamnând! În viața reală nu sunt toate chiar atât de clare și liniare. Putem vorbi mai degrabă despre o tendință decât despre o schemă crudă. Într-adevăr, genele influențează soarta oamenilor, dar nu o predetermină și nu ne lipsesc de libertatea voinței. Foarte mult depinde și de educație, de efortul personal, de puterea de a înfrunta psihologic și pedagogic obiceiurile rele.

Tatăl lui Beethoven era alcoolic cronic. De mic copil compozitorul se îmbolnăvea foarte des și grav, iar pe la mijlocul vieții (31 de ani) a surzit complet. Toate acestea însă nu l-au împiedicat să cucerească înălțimile artei muzicale și să-și înscrie pe veci numele în istoria artelor. De aceea,

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Schuckit S.A., Tipp J.E., Kelner E., *Are daughters of alcoholics more likely to marry alcoholics?*, Am. J. Drug. Alcohol Abuse, 1994, nr. 20 (2), pp. 237-245; Velikov V.V., „Încotro merge evoluția omenirii?”, în rev. „Omul”, 2003, nr. 2, p. 25.

proverbul bătrânesc „Ce se naște din pisică șoareci mănâncă” este adevărat doar în ce privește animalele și plantele, căci harul lui Dumnezeu și dragostea omului fac, cu adevărat, minuni.

Foarte multe depind de educație, de efortul personal, de posibilitatea de a trece psihologic și pedagogic peste obiceiurile rele. Trebuie să fim foarte atenți la copiii și adolescenții care sunt hiperactivi, emoționali, neastâmpărați sau, dimpotrivă, închiși (vezi Cap. VIII și Addenda VI). Aceștia simt o stare de disconfort încă de timpuriu și nu înțeleg ce se întâmplă cu ei, căutând o ieșire din starea de stres care îi macină. Odată, o astfel de ieșire din starea nervoasă era participarea la cercuri de creație, de sport ș.a., dar comercializarea societății și „capitalismul sălbatic”, care au acaparat țara noastră, nu mai permit petrecerea frumoasă a timpului liber și odihna.

De obicei, copiii alcoolicilor sunt predispuși spre impulsivitate și risc, sunt instabili și își planifică acțiunile cu dificultate. În viitor, adolescenții nervoși și tinerii cu intelect redus vor fi predispuși spre cruzime, agresivitate, acțiuni criminale și influențe negative... Problema este că și ei sunt convinși de binefacerile alcoolului, refuzând să se considere bolnavi și, implicit, să se trateze.

În multe cazuri este bine să se meargă la un consult medical-genetic. Dacă în familie s-au mai întâlnit cazuri de îmbolnăvire de alcoolism sau de narcomanie, atunci este bine să se știe care sunt riscurile de predispoziție la copil. Astfel se poate prognoștica riscul pentru sănătatea omu-

lui ale cărui rude suferă de dependență alcoolică. Mai mult, analiza genetică permite determinarea măsurii în care utilizarea de către părinți până și în timpul sarcinii a substanțelor toxice (în special alcool și droguri) poate dăuna.

Testarea este doar primul pas. Cel de-al doilea este să convingi copilul să nu încerce ceea ce este periculos, deși i-l propun prietenii, vânzătorii și reclamele. Trebuie subliniat însă că nu alcoolul este periculos, ci alcoolismul. Din păcate, convorbirile educative despre folosul și daunele a ceva anume îi irită, de obicei, pe copii, iar dorința de a gusta din „fructul interzis”, în ciuda „insistențelor celor maturi”, este foarte mare. Mult mai atractive par expoze-urile prietenilor despre extazul alcoolic, despre „nirvana” drogului, despre țigările ca simbol al maturității și independenței față de „babaci”. Din povestirile prietenilor, chiar și mahmureala pare ceva romantic și de dorit. De aceea este foarte important să se explice că testarea va arăta doar predispoziția spre o anumită patimă. Și astfel, poate că aceasta nu va fi privită ca o sperietoare sau ca un pericol, ci ca o grijă sinceră pentru binele lui.

Dacă cei maturi au motive să creadă că odrasla lor are predilecție spre alcool, nu trebuie să creze tot felul de scene isterice sau să meargă pe la vrăjitoare. Este mai bine să se adreseze după ajutor unui preot și unui medic narcolog. La prima întâlnire este mai bine să se meargă fără copil și să se discute despre ce este neliniștitor în comportamentul acestuia, despre cercul său de prieteni

ș.a. Păstorul iubitor și medicul experimentat vor putea da o mână de ajutor la necaz. Terapia duhovnicească (vezi despre aceasta mai amănunțit în K. Zorin, *Ce este blestemul moștenit?*, pp. 226-276 și idem, *Scoală-te și umblă – pași spre însănătoșire*, pp. 259-299), în asociere cu profilaxia ambulatorie sau staționară, va da rezultate excelente.

Din experiența unui medic narcolog din Moscova, Evghenii Brun, atunci când reușești să înveți un om să primească plăcere nu de la substanțele chimice, ci de la spirit, partea medicală a problemei este rezolvată. Tocmai în aceasta și constă tratamentul. Medicul încearcă să înțeleagă din ce altceva, în afară de tutun, alcool sau drog, ar putea simți pacientul bucurie și satisfacție, indicând o ieșire din situație.

O semnificație importantă o are educația religioasă corectă. Aceasta trezește o „imunitate spirituală” și previne apariția dependenței la copil, deoarece omul credincios are sufletul plin de harul Domnului. Sufletul lui nu suferă de gol. Dacă sufletul vă este gol, atunci, după cuvântul Evangheliei, în el se va sălășlui diavolul (Luca 11, 24-26).

3. Narcomania

Cele spuse despre alcoolism sunt în mare parte valabile și pentru narcomanie. După părerea cercetătorilor ruși și străini, formarea dependenței de alcool are trăsături caracteristice comune

cu dezvoltarea dependenței de narcotice. Experiența confirmă aceasta. Alcoolicii cronici combină destul de des băutura cu țigările sau cu stupefiantele. Narcomanii sunt, de asemenea, în mare măsură „omnivori”. Câteodată, dorind să se desprindă de dependența de heroină, meta-donă și alte opiate, aceștia le înlocuiesc intenționat cu alcoolul. După cum se spune, „cui pe cui se scoate”. Dar cu ce preț?!

Nu este un secret faptul că spre întrebuințarea substanțelor psihoactive stupefiante sunt predispuși în mare măsură oamenii cu înclinații înnăscute. Specialiștii ruși au cercetat 47 de familii în care au existat membri consumatori de narcotice, chestionând 816 rude ale acestora. S-a dovedit că dacă tata sau mama sunt narcomani, atunci copiii lor, la fel ca și copiii alcoolicilor, vor tinde spre plăceri senzuale. Mult mai clar se petrece aceasta pe linie masculină, atunci când ambii bărbați, și tatăl și fiul, sunt narcomani. Cu cât este mai departe legătura de rudenie cu narcomanul, cu atât mai ușor îi este omului să se lupte cu setea de drog¹.

Drogurile au o influență negativă nu doar asupra **personalității, psihicului și comportamentului, ci și asupra vieții intime a omului**. Ele diminuează apetitul sexual, sucombă procesul de

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Radcenko A.F., Rohlina S.L., „Familiiile celor bolnavi de narcomanie”, în „Revista de neuropatologie și psihiatrie”, Korsakova S.S., ed. a 2-a, 1990; Bogomolova R.T., *Dumnezeu și natura vindecă. Cum să ne izbăvim de alcoolism, narcomanie și fumat*, Moscova, 2003, p. 264.

formare a spermatozoizilor și posibilitatea ovulelor să fie fecundate. În câteva luni de injecții cu heroină se dereglează grav ciclul menstrual al femeii și funcțiile glandelor de secreție internă. Cu timpul, mușchii uterului se atrofiază. Sentimentul de om incomplet duce la un disconfort excesiv, ajungându-se la depresii și tentative de suicid.

Dacă fecundarea a avut loc totuși, șansele de a naște un copil sănătos sunt foarte mici în astfel de cazuri. Placenta funcționează anormal din cauza drogurilor. De aici și proasta hrănire a fătului, ceea ce duce la un sfârșit letal. Copiii femeilor narcomane sunt de obicei născuți prematur, slabi, au probleme în dezvoltare, au masă musculară mică și sunt scunzi. Imunitatea le este scăzută și de aceea riscă să se îmbolnăvească mai des de boli infecțioase. Psihicul acestor copii este zdruncinat, dezvoltarea vorbirii îngreunată, memoria și concentrarea slăbite. În viitor toate acestea pot împinge omul spre consumul de droguri¹.

Încă un aspect important: medicina contemporană permite anestezicele la naștere. Astfel se poate naște fără dureri, chiar dacă nașterea e cu probleme. Sigur că femeile sunt de acord cu aceasta, deoarece durerile nașterii sunt insuportabile. Numai că cercetătorii suedezi de la Universitatea din Göteborg au stabilit următoarele: dacă femeii i se administrează timp de zece

¹ „Ginecologia”, Revista Universității din California, sub red. lui K. Nisvander și A. Evans, Moscova, 1999, pp. 55-63.

ore înainte de naștere nu mai puțin de trei doze de barbiturice (somnifere) sau preparate pe bază de morfină, atunci posibilitatea ca pruncul să fie atras de narcotice crește de cinci ori.¹

Reiese că anestezicele nu sunt chiar așa de inofensive pentru prunc, deși nu sunt un păcat în sine. Atunci când Domnul i-a prezis Evei că în durere va naște fii (Facerea 3, 16), El S-a gândit și la ușurarea durerii. În timpul nașterii, organismul femeii însărcinate secretă în sânge hormoni speciali care ridică pragul de suportabilitate a durerii, pentru ca femeia să nu intre în stare de șoc. Așa că avem la ce să ne gândim: să ne injectăm sau să răbdăm durerea pentru ca moștenitorul să fie sănătos? În cazul cezarienei, anestezicul este obligatoriu. Pentru ca preparatele anestezice să nu facă rău copilului operația este, în general, făcută foarte rapid. Mult mai puțin periculoasă pentru copil este anestezia epidurală.

Este evident că în cadrul formării așa-zisei **personalități narcotice** ultimul rol îl joacă faptul că pruncul este deja obișnuit să primească preparate narcotice din sângele matern. Aceasta se referă mai ales la narcomanii cronici. Fătul se obișnuiește cu primirea drogului, incluzându-l în metabolism. Narcoticul devine parte a lanțului biochimic al organismului său și modifică acțiunile unor hormoni. Producerea acestora scade

¹ „Anestezicul: urmările ne-inofensive”, în rev. „Mama-info”, 2001, nr. 5, p. 15.

semnificativ și, odată cu încetarea drogării, apare **sevrăjul intrauterin**.

Dezechilibrul hormonal se acutizează atunci când narcoticele sunt eliminate din organism. La nou-născuți acest lucru se produce prin rinichi, intestine și plămâni. Corpul semnalizează că are nevoie de completarea componentelor pierdute și astfel se formează necesitatea de a primi noi doze de narcotice din afară – de aici dependența fizică. Dacă necesitatea nu este satisfăcută, apare sevrăjul – boli acute, vărsături, diaree, friguri, pierderea cunoștinței... Astfel de copii devin invalizi din pânțelele mamei lor, fără să aibă vreo vină. Problema este că ei sunt cei care suferă. Iar părinții de multe ori renunță la crucea ce le-a fost dată și îi părăsesc pe acești copii nenorociți.

Mamele care utilizează cocaină nasc prunci cu organele genitale și, în general, cu sistemul genito-urinar nedevelopat. Testiculele la băieți sunt prea mici, incorect dispuse și, spre exemplu, pot fi în afara pungii testiculare. Defectele formării testiculelor duc încă din perioada embrionară la disfuncționalități în formarea hormonilor masculini și la dezvoltarea organelor genitale conform tipologiei feminine. Atunci când copiii cresc, indeterminismul apartenenței sexuale este pentru ei o tragedie. Asemenea disfuncționalități se tratează prost, deoarece au legătură nu doar cu organele genitale, ci și cu părți ale creierului răspunzătoare pentru dezvoltarea sexuală (hipotalamusul).

În viitor, parte din tinerii și tinerele ale căror mame „s-au distrat” în timpul sarcinii cu cocaina

vor avea ridicat nivelul hormonului „prolactina”. Aceasta are, de asemenea, repercusiuni negative asupra dezvoltării caracterelor sexuale secundare și a posibilității de a avea propriii copii.

După cum se vede, influența narcoticului asupra organismului fătului este imensă și consecințele acesteia (inclusiv cele pe viitor) sunt foarte grave. Pentru a tăia o dată pentru totdeauna acest „nod gordian” oamenii necredincioși recomandă avortul. Prin aceasta, ei ignoră adevărul biblic: *Dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă* (Matei 15, 14).

Astfel, am analizat o seamă de probleme spirituale, psihofizice și genetice, condiționate de **înclinația înăscută spre îngrășare, alcoolism și narcomanie. Rădăcinile acestor predispoziții subzistă în denaturarea necesității firești de hrănire – lăcomia, care, la rândul său, provoacă păcatul desfrânării.**

Să ne amintim că pricinile pentru care a pierit Sodoma au fost mândria, îmbuibarea și lenevia locuitorilor săi (vezi Iezechiel 16, 49). *Nu vă îmbătați de vin, în care este pierzare, ci vă umpleți de Duhul* (Efeseni 5, 18), ne preîntâmpină Sfântul Apostol Pavel.

Acestui mare sfânt i se alătură și Cuviosul Ioan Scărarul: „Îmbuibarea este mama desfrânării; iar vinovată de curăție este strâmtorarea stomacului... Să tăiem întâi de toate mâncarea care ne îmbuibă (alcoolul, carnea, condimentele – K.Z.). Dacă se poate, dă-i stomacului hrană suficientă și

digerabilă, pentru ca prin sațietate suficientă să fie ferit de lăcomia fără margini și prin digerarea rapidă a hranei să te desprinzi de aprindere ca de un bici. Să luăm aminte că multe feluri de mâncare care umflă stomacul stârnesc și dorința”¹.

Spusele Sfinților Părinți este interesant să fie poziționate alături de părerile autorilor laici. Astfel, psihanalistii remarcă faptul că alcoolul impulsionează pornirile homosexuale și mâni-oase². „Noi, atunci când mâncăm și bem, devenim opusul a ceea ce trebuie să fim, spune unul din personajele lui J. Goethe. Digestia leneșă ne îndreaptă rațiunea în conformitate cu stomacul, iar din cauza relaxării și a prea multei leneviri se nasc dorințe care ne stăpânesc foarte ușor.”³

¹ Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *op. cit.*, pp. 105, 107.

² Alexander F., Selesnik Ș., *Omul și sufletul acestuia: cunoașterea și vindecarea din vechime până în zilele noastre*, Moscova, 1995, p. 487.

³ Goethe J.W., *Opere alese*, Moscova, 1950, p. 253.

CAPITOLUL V

Mrejele iubirii de plăceri

Duh cheltuit în pustiu de rușine
E-n act desfrâu; sperjur mai întâi
De act, crud, ucigaș, cu rău-n sine,
Extrem, sălbatic, fără căpătâi;

Dar abia împlinit, stă iar să cadă;
Vânat nu-n rațiune; tot ispite,
Apoi urât ca înghițită nadă
Ce nebunie dă celui ce-o-nghite.

Nebun dacă-i vânat, nebun de-l ai;
Avut, având și mereu extrem vrându-l;
Noroc probat, gonit apoi din Rai;
Promise fericirii, apoi vis gândul.

Bine știindu-l nu știu să nu cad,
Să scap de cerul unui așa iad.¹

¹ William Shakespeare, *Sonetul 129*, trad. românească de Miron Kiropol, <http://convorbiri-literare.dntis.ro/KI-ROPOLsep3.html>.

Am citat un sonet al lui William Shakespeare. Marele poet descrie dedublarea chinuitoare a naturii umane și drama vieții intime. Problemele ridicate aici sunt eterne: ce înseamnă dragostea adevărată? Prin ce se deosebește atracția sexuală de pofta trupească? Care este mobilul iubirii de plăceri/desfrânării?

Vom vorbi doar despre câteva aspecte spirituale și genetice ale relațiilor intime.

1. Atracția sexuală

Atracția bărbatului spre femeie este normală și a fost introdusă în firea umană de Însuși Creatorul. Prorocul Moise, iar după el Domnul Iisus Hristos au numit unirea dintre bărbat și femeie nu doar pereche de îndrăgostiți, ci *un singur trup*. Și aceasta nu se referă, desigur, doar la apropierea fizică. Cuvântul „trup” are mai multe înțelesuri în Biblie. În afara trupului, a relațiilor trupești și a rudeniei de sânge, acest cuvânt caracterizează omul ca întreg, incluzând și sufletul acestuia. Vedem aceasta numai dacă citim Prologul Evangheliei după Ioan: *Cuvântul trup S-a făcut...* (Ioan 1, 14).

Așa că expresia „un singur trup” **simbolizează taina celei mai strânse uniri fizice, sufletești și duhovnicești dintre soți**. Verbul „se va uni” în limba biblică originală înseamnă „se asimilează”, „devine asemenea”, „se confundă”.

Subliniem că principiul unirii nu se păstrează doar în căsătoria legală. Unirea ca atare, chiar și ca rezultat al desfrâului, îi face pe cei doi „un singur trup”, mai exact „un singur corp”. *Sau nu știți că cel ce se alipește de desfrânată este un singur trup cu ea?* (I Corinteni 6, 16). Numai că unire duhovnicească în acest caz nu se mai produce. În mare, totul se rezumă la apropierea fizică și doar uneori la legătură sufletească.

În orice caz, în timpul „unirii bărbatului cu femeia, fie că vrea acesta sau nu, între ei se creează o relație care depășește limitele impuse și care le va fi pe veci spre chinuire sau spre bucurie”¹.

Cartea Facerii descoperă și rădăcinile **instinctului sexual feminin**. „Coasta” încearcă întotdeauna să ajungă acolo de unde a fost luată. Acest lucru este normal, fiindcă ea este chemată să-i ușureze bărbatului calea spre inima femeii, să facă atracția ambilor dorită și să o echilibreze.

După căderea în păcat, instinctul sexual feminin mai depinde încă de un aspect. *Atrasă vei fi către bărbatul tău și el te va stăpâni* (Facerea 3, 16). Supunând genul feminin celui masculin, Creatorul oferă posibilitatea femeii să îndrepte, prin smerenia și blândețea sa, păcatul mândriei și neascultării de Dumnezeu săvârșit în Rai.

Părintele Paisie Aghioritul este convins că fără o atracție firească reciprocă bărbatul și femeia nu ar fi hotărâți niciodată să se căsătorească, deoare-

¹ Lewis C.S., *Scrisorile unui netrebnic*, în *Opere alese*, Moscova, 2000, vol. VIII, p. 69.

ce s-ar gândi tot timpul la greutatea ce-i așteaptă, la problemele familiale și la bătaia de cap cu copiii. Sentimentul apăsător al anxietății și așteptarea ispitelor viitoare ar însemna mai mult decât orice gând sănătos în favoarea creării familiei¹.

La unirea soților în cadrul căsătoriei se ajunge din mila Domnului datorită faptului că genul masculin și cel feminin au o natură comună. Într-adevăr, în afara particularităților medico-psihologice, aceștia nu diferă substanțial. Principala diferență biologică și socială între bărbat și femeie este dictată de funcțiile ce privesc nașterea de copii. În cadrul unirii „într-un singur trup” se naște o nouă personalitate, un om. Iată de ce demnitatea genurilor în fața lui Dumnezeu este aceeași, ele se armonizează ca două părți ale unui întreg. Nici una din aceste părți nu poate ajunge la desăvârșire fără ajutorul harului lui Dumnezeu, în afara căsătoriei (spre exemplu, în monahism).

Ideea deoființimii, a originii comune, a apropierei principiale dintre femeie și bărbat este una autentic biblică. Femeia este latura firească a ființei umane; ea nu este o completare a unui neajuns în chipul lui Dumnezeu din Adam, ci încununarea acestuia, în toată plenitudinea naturii umane. Metoda creării Evei nu îi înjosește în nici un caz demnitatea. După cum Eva s-a născut din Adam, la fel Hristos S-a născut din Fecioara Maria (vezi

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. IV, *Viața de familie*, Moscova, 2004, pp. 68-69.

Luca 1, 31-35), iar Biserica Sa (Mireasa și soția) – din Hristos (vezi Apocalipsa 19, 7 și 22, 17).

Meditând la latura fiziologică a instinctului sexual, episcopul Nemesie al Emesei scria că partea producătoare (spermatike) a omului nu se supune rațiunii. „Dorința actului intim este sădită în firea noastră. Noi suntem atrași fără voia noastră spre acesta, deși acțiunea efectivă este controlabilă și depinde de suflet. Aceasta se săvârșește prin organele care servesc tendinței naturale, dar a ne abține de la tendința aceasta și de a o înăbuși depinde în totalitate de noi... Animalele necuvântătoare nu se conduc pe ele însele, ci natura le conduce, primind de la aceasta o anumită măsură și timp.”¹

Glasul Domnului dezleagă pânțele cerboaicelor, spune psalmistul (Psalmi 28, 9). Este evident că Domnul nu are funcția unei moașe, dar El poate controla procesul de înmulțire. Nu în zadar Creatorul a înzestrat animalele cu posibilitatea de a se înmulți de sine stătător (vezi Facerea 1, 22). Verbul „a prăsi/crește” indică atracția sexuală și comportamentul sexual adecvat, iar verbul „a se înmulți” indică grija pentru urmași. Aceste instincte vitale sunt condiționate genetic.

Animalele se abțin instinctiv. Femelele nu primesc relația cu masculii din momentul în care simt că sunt gestante. După cunoștințele zoologiei, împerecherea după fecundare se reflectă

¹ Nemesie al Emesei, *Despre natura omului*, Moscova, 1998, pp. 94-95.

negativ asupra embrionului și a nou-născutului. Astfel, prin Providența Divină, natura se reglea-ză singură.

La oameni lucrurile sunt mai complicate. Atunci când Eva a rămas însărcinată și l-a născut pe Cain, a spus: *Am dobândit om de la Dumnezeu* (Facerea 4, 1). După nașterea lui Set a spus: *Mi-a dat Dumnezeu alt fiu în locul lui Abel, pe care l-a ucis Cain* (Facerea 4, 25). Numele Set în limba ebraică înseamnă, de fapt, „bază, fundație, așezare”.

Rahila, soția lui Iacov, nu avea copii și în durerile sale l-a rugat pe soț: *Dă-mi copii, iar de nu, voi muri*. Mâniindu-se însă Iacov pe Rahila, i-a zis: *Au doară eu sunt Dumnezeu, Care a stârpicat rodul pânteceleui tău?* (Facerea 30, 1-2).

Cu toate acestea, nașterea copiilor nu se reduce la voința lui Dumnezeu și la moștenire. Nu se poate diminua rolul societății și al părinților: eforturile personale ale acestora, starea lor de sănătate, eficacitatea tratamentelor ș.a. Aceeași Rahila spera nu doar în ajutorul venit de sus, ci utiliza și mandragorele. Femeile orientale considerau că aceste fructe aveau proprietăți benefice în privința sarcinii. *A auzit-o Dumnezeu și i-a deschis pântecele!* (Facerea 30, 14-24).

Genul biologic al omului se determină astfel: în timpul fecundării, noul organism primește informația genetică de la părinți (câte 50% cromozomi de la fiecare). Pe linie maternă se moștenește cromozomul X, iar pe linie paternă cromozomul X sau Y, în ultimul caz embrionul urmând să fie

bărbat. Cromozomii X sau Y în plus sunt deja semn de patologie.

Mulți ani s-a presupus că cromozomul Y nu are altă funcție decât de a stabili sexul masculin. Astăzi s-a dovedit altceva. Cromozomul Y are funcții unice. Deși este cel mai mic cromozom, genele acestuia răspund pentru producerea celulelor masculine și a funcțiilor „însoțitoare”.

Apropierea intimă și zămislirea pruncului se produc nu doar „din dorința trupească”, ci și *din dorința bărbătească* (Ioan 1, 13). *Sunt și eu om muritor asemenea tuturor și coborând din neamul celui dintâi om zidit din pământ. Și am fost înfiripat, cu trupul, în pântecele mamei mele, închegându-mă din sânge, vreme de zece luni* (după calendarul lunar – K.Z.), *din sămânță bărbătească și în ceasul somnului odihnitor...* (Înțelepciunea lui Solomon 7, 1-2).

Fiziologia contactelor intime este, într-adevăr, fundamentată pe pornirile instinctive inconștiente și pe circulația hormonilor în sânge, responsabili de dorința sexuală. Dar lucrurile nu se termină aici.

Psihologia relațiilor intime presupune participarea rațiunii și a voinței. Oamenii au relații intime atunci când vor aceasta sau atunci când nu vor. Unii își vând trupurile, câștigând din aceasta, alții sunt violați, alții sunt ușuratici, iar alții se oferă jumătății (soțului/soției). Intențiile sunt diverse și de aici apar toate problemele.

Așadar, **atracția sexuală (libidoul) a omului constă din două componente interdependente – înnăscută și dobândită.** Din perspectivă fi-

ziologică, prima depinde de activitatea structurilor subcorticale și de glandele sexuale, iar a doua de reflexele condiționate ale scoarței cerebrale. Având în vedere dualitatea aceasta, intensitatea libidoului se schimbă în cazul abstinencei și sub influența unor circumstanțe concrete (boli, stres, alimentație, consum de alcool, medicamente ș.a.)

Timpul de începere a creșterii libidoului, a menstruațiilor, ciclicitatea acestora, măsura activității sexuale, cât și sosirea climaxului sunt în mare parte condiționate de moștenirea genetică. Întreruperea funcționării glandelor sexuale și diminuarea bruscă în sânge a nivelului de hormoni al acestora se observă la femei pe la 50-55 de ani, iar la bărbați la 55-60 de ani.

Există și excepții, desigur. Să ne amintim istoria dreptului Avraam. „Trupul său amorțit, căci avea aproape o sută de ani” nu putea da naștere unei vieți. Soția acestuia, bătrână și ea, era infertilă. Cu toate acestea, din Providență Divină ea *prin credință [...] a primit putere să zămislească fiu, deși trecuse de vârsta cuvenită, pentru că ea L-a socotit credincios pe Cel ce făgăduise* (vezi Romani 4, 19; Evrei 11, 11).

Analizând relațiile dintre aspectele genetice și cele spirituale ale intimității, subliniem următoarele: **atracția sexuală nu înseamnă încă dragoste, iar dragostea nu constă doar în atracție sexuală.** Sentimentul autentic al dragostei este un dar divin. Întâi de toate, dragostea presupune comunicarea inimilor, drepturi și obligații reciproce, căldură emoțională, încredere. Dacă aceasta se

reduce doar la reacțiile genetice și biochimice, la plăcerea sexuală, atunci sensul autentic al familiei și al căsătoriei se denaturează. Genele reprezintă doar un fundament biologic, peste care construim casa dragostei noastre, în acord cu voia lui Dumnezeu sau împotriva acesteia.

Gândul despre unicitate și interacțiune în procesele genetice, factorii sociali și devenirea spirituală este confirmat de Evanghelia. *Că sunt fameni care s-au născut așa din pântecele mamei lor; sunt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni, și sunt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși pentru Împărăția cerurilor. Cine poate înțelege, să înțeleagă* (Matei 19, 12).

Vorbele Domnului sunt cu mai multe înțelesuri. În parte, acestea descriu oamenii care nu sunt înclinați spre desfrânare prin felul lor natural de a fi (constituție). Abstenența firească a acestora este condiționată genetic și aceasta nu li se consideră a fi virtute. Alții însă, pentru mântuirea sufletelor, trebuie să se abțină și să lupte cu ei înșiși ca să învingă dorința trupului. Aceste eforturi sunt prețuite mult de Dumnezeu.

2. Comportamentul sexual

Omul își valorifică de unul singur instinctul sexual, cu alte cuvinte, comportamentul sexual. Repetăm: nevoia actului sexual nu este morală sau imorală în sine, fiind la fel ca nevoia de hrană, dar motivele și metodele satisfacerii aceste-

ia reprezintă deja altceva. În acest caz, nu genele sunt cele care dictează, ci voința liberă a omului.

Dacă relațiile intime nu contrazic poruncile Evangheliei, atunci harul lui Dumnezeu le sfințește. Altfel, apar devieri în ce privește diferite boli, denaturări, desfrânări, infidelități și alte căderi de la gândul inițial al Providenței.

Încălcările celei de-a șaptea porunci – *Să nu fii desfrânat!* – sunt cel mai des întâlnite și periculoase. Răul îl atrage insistent la sine pe om mai ales prin promisiunea „plăcerii instantanee” (Evrei 11, 25). Nu în zadar Dumnezeu i-a spus ucigașului Cain că la ușa inimii sale stă păcatul: *păcatul bate la ușă și caută să te târască, dar tu biruiește-l!* (Facerea 4, 7). Pe lângă aceasta, **atracția spre păcat și atracția sexuală acționează concomitent, de foarte multe ori.**

Înțeleptul rege Solomon a demascat aceasta prin exemplul răsplății pentru desfrâu: *Nu te uita la femeia lingușitoare, căci buzele celei străine picură miere și cerul gurii sale e mai alunecător decât untdelemnul, dar la sfârșit ea este mai amară decât pelinul, mai tăioasă decât o sabie cu două ascuțisuri. Picioarele ei coboară către moarte; pașii ei duc de-a dreptul în împărăția morții* (Pilde 5, 3-5).

Dorința trupului vine din partea irațională a sufletului și puterile întunericului se străduiesc să producă acolo un incendiu. „Să nu gândești că-l poți învinge pe demonul desfrăului cu contraziceri sau dovezi, avertizează Sfântul Ioan Scărarul, căci acesta are justificări convingătoare-

re, deoarece luptă împotriva noastră cu ajutorul firii noastre.”¹

Cred că în nici o altă sferă din viața omului nu sunt atâtea ocazii pentru păcat ca în cazul apropierei intime. Aceasta se explică prin aceea că **atracția sexuală, atât cea bărbătească, cât și cea feminină, ia adesea forme bolnăvicioase, monstuoase.** Dacă devine excesiv, libidoul estompează orice altceva. Trupul, în acest caz, „se răscoală”, sângele „se joacă”, hormonii „dansează” și este foarte greu să te mai stăpânești. Atunci când patima o acaparează, rațiunea este ca și deconectată, de aceea și apar regretele ulterioare. O astfel de stare neechilibrată a sufletului și trupului este exprimată foarte bine în cuvintele unei melodii contemporane: „Când dragostea trece, mă doare capul”. Din cauza pasiunii înnebunitoare și a „dorinței trupești” omul, într-adevăr, parcă „își pierde capul” și libertatea. De acum e gata de orice!...

Suferințele celui prins în „mrejele dragostei”, în „capcana” acesteia, reprezintă tema centrală a multor opere din literatura clasică universală. Să luăm, spre exemplu, sonetul lui William Shakespeare:

Dragostea este o neputință. Sufletul îmi e
bolnav

De-o sete de nepotolit și foarte grea,

O astfel de otravă el îmi cere,

¹ Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *op. cit.*, p. 115.

De care a pățimit odinioară;
 Dragostea mea a fost tratată de rațiune, ca-
 re-mi este medic,
 Aceasta a respins cu totul ierbi și rădăcini,
 Și bietul vraci sleit e de putere,
 Plecând, atunci când a gătat răbdarea.
 De-acum problema mea e pentru veci,
 Iar sufletul a liniști nu se mai poate,
 Lipsit de rațiune
 Și de sentiment, iar slovele îmi umblă-aiurea,
 Și îndelung mi se părea, fiind eu fără minte,
 Iadul în Rai, iar negura lumină!¹

După cum a remarcat, foarte inteligent, diaco-
 nul Andrei Kuraev, „atunci când un tânăr îi spu-
 ne astăzi unei fete „Te iubesc!”, în 90 de cazuri din
 100, în traducere liberă acest Romeo a vrut să-i
 spună Julietei sale: „Auzi, gagico, mă simt cool
 alături de tine!” În cadrul culturii juvenile con-
 temporane **te iubesc înseamnă mă folosesc de ti-
 ne. Altfel spus, îmi plac senzațiile acestea, sunt
 nebun după ele, iar tu mi le provoci, fiind un sti-
 mulator.** Aceasta nu este dragoste, ci doar o altă
 formă de exploatare a omului de către om.”²

Pe lângă ispitele diavolului și gândurile noas-
 tre (cuviniicioase sau necuviniicioase), compor-
 tamentul sexual este influențat și de înclinațiile
 înnăscute.

¹ Shakespeare W., *Sonetul 147*.

² Diac. Andrei Kuraev, *Biserica și tineretul: nu poate fi oare evitat conflictul?*, Sankt-Petersburg, 2004, p. 55.

Încă de la începutul secolului al XIX-lea Cuviosul Nil Izvorătorul de Mir spunea că mamele nasc prunci „după rânduiala și firea femeiască”, dar nu poartă copii „după rânduiala și firea pruncului”. Aceasta se întâmplă deoarece soții „se supun dorinței trupești și zămislesc prunci în păcatul iubirii de plăceri”. Dar înainte de a semăna un câmp trebuie să-l cureți de grâu și pleavă, iar semințele bune să le arunci pe un teren pregătit, fără buruieni. Astfel, pământul nu va înăbuși creșterea plantei folositoare. La fel trebuie să fie sămânța bărbatului, dar și ogorul femeii¹.

„Dacă sămânța bărbatului se va semăna cu gând bun, atunci și pruncul bun se va naște, insistă Sfântul Nil, dar dacă se va semăna cu gând de desfrânare și curvie, atunci pruncul se va naște așa cum a fost zămislit. Pruncul se va naște, dar nu va fi spre bucuria părinților... Dacă mama va merge pe o cale greșită, atunci Dumnezeu Se va îndepărta de ea și astfel va fi umbrit harul Tainei căsătoriei. Pruncul slăbește și de aceea mama nu-l va putea vedea sănătos, dar nici el nu se va putea bucura de mamă. Pruncul se descompune sufletește încă din pântecul mamei sale, ca urmare a faptului că ea a fost necurată și s-a culcat cu bărbatul împotriva legii, când avea deja fătul în ea.”²

După cum spune Cuviosul Nil, relația intimă din timpul sarcinii amenință sănătatea fizică a

¹ Cuviosul Nil, Izvorătorul de mir din Athos, *Sentințe de după moarte*, Sankt-Petersburg, 1996, pp. 106-107.

² *Ibidem*, p. 107.

pruncului și îi produce rău duhovnicesc. Nu este obligatoriu ca pruncul să se nască cu vreun neajuns fizic, dar, fiind murdărit duhovnicește, el va cădea ușor în deprinderi rele (viclenie, hoție, minciună ș.a.)¹.

La fel gândește și părintele Paisie Aghioritul: „Soții sunt obligați să trăiască în abținere, pentru ca să nu transmită pasiunea trupească copiilor. Dacă părinții se dedau dorinței cărnii (Romani 8, 7), copilul lor va avea înclinații din acestea de la o vârstă fragedă. Aceasta se întâmplă pentru că el moștenește dorința cărnii de la părinți (K. Z). La început, dorința cărnii se manifestă ușor, ca toate patimile moștenite de la părinți, de altfel. Aceasta este asemenea unei urzici tinere, care nu înțepă și o poți apuca de frunze, dar, atunci când mai crește, înțepă foarte tare. La fel este și cu dorința cărnii, care poate fi vindecată într-un stadiu incipient, de un duhovnic înțelept. Dar dacă nu tai dorințele lumești la timp, în tinerețe, atunci când devii matur va fi nevoie de eforturi mari pentru atingerea aceluiași rezultat².

După ce se afla că femeia a rămas însărcinată, duhovnicul sfătuia urgent cuplul să înceteze relațiile intime, iar, dacă nu pot să le curme, măcar

¹ Cuviosul Nil, Izvorătorul de Mir din Athos, *Învățăături de după moarte*, Mănăstirea Novo Golutvin, 1992, pp. 65-66.

² Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. IV, *Viața de familie*, pp. 70-71.

să le împruțineze. Cel puțin din luna a șasea contactele sexuale trebuie anulate complet¹.

Amintim că și literatura științifică de specialitate nu recomandă relații intime în ultimul trimestru al sarcinii. În această recomandare însă nu se iau în considerare urmările spirituale ale actului sexual, ci doar bunul mers al evoluției fătului. Este foarte clar: cu cât se apropie mai mult nașterea, cu atât este mai vulnerabil fătul, orice mișcare neatență putând fi periculoasă pentru viața lui. Femeile însărcinate nu au voie să stea pe burtă, să preseze zona buricului și a bazinului, lucru greu de evitat în cazul unei relații intime.

În plus, relațiile intime duc la excitare fiziologică și la puternice trăiri emoționale, care pot slăbi **dominanta sarcinii**. Amintim că după fecundare toate eforturile organismului femeii sunt îndreptate spre păstrarea, creșterea și nașterea fătului. Aceasta și înseamnă **dominanta sarcinii**. Acestea i se supun toate: de la reacțiile biochimice și fiziologice până la activitatea subconștientului și conștientului. Dacă **dominanta** se „cutremură”, atunci cursul normal al sarcinii se complică. Organismul mamei nu mai este în stare – în această situație –, să satisfacă necesitățile crescânde ale embrionului.

Este ca și când – luând un exemplu din domeniul stomatologiei –, clătinând zilnic un dinte, puțin câte puțin, acesta va cădea până la urmă.

¹ Rakovalis A., *Părintele Paisie mi-a spus...*, Moscova, 2003, pp. 28-29.

Punctul culminant al distracțiilor și plăcerilor trupești îl constituie orgasmul, un fel de „explozie” hormonală. În timpul acestuia în sânge se elimină o mare concentrație de combinații biologice active. Uterul este ca o locuință comodă, unde locuiește fătul, și atunci când are loc „cutremurul biochimic” al întregului organism, se cutremură și uterul...

Să ne închipuim un astfel de scenariu: Cineva stă foarte bine la el în casă și dintr-odată toate încep să tremure. Cauza „cutremurului” nu se știe. Ce simte omul acela atunci? Panică, frică paralizantă sau dorința activă de a se feri de pericol? Dar dacă o astfel de situație se repetă periodic? Atunci locatarul poate ajunge chiar la spitalul de nebuni, nu?!

În secolul al II-lea d.Hr., despre dominanta sarcinii s-a exprimat Sfântul Clement Alexandrinul: „Orice întrecere a măsurii este împotriva legilor firi... Moise cheamă pe bărbați să nu aibă relații intime cu femeile însărcinate, până când acestea nu vor naște... Mama, în așteptarea nașterii pruncului, primind în sine sămânța, nu mai doarește relația rușinoasă..., abținându-se de la iubirea plăcerilor. Tendințele ei, îndreptate odinioară spre îmbrățișări drăgăstoase, acum se îndreaptă spre interior, fiind preocupate doar de crearea pruncului, ajutând Creatorul. De aceea nu este bine să deranjezi natura, preocupată de astfel de lucruri mărețe, cu lucruri de necinste.”¹

¹ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, vol. II, cap. X, Moscova, 1996, pp. 187-188.

După cum vedem, pozițiile teologice concordă cu cele medicale în mod minunat.

3. Relațiile homosexuale

Biserica Ortodoxă judecă foarte aspru homosexualitatea, declarând-o păcat de moarte. Aceasta reprezintă o orientare sexuală anormală, denaturare a firii umane.

Atunci când părintele Paisie Aghioritul a fost întrebat dacă homosexualitatea are rădăcini moștenite, el a contrazis această idee. După părerea sa, păcatul sodomit nu poate fi pus pe seama erorilor din cromozomi. Întâi de toate, în astfel de cazuri este vinovată familia, educația neadecvată și deprinderea rea a omului în relația sa cu cei din jur¹.

Este evident că părintele Paisie vorbește despre ceea ce medicina califică drept false perversiuni sexuale. Acestea sunt dobândite și apar în procesul vieții sexuale a omului. Spre deosebire de acestea, perversiunile autentice sunt de obicei înnăscute și apar odată cu pubertatea. Însă hotarul clar dintre aceste două feluri de disfuncții psihosexuale este foarte greu de stabilit.

Potrivit cunoscutului psihiatru german Ernst Kretschmer, devierile sexuale nu sunt condiționate doar endogen (moștenite, constitutive ș.a.) sau doar psihogen (influența mediului înconju-

¹ Rakovalis A., *op. cit.*, p. 143.

rător, traume emoționale ș.a.). În fiecare caz în parte trebuie să hotărâști cât de mult „este implantată homosexualitatea în constituția corpului și cât de mult este formată de acțiunea psihică din timpul vieții”¹.

Specialistul în bioetică, preotul american John Breck, scrie: „Relația exactă dintre **natură** și **educație** – influențele genetice și acțiunea mediului, care determină orientarea homosexuală – nu a fost încă stabilită. Homosexualii convinși înclină să sublinieze componenta genetică, pentru a fundamenta teoria homosexualității înnăscute și ireversibile, asigurându-și, ca uneia dintre grupurile minoritare, protecția legii. Oponenții acestora (spre exemplu, psihoterapeutul ortodox Elisabeth Moberly) pun pe primul loc factorul mediului, mai ales relațiile nefaste din cadrul familiei.”²

Influența factorilor spirituali, sociali, psihologici și biologici asupra formării orientării sexuale este fără îndoială. Autorii creștini au afirmat în multe rânduri că demonii, cu permisiunea lui Dumnezeu, ispitesc omul și-l împing spre păcate și patimi împotriva firii³.

¹ Kretschmer E., *Psihologia medicală*, Moscova, 1995, p. 163.

² Prot. John Breck, *op. cit.*, p. 155; Moberley E., *Psycho-genesis. The Early Development of Gender Identity*, L. Kegan Paul, 1988; Moberley E., *Homosexuality. A New Christian Ethics*, Cambridge, James Clarke, 1983.

³ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Episcopul Barnaba (Beleaev), *op. cit.*, vol. II, pp. 176-186; Egumenul N., *Visitatorii: noua cultură, noua religie, omul cel nou*, Cap. „De

În cazul denaturărilor sau exagerărilor în relațiile sexuale oamenii sunt adesea singurii vinovați: *Aceștia, deși au cunoscut dreapta orânduire a lui Dumnezeu, că cei ce fac unele ca acestea sunt vrednici de moarte, nu numai că fac ei acestea, ci le și încuviințează celor care le fac* (Romani 1, 32).

Și genele își au rolul lor în ce privește preferințele sexuale ale omului. Acest lucru este demonstrat și de cercetările specialiștilor americani. Dintre homosexuali, atât bărbați, cât și femei, aproximativ 70-75% sunt stângaci. Stângăcia este legată de funcționarea specifică înăscută a emisferelor creierului¹.

Atracția față de o persoană de același sex nu poate fi explicată prin predispoziția naturală. După cum, pe bună dreptate, indică cercetătorul John Harvey, aproximativ jumătate din gemenii monoziagoți nu împart înclinațiile homosexuale ale fraților lor. **Cel mult se poate spune că factorii genetici și hormonal pot predispu-
ne spre orientare homosexuală, dar nu o deter-
mină. Factorii genetici determinanți nu duc la o
orientare homosexuală (K. Z.)².**

ce vor să ne «salveze» OZN-urile, medium-urile, ocultistii, vrăjitorii?”, Moscova, 2001, pp. 123-126.

¹ Sâcev M.M., *Psihogenetica (baze biosociale ale comportamentului și ale individualității omului)*, Smolensk, 2001, pp. 142-143.

² Apud Prot. John Breck, *op. cit.*, p. 156; Harvey J., „Homosexual Orientation and Genetics” în „Ethics and Medics”, 21/5 (May, 1996), pp. 1-2.

În concluzie vom cita un fragment din broșura preotului Thomas Hopko, publicată în 1989 de către Departamentul pentru educație religioasă al Bisericii Ortodoxe din America: „Asemenea tuturor ispitelor, păcatelor și patimilor, inclusiv celor care par adânc înrădăcinate în firea noastră datorită unei moșteniri nefavorabile, orientarea homosexuală poate fi vindecată, iar acțiunile homosexuale oprite... Atunci când homosexualii care doresc să-și înfrunte înclinațiile întâlnesc participarea răbdătoare și dragostea autentică a prietenilor și a celor apropiați [...] Dumnezeu le dă biruință asupra patimii prin mijloace știute doar de El”¹.

¹ Apud Prot. John Breck, *op. cit.*, pp. 166-167.

CAPITOLUL VI

Lăcomia lui Iuda

Dacă patimile trupești denaturează necesitățile firești ale organismului, **patima iubirii de arginți** este **în totalitate spirituală**, fiind lipsită de rădăcini fiziologice. După părerea Sfântului Ioan Casian, invidia și iubirea de arginți „apar fără un motiv premergător de la natură, fiind alimentate doar de reaua voință [...], fără a avea vreo legătură cu instinctul natural”¹.

E drept că unele forme de „acumulare a bogăției” se observă și în lumea animală. Spre exemplu, veverițele și cârțițele adună, ascund, după care își utilizează rezervele de hrană. Dar acestea sunt instincte înnăscute, care le ajută să treacă peste perioadele grele ale anului. Astfel de comportamente sunt programate genetic.

Omul obsedat de iubirea arginților își pierde toată energia, posibilitățile și talentul pentru a aduna bogății, în defavoarea bunurilor cerești. Nu bogăția în sine este păcat, ci reaua utilizare a acesteia. Nu în zadar Biblia spune: *Nu nădădu-*

¹ Cuviosul părinte Ioan Casian, *op. cit.*, p. 86.

iți spre nedreptate și spre jefuire nu poștiți; bogăția de ar curge nu vă lipiți inima de ea (Psalmi 61, 10). Altminteri, în baza acestui păcat se dezvoltă nenorociri ca lăcomia, zgârcenia, hoția, colecționarea (tezaurizarea) patologică, dorința de înavuțire, necredința în Dumnezeu. Ne putem aminti aici, ca exemple, de Iuda Iscarioteanul, dar și de personaje din operele literaturii clasice, subjugate de această patimă.

1. Virușii jocului de noroc

Să începem cu exemple din viața cotidiană.

Fiind foarte bogat, Igor nu se gândea câți bani lasă zilnic în sala de jocuri. Și de ce s-ar fi gândit? Avea firmă proprie, cont în bancă, colecție de bibliofil, o soție frumoasă. Cazinoul era, după cum gândea el, doar o parte din viața sa de om cu stare, așa cum era și clubul de golf, de altfel. Pe lângă aceasta, îl impresionau și câștigurile mari pe care, din când în când, le băga în buzunar.

Luminarea a venit doar atunci când și-a dat seama că a pierdut milioane. Apartamentul și vila erau deja date pe datorie, soția plecată, iar firma falimentată.

Igor a primit ceea ce căutase: cazinoul a intrat adânc în viața lui. El ajunsese să și mănânce acolo. Cazinoul îi plătea casa și îi oferea o oarecare „pensie”. Dar cu o singură condiție: să joace tot timpul și să ofere stăpânului câștigul.

Într-o emisiune televizată se vorbea despre jurnalistul Felix Medvedev, care lucra în timpul „perestroikăi” la revista „Ogoniok”. Până când s-a deschis cazinoul din Moscova, acest om avea apartament, trei mașini, șofer personal, o bibliotecă extraordinară ș.a. După aceea însă, ieșind din redacție, el arunca de fiecare dată zarurile, pentru a pierde, iar și iar, banii și obiectele. În curând averea jurnalistului a dispărut, iar datoria a ajuns să fie astronomică: un milion de dolari.

Unde este atunci sursa bolii? Patima patologică a jocurilor de noroc are rădăcini spirituale, sociale și chiar genetice. Vom vorbi despre aceasta mai amănunțit.

Studiind perechi de gemeni, s-au constatat mutații ale genelor responsabile pentru funcțiile neuromediatorilor (responsabili cu transmiterea impulsurilor nervoase). Cu cât sunt mai afectate aceste gene, cu atât mai mult omul va avea o pre-dilecție mai mare pentru de jocurile de noroc.²¹

Pentru a înțelege mecanismul moștenirii acestei disfuncții psihice, va trebui să facem o mică incursiune în genetică. Sistemul nervos este capabil să regleze activitatea aparatului genetic, dispus în celule, țesuturi, organe și organism, în general. Creierul are întotdeauna în vedere necesitățile curente ale organismului, mediul și ex-

¹ Velkov V.V., „Încotro se îndreaptă evoluția omenirii?”, în rev. „Omul”, 2003, nr. 2, pp. 22-23; Ibanez A., De Castro I.P. ș.a., „Pathological gambling and DNA polymorphic markers at MAO-A and MAO-B genes”, în „Mol. Psychiatry”, 2000, nr. 5, pp. 105-109.

periența individuală. În cazul unei excitări de nivel scăzut a sistemului nervos, o parte din gene sunt inactive. Aceasta e ca și cum ar „dormi” și unele tipuri nu se manifestă în mod real. În cazul unei excitări majore a sistemului nervos, aceste gene, însă, se activează („se trezesc”)...¹

Creierul și aparatul genetic „se contactează” reciproc prin intermediul hormonilor, inclusiv al hormonilor stresului. Cercetătorii presupun că activitatea genelor oscilează ca reacție la un stres puternic. Modificările activității genetice, condiționate de influența hormonilor stresului, pot fi moștenite².

După părerea Nataliei Șemciuk, specialist al Centrului de stat pentru psihiatrie socială și juridică „V.P. Serbski” (din Rusia), înclinația către ludomanie este determinată, în mare parte, de moștenirea genetică. „Cei mai mulți jucători au avut strămoși ludomani – jucători de cărți, curse de cai, pariuri, loterii, chiar și... simpli fumători! Dacă străbunicul dumneavoastră a fost alcoolic, atunci dumneavoastră intrați în categoria celor predispuși spre ludomanie.”³

După datele Nataliei Șemciuk, mai mult de 83% dintre ludomani au suferit în copilărie de sindromul

¹ Ravici Șerbo I.V., Mariutina T.M., Grigorenko E.L., *Psihogenetica. Manual*, Moscova, 1999, pp. 276-278.

² *Ibidem*, p. 279; Beleaev D.K., Borodin P.M., „Influența stresului asupra moștenirii și a schimbării și rolul acestuia în evoluție”, în „Genetica evoluționistă”, Moscova, 1982, pp. 35-39; Beleaev D.K., „Genetica, societatea, personalitatea”, în „Omul în sistemul științelor”, red. I. Frolova, Moscova, 1989, pp. 155-164.

³ www.obozrevatel.com/news_print/2005/6/17/20474.htm

deficienței de atenție, cu hiperactivitate (ADHD), iar 96% din aceștia au printre rude alcoolici. Astfel, bolnavii primesc o lovitură din două părți: ADHD (posibil moștenit), precum și înclinația genetică spre alcoolism. Deoarece impulsivitatea și hiperactivitatea copilului se transformă adesea în atracții patologice, predispozițiile ludomanului se văd uneori din copilărie¹ (vezi Addenda a VI-a).

Numai că nu putem pune toate pe seama geneticii. Parafrazând cunoscutul aforism, să subliniem că **nu te naști ludoman, ci devii ludoman.**

Un factor foarte important al riscului de dependență de jocuri este reprezentat de educația incorectă (grijă insuficientă, cerințe prea mari, cruzime ș.a.). Atunci când rolul bunurilor materiale este supraevaluat, atenția în familie se concentrează pe posibilitățile financiare și pe greutăți, cultivându-se sentimentul de invidie față de cei mai bogați. În conștiința copilului apare convingerea că toate problemele vieții sunt legate de absența banilor, iar a trăi în afara sărăciei nu înseamnă altceva decât a trăi bogat. Și atunci avem drept țel dobândirea banilor cu orice preț. De aici și până la business-ul rapid și facil al jocurilor de noroc nu mai e decât un pas.

La întrebarea despre cauzele comportamentului ludoman, șeful centrului ortodox de îngrijire „Sfântul Ioan de Kronstadt”, ieromonahul Anatoli (Berestov), răspunde astfel: „Pasiunea pentru joc este manifestarea caracterului și a temperamentu-

¹ *Ibidem.*

lui omului, care [manifestare] depinde de particularitățile biologice ale creierului. Atunci când ludomanul începe să joace, îi apare reflexul condiționat legat de licărirea butoanelor, a cifrelor și a imaginilor de pe ecranul automatului de joc sau sunele jetoanelor. În final, în scoarța cerebrală se elaborează o dominantă patologică gravă, care îl face pe om dependent. El devine sclavul propriei pațiuni, care i-a acaparat psihicul total și fatal. În același timp, pasiunea pentru joc este și exprimarea spiritualității omului. În acest caz definitorii sunt și mediul social, atitudinea omului față de viață și modul său de trai. În timpul nostru, când în societate lipsesc, practic, abținerile și oamenii se feresc de Dumnezeu, valorile lor spirituale se schimbă. După cum a spus Dostoievski, «fără Dumnezeu, toate sunt cu puțință». De aceea a devenit posibilă și pasiunea fulminantă pentru jocuri, care nu poate fi oprită cu nici un fel de frâne.”¹

2. Drogul virtual

O descriere excelentă a exteriorului și a stării interioare a tânărului înnebunit de magia ludomaniei este redată în cartea talentatului scriitor Stefan Zweig, *Douăzeci și patru de ore din viața unei femei*. Personajul principal al operei este martora unei situații extreme într-un cazinou. Pierderea

¹www.znopr.ru/media/digest/2285.html?print_version=tr

și câștigul, speranța și dezamăgirea se reflectă cu o forță nemaipomenită asupra mimicii și gesturilor tânărului jucător. Fiecare mușchi al mâinilor sale și fiecare expresie a feței transmiteau întreaga gamă de patimi și trăiri din inima sa învolburată. Scriitorul povestește, prin gura eroinei sale, despre ceea ce acum oamenii de știință definesc a fi dominanta patologică a jocurilor.

Probabil că nu a descris nimeni mai bine decât S. Zweig aceste sentimente. A repovesti textul său înseamnă să faci portretul tânărului palid și voalat, așa că vom cita un fragment din carte: „...Mi-am ridicat privirea și chiar în fața mea am văzut – mi s-a făcut chiar frică – două mâini. Astfel de mâini nu mai văzusem niciodată! Se împlântaseră una în cealaltă, ca niște animale turbate de mânie și, în încheștarea neobosită, se strâneau una pe cealaltă, astfel că degetele trosneau, din când în când, ca niște vreascuri uscate, ca niște nuci sparte. Am privit aceste mâini toată seara; ele mă fascinau prin irepetabilitatea lor. Dar, în același timp, eram speriată de emoția pe care o transmiteau, de pasiunea nebunească a strânsorii și a luptei. Am simțit imediat că **omul plin de pasiune a trimis această pasiune în vârful degetelor, pentru a nu exploda din cauza ei.** Și în secunda în care bila a căzut, cu un sunet surd, în una din locațiile sale, mâinile s-au desprins, dintr-odată, ca două animale lovite de un singur glonț. Ele au căzut ca moarte, și nu ca și cum ar fi fost epuizate. Au căzut cu o expresie de deznădejde, deprimare, dezamăgire, încât nu pot descrie prin cuvinte ce am văzut! Aceasta, deoarece nicio-

dată, nici până atunci, nici după aceea, nu am văzut astfel de mâini vorbitoare, în care fiecare mușchi al lor să «urle», iar pasiunea să iasă prin toți porii. Pentru un moment ele au rămas pe postavul verde morbid fără a se mișca, asemenea unor meduze purtate de valurile mării. După aceea, una, cea dreaptă, a început să învie, lent, începând cu vârfurile degetelor: a tremurat, s-a retras, a coto-băit câteva secunde pe masă, după care, apucând nervoasă un jeton, a început să-l plimbe între degetul mare și cel arătător, ca pe o roată. Dintr-odată s-a încovoiat, ca o panteră, și a aruncat, ca și cum ar fi scuipat, jetonul de o sută de franci la mijlocul părții negre a mesei de joc. În acel moment, ca la un semnal, s-a trezit și mâna stângă, care fusese răpusă de somn. Aceasta s-a ridicat, s-a furișat, s-a târât lângă sora ei tremurândă, care se resimțea ca și cum ar fi fost obosită de aruncarea de acum câteva clipe. Ambele stăteau acum împreună, tremurând și bătând ușor cu degetele pe masă, așa cum clănțnesc dinții uneori. Nu, niciodată în viața mea nu am văzut mâini care să exprime cu atâta tărie surescitarea turbată... Dar mai mult decât atât nu am fost în stare să mă abțin: trebuia să văd fața omului căruia îi aparțineau aceste mâini magice și, cu frică, da!, chiar cu frică, deoarece mă temeam de aceste mâini, privirea mea a început să pipăie mânecile și să se îndrepte spre umerii înguști. Atunci m-am cutremurat din nou, deoarece **fața aceasta vorbea în aceeași limbă nereținută, foarte încordată, ca și mâinile.** La fel de tandră și aproape feminină, exprima același joc tulburător de pasiuni. Nu am

văzut niciodată o față atât de pierdută și absentă. Am avut posibilitatea să o văd ca pe o mască sau ca pe o sculptură fără ochi, deoarece ochii de pe această față nu vedeau și nu observau nimic. Un vizor negru, ca de sticlă, privea, de parcă ar fi fost o reflecție în oglinda fermecată a bilei negre care se învârtea voioasă, dansând parcă, în închisoarea sa rotundă. Repet: nu am văzut niciodată o astfel de față pătimăș încordată! O față îngustă, tandră, puțin alungită, aparținând unui tânăr de vreo douăzeci și cinci de ani. Ca și mâinile, ea nu producea o impresie a bărbăției, ci părea a fi, mai degrabă, o **față de tânăr posedat de pasiunea pentru jocurile de noroc**. Toate acestea însă le-am observat ulterior, deoarece în acel moment ea nu era decât pasiune și frenezie. Gura nu prea mare, cu buze subțiri, era întredeschisă și, chiar și de la o distanță de zece pași, se putea vedea cât de febril îi clănțăneau dinții. De frunte era lipită o șuviță de păr blond, iar în jurul «aripioarelor» nasului ceva tremura încontinuu, de parcă sub piele ar fi fost mici valuri. Capul puțin plecat se dădea când înainte, când înapoi, părând că în orice moment ar putea să însoțească ruleta, în rotirea ei. Abia atunci mi-am dat seama de ce îi sunt atât de încleștate mâinile. Doar ele mai puteau fi antidotul, echilibrul care să nu permită corpului să se răstoarne de pe scaun.

Niciodată, niciodată în viață nu am întâlnit o persoană care să reflecte atât de clar, de voalat, pasiunea! De aceea nu-mi luam ochii de la el, priponită fiind de nebunia sa, așa cum era el înnebunit și priponit de salturile bilei pe masă. Din

acel moment nu am mai văzut nimic în jur; toate mi se păreau palide, tulburi, lăbărțate, gri, în comparație cu chipul acesta care ardea ca focul. Uitând de existența celor din jur, l-am urmărit aproape o oră pe acest om, i-am urmărit fiecare gest al său. Iată că din ochi i-a izbucnit o lumină arzătoare, mâinile-ncleștate desprinzându-i-se, ca în urma unei explozii, iar degetele tremurându-s-au întins cu aviditate. Crupierul i-a împins douăzeci de monede aurii. În secunda următoare chipul i s-a luminat și a întinerit, ridurile s-au netezit, ochii au strălucit, corpul încordat s-a îndreptat. Liber, ca un călăreț în șa, bărbatul stătea, triumfând, iar degetele, șugubăț și cu drag, strângeau monedele sunătoare, le ciocneau una de alta, le obligau să danseze și să sune melodic. După aceea, a întors din nou capul, a surprins masa verde cu privirea unui tânăr câine de vânătoare care caută urma, aruncând scurt toată movila de monede pe unul din pătrate. Apoi a început din nou încordarea așteptării. Din nou s-au văzut valurile de sub buze, mâinile s-au încleștat, **fața tânărului a dispărut, s-a ascuns în spatele expresiei nerăbdătoare a lăcomiei, care s-a transformat în curând în dezamăgire.** Chipul tineresc, surescit, s-a veștejit, s-a stins, a devenit palid și bătrân, iar privirea s-a stins și s-a întunecat. Toate acestea s-au întâmplat în momentul când bila nu a căzut pe numărul dorit. El a pierdut..."¹

¹ Zweig S., *Douăzeci și patru de ore din viața unei femei*, Moscova, 1956, pp. 279-281.

Iată cum este pasiunea! Se pune atunci întrebarea: poți explica științific ce anume „aprinde” această pasiune?

Bombardarea continuă a psihicului cu jocul și cu procesele biochimice însoțitoare ale acestuia duce la apariția în creier a unei surescitări. În același timp, activitatea altor centre ale sistemului nervos este stopată. Dominanta bolii este întreținută de noi sesiuni de jocuri și de noi porții de doping interior (hormonal).

Jocul de noroc provoacă reacții chimice bine definite în organism. Omul, după cum se spune, caută plăcerea fără droguri. Jucătorul riscă încontinuu, simte euforie și stres. În momentul unei mari pierderi sau al unui câștig neînsemnat se produce o eliminare consistentă de adrenalină. Odată cu fiecare nouă porție de adrenalină, apare și necesitatea altei doze...

Din perspectiva psihologului Universității Nottingham, Mark Griffiths, patima puternică a jocurilor provoacă o dependență asemenea alcoolismului sau narcomaniei. Omul de știință s-a străduit să înțeleagă de ce hobby-ul se transformă adesea în manie. Pentru aceasta el a măsurat frecvența pulsului și nivelul hormonului cortizon din saliva câtorva jucători profesioniști de bridge în timpul partidelor.

Reamintim că eliminarea cortizonului depinde de acțiunea altei substanțe: dopamina, care provoacă senzația de fericire. De fapt, chiar această substanță, dopamina, este activată în

formarea dependenței de alcool și droguri (vezi Cap. IV). Paralela este, în acest caz, evidentă.

S-a dovedit că patima jocurilor de noroc intensifică pulsul și crește conținutul de cortizon din salivă. Când cartoforii joacă doar pe puncte, pulsul lor este de 80 de bătăi pe minut, iar nivelul cortizonului de 0,15 micrograme la un decilitru. Dar atunci când jucătorii pun pariu pe bani, pulsul le crește la 95 de bătăi pe minut, iar nivelul cortizonului se mărește de două ori¹.

Până acum se considera că o astfel de interdependență chimică se poate obține doar prin intermediul introducerii în organism a unor preparate speciale! Dacă presupunerea lui Griffiths se va confirma, atunci lângă armata de fumători, alcoolici și narcomani vom putea alătura și supporterii fanatici, melomanii, împătimiții jocurilor de cărți, de domino ș.a.².

Tehnologiile contemporane în domeniul calculatoarelor permit să joci cărți și alte jocuri din cazinou fără a pleca de lângă calculator (prin internet, de exemplu). În acest plan ludomania se suprapune computeromaniei (internetmaniei)(despre aceasta vezi mai amănunțit K. Zorin, *Posedații. Dependența de calculator*, Moscova, 2007, pp. 120-124).

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Jarnikov D., „Tratarea de... distracție”, în rev. „Sunetul”, nr. 225, 2 decembrie, 2000, p. 4.

² *Ibidem*, p. 4.

CAPITOLUL VII

Răutatea fără margini [mânia]

Sfinții Părinți numesc mânia „fiul iubirii de sine și fratele poftei”. După definiția dată de Sfântul Ioan Scărarul, mânia este dorința de rău îndreptată împotriva celui care ne-a supărat¹. Această tendință necreștină a sufletului este insuflată de ținerea de minte a răului și de ură, dovedind felul în care ne consumăm energia interioară în scopuri negative.

Să clarificăm puțin. La creație Dumnezeu a introdus în sufletul lui Adam o forță specială, care îl îndemna să facă binele. Datorită Providenței lui Dumnezeu, mânia cu dreptate reprezintă capacitatea normală, firească a sufletului, un fel de nerv al acestuia. De aceea dreptii ne învață să utilizăm resursele interioare cu înțelepciune: *Mâniați-vă și nu greșiți; soarele să nu apună peste mânia voastră* (Efeseni 4, 26).

Nu trebuie să ne mâniem pe oameni, ci pe păcatele proprii și pe diavol. Conform Sfântului Ioan Casian, noi, judecându-ne pentru propriile

¹ Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *op. cit.*, p. 88.

păcate și greșeli, trebuie să facem cât mai multe fapte bune, virtuose. Mânia este chemată să ne „stimuleze” în această privință, să ne mobilizeze forța și bărbăția¹.

Numai că în urma căderii în păcat mânia a devenit o boală a sufletului și a născut o întreagă gamă de buruieni „otrăvitoare”: supărarea, aprinderea, iritabilitatea, răzbunarea, judecarea, bârfirea mincinoasă, înjurăturile, cinismul... *Nu te grăbi să te întărești întru duhul tău, pentru că mânia sălășluiește în sânul celor nebuni* (Eclesiast 7, 9); *Mânia ucide pe cel fără de minte, iar aprinderea omoară pe cel rătăcit* (Iov 5, 2).

1. „Sângele fierbinte”

Mânia apare deoarece dorințele noastre nu sunt împlinite și atunci iubirea de sine este afectată. În Pildele lui Solomon este scris: *Un răspuns blând domolește mânia, iar un cuvânt aspru ațâță mânia. [...] Omul mânios ațâță cearta, pe când cel domol liniștește aprinderea* (Pilde 15, 1; 18).

Alături de cauzele relatate ale acestei patimi, părinții asceți mai adaugă două: una duhovnicească și alta fiziologică. Demonii se folosesc cu măiestrie de slăbiciunile noastre și ne fac să ne mâniem pentru cea mai mică problemă. Victimele demonilor sunt, în primul rând, cei predispuși de la natură spre mânie.

¹ Cuviosul părinte Ioan Casian, *op. cit.*, p. 85.

Ava Dorotei citează pe Sfântul Vasile cel Mare: „Iritabilitatea este fierbințeala sângelui lângă inimă”¹. Episcopul Nemesie al Emesei și Sfântul Ioan Damaschin presupun că „mânia este învolburarea sângelui de lângă inimă, produsă în urma secreției sau a «indignării» fierii”².

Această opinie este preluată din operele lui Aristotel și Hipocrate. În Grecia antică fierea era numită „chole”, iar omul „fieros” – coleric. Astfel de oameni au un temperament puternic, neechilibrat și foarte iritant.

Colericul iritant și direct este asemenea personajului lui Dumas, d’Artagnan. El este aprins și „sare” de la orice. Spre deosebire de flegmatic, acesta se irită foarte ușor. Omul care a primit, prin gene, caracteristicile amintite mai sus este mult mai aplecat spre mânie decât cel care nu a avut antecedente mânioase în familie. După cum spune proverbul: „Așchia nu sare departe de trunchi” (se pare că nici gena de genă!).

Remarcăm că nu există temperamente „bune” sau „rele”, ci fiecare are proprietățile sale bune și neajunsurile sale. La cei mai mulți dintre noi se regăsesc proprietățile mai multor temperamente. Colericii, sangvinii, flegmaticii și melancolicii „puri” se întâlnesc mult mai rar. Manifestarea temperamentului se corectează treptat, sub influența mediului înconjurător, a educației ș.a.

¹ Cuviosul Ava Dorotei, *Învățăături și epistole folositoare de suflet*, Mănăstirea Pskov-Pecerska, 1994, pp. 100, 199.

² Nemesie al Emesei, *op. cit.*, p. 89; Cuviosul Ioan Damaschin, *op. cit.*, p. 159.

De aceea, părțile negative ale temperamentului, care creează premise fiziologice pentru dezvoltarea patimilor păcătoase, nu reprezintă în nici un caz un balast pe viață al omului. Acestea pot fi strunite cu ajutorul voinței și al rațiunii. Iar tră-săturile pozitive trebuie descoperite.

După părerea Sfântului Teofan Zăvorâtul, nu trebuie să ne iertăm dacă mânia este rezultatul temperamentului, ci, dimpotrivă, să ne pocăim și să-L rugăm pe Dumnezeu să ne izbăvească de patimă¹. Astfel proceda, spre exemplu, Cuviosul Moise de la Optina, care era exploziv din natură².

Învățăturile Sfinților Părinți sunt apropiate de punctul de vedere al științei. Psihanaliștii indică faptul că răutatea se transformă adesea în mânie. Dacă cineva sau ceva ne împiedică să ne atingem vreunul dintre scopuri, atunci „sângele începe să fiarbă în vene”. „Omul turbat de mânie își iese din fire, urlă și amenință, fiind gata să înfrunte orice piedică i se pune.”³

Odată cu aceasta organismul secretă în sânge o cantitate mărită de hormoni ai stresului. Este firesc faptul că oamenii cu temperament coleric se aprind de la o mică scânteie.

Autorii laici desemnează mânia prin doi termeni: agresiune și agresivitate. Agresiunea este comportamentul îndreptat spre producerea rău-

¹ Sf. Teofan, *Opere*, ed. a 2-a, Moscova, 1898, „Scrisoarea nr. 253”, pp. 81-82.

² *Cuvioșii părinți ai pustiei Optina. Viețile, minunile și învățăturile*, Moscova, 1995, pp. 98-99.

³ Cutter P., *op. cit.*, p. 58.

lui unei persoane. Agresivitatea este disponibilitatea pentru diferite acțiuni agresive, înclinația către utilizarea forței fizice și a violenței, aplicarea spre duritate, certuri și bătăi.

Există multe teorii ale agresiunii. De exemplu, psihiatrul austriac Sigmund Freud considera agresiunea ca fiind manifestarea instinctului înăscut al distrugerii și morții. Cercetătorii contemporani însă critică o astfel de versiune (vezi Cap. IX).

Rolul factorilor biologici nu poate fi totuși negat. În primul rând, aceste componente sunt determinate de anomalii ale alegerii cromozomilor genului. Prezența în plus a cromozomului Y la bărbați și lipsa acestuia la femei schimbă maniera de comportare. Astfel de oameni sunt, de obicei, expuși încălcării legii. Să luăm aminte însă: în cazul acestor boli se moștenește nu criminalitatea însăși, ci înclinația spre săvârșirea de fărădelegi și, mai ales, spre agresivitate¹.

Persoanele bolnave de sindromul Klinefelter au unul, doi sau chiar trei cromozomi X în plus. Din punct de vedere biologic, sunt bărbați, dar influența cromozomului Y este slabă. Bolnavii manifestă debilitate, au semnalmente de gen nedezvoltate și, uneori, tendințe de perversiune sexuală. În cazul unei educații incorecte, acești nenorociți umplu rândurile marginalizaților societății. Pomenindu-se „la fund”, ei devin victime ușoare ale lumii criminale...

¹ Baron R., Richardson D., *Agresiunea*, Sankt-Petersburg, 1997, pp. 228-233.

Asupra măsurii agresivității au influență, de asemenea, și mutațiile genelor care reglează sinteza și schimbul de serotonină și dopamină din organism. Probabil că cel mai războinic trib din lume sunt indienii Ianomamo din America de Sud. Aproape jumătate din populația bărbătească a tribului ucide înainte de a atinge vârsta medie. În genele acestora s-a descoperit o mutație care, după versiunea cercetătorilor, îi face pe oameni foarte energici, impulsivi și agresivi. Dar pașnicii boșimani din Africa de Sud nu au o astfel de mutație.¹

Sigur că aceasta nu este singura explicație a obiceiurilor sângeroase, dar ea ne dă ocazia să medităm asupra moștenirii genetice.

Nivelul agresivității este o caracteristică în-născută a omului. Aceasta se confirmă prin faptul că durerea și mânia sunt corelate din punct de vedere genetic. Durerea stimulează inamiciția și dușmănia. Copiii reacționează adesea la durerea puternică (la vaccin, spre exemplu) prin țipăt și grimasă. Este sigur că ei nu au avut timp să învețe acest lucru de la cineva. Odată cu vârsta și în dependență de educație, agresivitatea se diminuează sau sporește. Copiii agresivi care nu pot să comunice în societate, devenind maturi, demonstrează un comportament agresiv și antisocial².

¹ Velikov V.V., *op. cit.*, pp. 19, 23; Meiers D., *Psihologie socială*, Sankt-Petersburg, 1996, p. 487.

² Isard K.E., *Psihologia emoțiilor*, Sankt-Petersburg, 1999, pp. 258, 267.

Un grup de geneticieni moleculari din cadrul Institutului de psihiatrie al Colegiului londonez regal, sub îndrumarea profesorului Ian Craig, a făcut o cercetare fără precedent. Primind acordul părinților, specialiștii au urmărit aproape 30 de ani soarta a peste o mie de copii, studiindu-le moștenirea genetică. A fost descoperită interdependența între gene și comportamentul antisocial. Tendința spre violență poate fi moștenită prin intermediul activității reduse a genei care codifică fermentul monoaminoxidazei A (MAO-A).

Cei cercetați au fost împărțiți în patru grupuri. În primul grup au intrat tinerii din familiile defavorizate, care aveau o activitate scăzută a genei date. În cel de-al doilea grup au intrat oamenii cu gene normale, care au avut, de asemenea, o copilărie grea. În al treilea au intrat oamenii cu gene problematice, care au crescut în condiții normale. În al patrulea grup au intrat oamenii avantajați din perspectiva cercetătorilor. Cu ajutorul părinților, al medicilor, al învățătorilor, profesorilor de liceu și facultate, dar și al altor oameni, cercetătorii au fixat diferite cazuri de comportament agresiv în toate cele patru grupuri. S-a avut în vedere întreaga viață a celor urmăriți: bătaile de la școală, îmbrâncelile, huliganismul minor, chiar și cazurile de omucidere sau violuri. În baza datelor obținute, cercetătorii au calculat pentru fiecare din cei observați un „indice al comportamentului antisocial”.

Cu cât mai mare este acest indice, cu atât omul respectiv este mai agresiv.¹

Rezultatele experimentului sunt extraordinare. Oamenii din primul grup, care aveau probleme cu genele și cu mediul, au avut un indice de 2-3 ori mai mare decât al celor din celelalte grupuri. Profesorul Craig explică: „Dacă sunt normale condițiile de viață, atunci predispoziția genetică nu are un rol important. Dacă însă mediul este nefavorabil, atunci factorul genetic se potențează. Condițiile grele pot avea diferite repercusiuni asupra comportamentului: genele «bune» oferă apărare de influențele negative, iar cele «rele» nu fac acest lucru.”²

La început mulți colegi ai medicilor londonezi au fost sceptici cu privire la rezultatele cercetării, dar studiile independente, pe primate, au dat aceleași rezultate. Gena MAO-A este, într-adevăr, responsabilă pentru agresivitate. Șoarecii de la care aceasta era îndepărtată deveneau mult mai răi³.

Desigur, comportamentul omului și al animalului nu este identic. Testând un copil, nu trebuie să-l cataloghezi imediat într-un anume fel, deoarece îi poți distruge viitorul.

Și totuși concluziile specialiștilor au o semnificație practică. Acestea trebuie luate în seamă de pedagogi, de asistenții sociali, de psihiatri și

¹ Apud Kokurina E., „Demonul dinăuntru”, în „Newsweek”, 27.12.2004 – 02.01.2005, pp. 57-58.

² *Ibidem*, p. 58.

³ *Ibidem*, p. 57.

de către judecători. Informațiile despre genele suspectilor ar prinde bine în rezolvarea cazurilor criminalilor „în serie”. Se cunoaște, spre exemplu, că fiul maniacului Chikatilo l-a urmat în crime pe tatăl său. Ce l-a împins spre un asemenea comportament pe acest copil nenorocit? Probabil că nu doar faptele mizerabile ale tatălui!

Sensibilitatea sistemului nervos și agresivitatea sunt condiționate de compoziția chimică a sângelui. Nu întâmplător în vechime ostașii primeau înainte de luptă o mixtură de burete pestriți, pentru a fi mai răi. Crizele de turbare și nebunie mai sunt provocate de hașis, dar și de alte substanțe psihotrope. Ca să nu mai amintim de câtă violență, inclusiv sexuală, se produce sub influența băuturilor alcoolice! Alcoolul etilic stârnește cele mai josnice instincte și împinge spre fapte mizerabile, respingătoare. Predispoziția spre alcoolism poate fi înăscută (vezi cap. IV).

Asupra gradului agresivității influențează și hormonul bărbătesc sexual – testosteronul. Nivelul acestuia este programat genetic. Există preparate care diminuează concentrația acestui hormon diminuând, totodată, și agresivitatea bărbaților înclinați spre violență. În cazul condamnaților pentru acte de violență neprovocați de alți oameni, concentrația de testosteron este mai mare decât la condamnații pentru încălcări ale legii care nu au legătură cu violența. Printre adolescenții normali și bărbații maturi se întâlnesc unii care sunt mai

înclinați spre acte ilegale, consum de droguri și agresiune, ca răspuns la orice fel de provocare¹.

Surplusul acestui hormon se asociază, de obicei, cu înjurăturile, cinismul și preferarea rezolvării prin forță a problemelor. Delincventul adolescent minor care are un nivel crescut de testosteron în sânge este un tip comunicativ, energetic și încrezut. El este capabil să se apere și nu dorește să respecte regulile de bună purtare².

Trebuie să repet aici expresia părinților asceți: „Iritabilitatea este aprinderea sângelui în zona inimii”!

Sfântul Luca (Voino-Iasenețki) remarcă faptul că acțiunile și stările psihologice depind de funcțiile sistemelor nervos și hormonal. „Tot ce se produce în organism, chiar și construcția anatomică a acestuia, conferă o amprentă clară asupra psihicului. Diferitelor construcții ale organismului le corespund anumite forme de caracter, iar caracterul este una din manifestările cele mai importante ale sufletului și duhului.”³

Concluziile Sfântului Luca sunt perfect aplicabile și patimii mâniei. În creierul animalelor și al omului au fost descoperite părți care sunt responsabile pentru nivelul agresivității acestora, pentru disponibilitatea de a „se bate” sau de „a o șterge”. Cercetătorii au făcut următorul expe-

¹ Meyers D., *op. cit.*, p. 490.

² Baron R., Richardson D., *op. cit.*, p. 237.

³ Sfântul Luca (Voino-Iasenețki), *Duhul, sufletul și trupul*, Moscova, 1999, p. 110.

riment: unui conducător de turmă de maimuțe i s-a implantat în centrul agresivității un microelectrod. O maimuță mică, pe care acesta o bătea, a primit după aceasta o telecomandă și a fost învățată să o folosească. Atunci când tiranul începea s-o amenințe, ea putea să apese pe buton și să-l liniștească. Probabil că era foarte interesant să privești o astfel de acțiune¹!

Al doilea experiment: o pisică era introdusă în aceeași cușcă cu un șoarece. Dacă anumite puncte ale hipotalamusului pisicii erau stimulate cu curent electric, atunci ea se comporta față de șoarece speriată, reacționând ca în fața unui dușman care îi periclitează teritoriul, suierând și zbârlindu-se. „Atacul” cu sânge rece, prin înșfăcarea rapidă a victimei, se producea însă atunci când era stimulată altă zonă a hipotalamusului. După ce s-au mutat din nou electrozii în prima zonă a hipotalamusului, pisica nu mai ataca șoarecele, ci era doar iritată² de el.

Desigur că felul de a se comporta al oamenilor este mult mai complex. Acesta nu se rezumă la „focarul agresivității”. Însă activarea anumitor structuri ale creierului crește sau, dimpotrivă, scade nivelul agresivității noastre. Subliniem că funcționarea anumitor părți ale sistemului nervos este condiționată de gene și factorii dezvoltării embrionare.

¹ Meyers D., *op. cit.*, pp. 487-488.

² Danilova N.N., Krâlova A.L., *Fiziologia activității nervoase superioare. Manual*, Moscova, 1997, p. 132.

2. Agresivitatea copiilor

Impulsurile agresive conștiente (și cu atât mai mult cele inconștiente) împotriva copilului zămislit reprezintă **o deviere psihologică gravă, contravenind instinctului matern**. Atitudinea negativă față de prunc crește posibilitatea nașterii premature și a depresiei postnatale. Psihanaliștii presupun, întemeiat, că „refuzul subconștient” al unei sarcini nedorite este o formă neterminată a unei sinucideri. Uneori aceasta duce la vărsături neîntrerupte și la alte simptome de toxicoză¹.

Sistemul nostru nervos este asemenea cartierului general al statului-major în timpul acțiunilor militare, iar sufletul este asemenea conducătorului. În baza analizei împrejurărilor interne și externe, sufletul reacționează, prin creier, la o anumită situație, problemă sau cerință. Sarcina nedorită este o asemenea situație complicată, generatoare de stres. Aceasta este întotdeauna însoțită de emoții inconștiente negative. Neli-niștea, neîncrederea, frica și înrăirea dau naștere unui complex de sentimente, analogice stării omului care se află într-un mare pericol.

Însă sistemul nervos „nu cunoaște” cauzele sentimentului sau interpretarea acestuia de către noi. El își dă seama doar că ceva este în neregulă. Din „cartierul general al conducătorului operațiilor militare” vine atunci un semnal de pericol. În

¹ Lakosina N.D., Ușakov G.K., *Psihologie medicală*, Moscova, 1984, p. 187.

organism sunt declanșate imediat procese care prezintă o reacție la stres, iar aceasta nu înlesnește în nici un fel dezvoltarea normală a sarcinii.

După părerea psihanalistilor, orice conflict-protest interior obligă organismul să se debaraseze de sursa nemulțumirii. În acest caz este vorba despre gândurile negre legate de sarcină. De aici pornește cursul patologic al acesteia. Sigur că problema poate fi condiționată și de alte circumstanțe, dar nu întâmplător cercetătorii privesc toxicoza târzie ca fiind o boală de adaptare. Organismul femeii se adaptează pentru stadiile ultime ale dezvoltării fătului, deoarece, în caz contrar, s-ar îmbolnăvi¹.

Starea de rău a organismului matern este transmisă și fătului, acestuia înrăutățindu-i-se alimentarea cu oxigen și cu substanțe nutritive. Dacă aceasta se întâmplă des sau permanent, atunci sunt foarte probabile disfuncțiile în dezvoltarea copilului, care se va naște slăbit și nedevelopat din punct de vedere fiziologic. Stresul mamei scade imunitatea copilului, care se trezește neînarmat în fața infecțiilor și a altor pericole care îl pasc.

Este periculoasă chiar și intenția de a întrerupe sarcina. Gândurile mamei legate de avort spontan chiar obligă fătul să se teamă și îi formează

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Amon D., *Cartea de căpătâi a tinerilor părinți*, Moscova, 1993; Pecinikova E.E., *Sarcina nedorită*, Moscova, 1997; Brutman V.I., Filipova G.G., Hamitova I.Iu., „Dinamica stării psihologice a femeii în timpul sarcinii și după naștere”, în „Probleme psihologice”, 2002, nr. 1, pp. 59-68.

ză „**complexul ucigașului**”. Femeia care vrea să avorteze îi transmite fătului înclinația spre ucidere. Poate că această înclinație nu provoacă însăși crima, dar ea se va manifesta prin cruzimea și sadismul copilului față de ceilalți oameni și față de mediul înconjurător¹.

Chiar și atunci când mama doar se gândește la avortul chirurgical, fătul „înțelege” despre ce e vorba și i se mărește pulsul, deoarece „simte” pericolul. Dacă un astfel de copil se va naște totuși, nu este exclus ca dragostea față de părinți să fie una lipsită de căldură.

Trauma intrauterină îi cutremură sistemul nervos. Dacă femeia însărcinată a gândit rău despre făt, nou-născutul va fi predispus spre nevroze și boli psihosomatice².

Foarte periculoase sunt în aceste cazuri nu doar intenția rea a mamei, ci și starea îndelungată de neliniște, sentimentul de respingere și antipatia față de prunc. Mama iubitoare, care are un contact emoțional bun cu pruncul său, va da naștere unui copil mult mai bine păzit și stăpân pe sine.

Cercetările științifice demonstrează că pruncii proveniți din sarcini nedorite, neîntâmpinați cu dragoste în această lume, suferă foarte mult. Aceștia devin adesea criminali. Analizele evoluțiilor medicale ale grupurilor de copii și adoles-

¹ Arhimandritul Rafail (Karelin), *Calea creștinului. Predici*, Moscova, 1999, p. 187.

² Amonn G., *Teoria psihosomatică*, Sankt-Petersburg, 2000, p. 64.

cenți cu stare proastă de sănătate indică faptul că majoritatea s-au născut fie din mame nemăritate, fie din femei care nu și-au dorit sarcina, fiind stresate din cauza problemelor familiale¹.

După cum reiese din cercetările cunoscutului preot ortodox, neuropatolog infantil, doctor în științe medicale, prof. Anatolii Berestov, patologia sistemului nervos la copil se manifestă negativ asupra dezvoltării psihofizice a acestuia. Într-o măsură oarecare se provoacă și comportamentul asociat al acestuia, precum și tendința către consumul de droguri².

O, de am ține seamă de suferința spirituală a celui nenăscut sau născut de curând în timpul „scenelor” familiale și al conflictelor de zi cu zi! Atunci ne-am strădui să ne comportăm mult mai atent. Comportamentul irațional al celor maturi este capabil să influențeze în cel mai rău fel asupra stării copilului și să lase în inima acestuia un mare strat de „noroi” moral.

Chiar dacă noi nu vedem, în sufletul copilului se inserează otrava mâniei și a răutății, iar în sânge se ridică nivelul hormonilor stresului. Copilul este „împresurat”, „îmbibat” de mediul agresiv. Orice emoție negativă se împlântă în el și îl distruge, asemenea unei baionete. Sufletul pri-

¹ Witwell J.E., *Rolul muzicii în dezvoltarea prenatală și postnatală. Aspecte medico-psihologice ale perinatologiei contemporane. Conferința a III-a despre educația prenatală*, Moscova, 2001, p. 76.

² Ierom. Anatoly (Berestov), *Întoarcerea la viață*, Moscova, 2001, p. 14.

mește în astfel de momente o lovitură puternică, negativă din punct de vedere moral. După aceea părinții se miră: „Ce fel de copil am crescut? Ce nedreptate! Am consumat atâta energie pentru creșterea lui, iar el este neascultător și egoist!”

Copilul nedorit simte intuitiv, subconștient, o oarecare nedreptate, un rău din partea mamei sau a tatălui. El le plătește părinților, cu voie sau fără voie, cu aceeași monedă: răceală, lipsa prieteniei, însingurare și așezarea barierelor. Doar dragostea creștină poate distruge acest zid.

Familia este un organism spiritual și biosocial unic, de aceea vătămarea unui membru se reflectă asupra tuturor. Copiii sunt mai sensibili și resimt mai puternic din climatul psihologic și duhovnicesc din casă.

Copiii înclinați spre răutate și agresivitate cresc de obicei în familii defavorizate. Acolo nu își găsesc locul tandrețea și căldura sufletească, ci indiferența și delăsarea; acolo domnesc exemplul negativ și strada. Copilul agresiv nu are contacte cu rudele, iar cu vârsta această caracteristică se accentuează.

Gaz pe foc mai pun și prostioarele copilăriei, precum și distracțiile. Dacă analizăm puțin, chiar și desenele animate hollywoodiene sau jocurile pe calculator, unde eroii mint la fiecare pas și se bat unul pe celălalt, ne dau de înțeles același lucru. După ce vede mai multe astfel de imagini, băiețelul împinge fetița în piscină și râde de lacrimile acesteia, iar fetița ascunde încălțămintea prietenei și se bucură de neliniștea ei. La în-

ceput durerea fizică și înjosirea morală a semenului provoacă o senzație de satisfacție, iar mai târziu ele devin un scop în sine. În conștiința copilului cruzimea se fixează ca un comportament permis și util. Agresiunea naște agresiune și astfel cercul vicios se închide.

Despre acțiunea distructivă a diferitelor „jocuri cu împușcături” avertizează și psihologii. Imaginea de pe monitor corespunde, de obicei, exprimării personale a spectatorului, sângele cauzat de împușcătură părând foarte real. Sarcina eroului din joc coincide cu a jucătorului. Ea cere să ucizi cât mai mulți dușmani. Jucătorul nu numai că își vede eroul, ci se și transformă în acesta. De aceea, scenele violente distrug psihicul și provoacă un comportament agresiv.

Savantul german Klaus Mathiak de la Universitatea din Aachen a cercetat 13 persoane cu vârsta cuprinsă între 18 și 26 ani și care petreceau în fața jocurilor de calculator, zilnic, nu mai puțin de două ore. În procesul de testare li s-au propus subiecților jocuri video cu scene de violență, bătăi și salvarea ostaticilor. Aparată speciale fixau impulsurile creierului voluntarilor. În timpul jocului se activau doar funcțiile de cunoaștere (memoria, atenția, vorbirea, centrul de mișcare). Este interesant că emoțiile lipseau cu desăvârșire la acești jucători.

Ca rezultat al experimentului, cercetătorii au demonstrat că scenele de violență din jocuri servesc drept antrenamente. Aceste antrena-

mente învață să procedezi în același fel, rece și fără emoții, în situații reale din viață.

Astfel, în 2002, în Germania, un absolvent al unei școli, care nu fusese primit la examene, a împușcat 13 profesori, doi elevi și un polițist, după care s-a sinucis. Poliția a constatat că preocuparea lui principală erau jocurile sadice pe calculator. Este evident că acestea au dus la un asemenea final. În China, un adolescent de 13 ani a sărit de pe fereastra apartamentului, în urma pierderii la un joc pe calculator.

Conform cercetărilor Asociației americane de psihologie, atunci când copiii stau în fața calculatorului, jucând jocuri violente, chiar și mai puțin de 10 minute pe zi, felul în care văd ei lumea se schimbă. Aceștia ajung să aleagă o anumită variantă de comportament, devin violenți și se evaluează ca fiind agresivi. Copiii care joacă astfel de jocuri sunt mai puțin prietenoși și înclinați să-și contrazică învățătorii și colegii. După astfel de jocuri, tinerilor terminatori le apare înclinația spre banditism, iar situațiile conflictuale le rezolvă prin intermediul forței. Membrii asociației au luat hotărârea de a recomanda producătorilor de jocuri să micșoreze cantitatea violenței în jocurile video și în alte producții multimedia adresate copiilor.

Identificându-se cu eroul din joc, copilul primește posibilitatea să se autorealizeze în spațiul virtual. Jocul îi permite să ia rolul altcuiva, să devină acel cineva, așa cum nu ar putea fi în viața reală. Jucătorul – copiii, adolescenții și

chiar unii dintre adulți – le proiectează asupra sa calitățile de invidiat ale eroului (curajul, forța, dibăcia, capacitățile deosebite ș.a.). Întoarcerea la realitate îl lipsește însă de posibilitățile acestea și îl readuce la problemele cotidiene.

Din punctul de vedere al specialiștilor, principala caracteristică a copiilor agresivi este atitudinea rea a acestora față de semenul de aceeași vârstă cu el. Acesta din urmă este privit ca un inamic, concurent, barieră care trebuie neapărat trecută. Copilul agresiv își formează o opinie prefabricată despre faptele oamenilor din jurul său. El pune intențiile rele pe seama celor din jur, gândind că este neglijat¹.

Și ce se întâmplă până la urmă? „Mai demult criminalitatea juvenilă era superioară procentual celei adolescente. Acum acestea tind să devină egale – se îngrozesc juriștii. Încălcărilor care acum 10 ani erau făcute de tineri cu vârsta de 20 de ani, se fac astăzi la 15 ani. Aproape o treime din cazuri este reprezentată de huliganism, 20% de furturi, iar mai departe se regăsesc tâlhăriile, vătămurile corporale grave, violurile.”²

Tinerii certați cu legea se comportă din ce în ce mai des animalic cu semenii lor. Se comportă deșănțat și cinic cu oamenii străini, deoarece nu sunt

¹ Smirnova E.O., Huzeeva G.R., „Particularități psihologice și variante ale agresivității infantile”, în rev. „Probleme psihologice”, 2002, nr. 1, pp. 21-22.

² Pisarenko D., „De ce sunt atât de cruzi copiii?”, în „Argumenti i fakti” [Argumente și fapte], Moscova, 2004, nr. 47, p. 56.

constrânși de nici o regulă. Aceasta este o dovadă de agresiune nemotivată și neprovocată. În același timp, crește și numărul tentativelor de suicid, care este, de asemenea, o formă de violență, numai că îndreptată împotriva propriei persoane.

Așadar sursele agresivității se înrădăcinează uneori în adâncurile ființei noastre căzute. **Moștenirea negativă creează o atmosferă fertilă pentru dezvoltarea patimii mâniei.** Cel mai adesea înclinația spre impulsivitate, cruzime și iritare se moștenește și poate apăsa omul pe parcursul întregii sale vieți, din pruncie până la bătrânețe.

Mult mai evident este acest lucru la copiii de trei-patru ani, care se irită foarte rapid, sunt hiperactivi și de necontrolat. Asupra comportamentului acestora nu se resimt încă atât de mult mediul nefavorabil, urmărirea programelor de televiziune violente, atracția pentru alcool și droguri. De aceea cauzele agresivității copiilor mici se află fie în gene, fie în perioada intrauterină.

Autorii creștini nu uită și de acțiunea demonilor – posedarea¹. Nu este exclus însă ca toți acești trei factori să „conlucreze”.

Sigur că aceasta nu demonstrează posibilitatea transmiterii genetice a mâniei, dar ne oferă un motiv bun să ne gândim la ceea ce semănăm în sufletele și trupurile urmașilor...

¹ Despre aceasta vezi mai amănunțit: Episcopul Barnaba (Beleaev), *op. cit.*, vol. I, pp. 433-434; Egumenul N., *Despre cauzele interesului pentru satanism la tineri. Mă lepăd de tine, satana: cum să-i salvăm pe copiii noștri de satanism*, Moscova, 1999, pp. 7-35.

Bătăuși și zurbagii, ce-i de făcut?

Psihologii au descris semnalmentele caracteristice ale copilului mânios. Iată aceste criterii¹:

Copilul	adesea	arareori
1. Se ceartă, se contrazice cu adulții		
2. Pierde controlul propriu		
3. Dă vina pe alții pentru greșelile proprii		
4. Este invidios și răzbunător		
5. Se supără sau refuză să facă ce i se cere		
6. Supără oamenii intenționat		
7. Refuză să se supună regulilor		
8. Este sensibil, reacționează foarte rapid la acțiunile celor care-l înconjoară, la ceea ce îi supără pe alți copii și pe adulți		

Numărați câte răspunsuri pozitive aveți în coloana „adesea”. Dacă într-un timp de șase luni la copil apar patru din cele opt semnalmente, se poate presupune că este agresiv.

¹ Liutova E.K., Monina G.B., *Training-ul interacțiunii eficiente cu copiii*, Sankt-Petersburg, 2000, p. 151.

Chestionarul „Semnalmentele agresivității”¹

Răspundeți la fiecare afirmație:

Copilul	Da	Nu
1. Se pare că uneori îl posedă un duh necurat		
2. Nu poate tăcea dacă nu-i place ceva		
3. Vrea să înjure uneori, chiar și fără vreun motiv		
4. Adesea este foarte îmbufnat, ca un om mare		
5. Atunci când cineva îi face rău, încearcă să-i plătească cu aceeași monedă		
6. Se întâmplă să strice jucăriile cu plăcere		
7. Câteodată insistă asupra unor lucruri, încât cei din jur își pierd răbdarea		
8. Nu ratează ocaziile de a chinui animalele		
9. Se supără foarte tare dacă i se pare că se fac glume pe seama lui		
10. Uneori îi apare dorința să facă ceva rău, care să-i șocheze pe cei din jur		

¹ *Idem*, pp. 151-152.

11. Ca răspuns la ordinele obișnuite, tinde să facă totul invers		
12. Nereușitele îl supără foarte tare și caută întotdeauna vinovați		
13. Are destul de des perioade de supărare		
14. Când se supără își mușcă buzele, strânge din pumni, devine palid/ se înroșește		
15. Se ceartă foarte ușor și se ia la bătaie		
16. Tinde să comunice mai mult cu cei mai mici și mai slabi decât el		
17. Nu se socotește cu cei de-o vârstă, nu lasă de la el și nu dă jucăriile altora		
18. Este sigur că va împlini orice sarcină mai bine ca alții		
19. Se consideră de sine stătător și hotărât		
20. Îi place să fie primul, să comande și să aibă subordonați		

Răspunsul pozitiv la fiecare afirmație se evaluează cu un punct. Numărați câte puncte, după părerea dumneavoastră, adună copilul cercetat.

Agresivitate mare – 15-20 puncte.

Agresivitate medie – 7-14 puncte.

Agresivitate mică – 0-6 puncte.

Atunci când părinții nu acordă suficientă atenție copilului, acesta reușește să se facă văzut cu orice preț: răsfăț, cruzime față de alți copii, față de lucruri, jucării ș.a. Este grav și atunci când copilului îi place să se comporte ca un huligan, să supere intenționat pe cineva, să provoace durere. În acest caz nu poți rezolva problema fără ajutor din partea psihiatrului sau a psihoterapeutului.

Supărarea și mânia nu trebuie închise în interior. Dimpotrivă, copiii trebuie învățați să exprime corect aceste sentimente. Spre exemplu, e bine să-i propui copilului să se joace: întâi să-și „verse” mânia într-un „mod special”, „să se bată” cu un păianjen de jucărie sau să lovească un sac de box. După aceasta copilul va trebui să decidă singur din ce cauză s-a supărat, dacă s-a comportat bine și cum trebuie să procedeze în continuare în caz că se enervează și vrea ceva anume. Uneori aceasta este suficient pentru ca scăpările de răutate să devină din ce în ce mai rare.

Comunicarea reală cu părinții este foarte importantă. Posibilitatea să spui despre ce te doare și să fii înțeles este un pas simplu și eficace în transbordarea emoțiilor negative. Dacă apropiatii nu doresc sau nu încearcă să descopere cauzele comportamentului agresiv al copilului, dacă sunt indiferenți față de lumea lui interioară, copilul se simte singur și în plus. Tocmai de aceea el se răscoală împotriva întregii lumi și a lui însuși.

Pentru a evita aceasta, specialiștii au unele recomandări pentru părinți:

- să învețe copilul să fie responsabil pentru acțiunile sale și să nu dea vina pe alții;

- să învețe copilul să-și „verse” mânia prin metode social acceptate (de exemplu, să rupă hârtii, să lovească jucării gonflabile, sticle de plastic); să-l înscrie la o manifestare sportivă; să-i dea posibilitatea să se descarce prin intermediul jocurilor și al competițiilor etc.;

- să ajute copilul în evaluarea adecvată a emoțiilor și a stării emoționale a celor pe care îi jignește;

- să-i explice copilului de ce nu trebuie să se afirme înjosind alte persoane;

- să dezvolte la copil sentimentul de empatie față de colegi, adulți și natură.

Răul se poate birui prin bine și dragoste, înțelegere și iertare. Copilul trebuie învățat nu doar să se apere, ci și să fie pașnic, să ierte și să-și ceară iertare, să recunoască și să-și îndrepte greșelile. Cum poți face aceasta? Spre exemplu, să te apropii de jignitorul bătaș și să-i oferi din jucăriile tale. Atunci poate că și copilul conflictual va avea inima un pic înmuiată. Sigur că aceasta nu se va întâmpla imediat, dar măcar va fi făcut un pas în calea spre bine.

Despre felul în care le formăm copiilor înclinația spre pace se povestește în interesanta carte a psihologului german K. Butner, *A trăi cu copii agresivi*. Din aceasta părinții și educatorii vor afla cum pot organiza timpul liber și acțiunile de joacă ale copiilor fără ieșiri violente la adresa altora. Provocarea pentru părinți este să-și ajute fiul sau

fiica să-și facă prieteni adevărați. Dacă reușesc să facă aceasta, atunci problemele cu educația se vor diminua considerabil.

De obicei, copilul reproduce ceea ce vede. Dacă tata ridică mâna asupra mamei, copilul crede că așa trebuie și copiază acest comportament... O greșeală mare a adulților este să răspundă cu agresiunea la agresiune. Prin aceasta, ei provoacă doar cruzime drept răspuns. De aceea trebuie să începi cu tine însuși: să-ți înfrânezi patimile. Acest lucru va ajuta copiii, cu siguranță.

Și ultimul lucru: fără ajutorul lui Dumnezeu nu te poți vindeca de vreo patimă. Toate eforturile vor fi fără efect dacă fiul/fiica nu va fi educat/ă în spiritul valorilor tradiționale religioase, dacă nu va avea formată dorința de a se adresa lui Dumnezeu și sfinților, de a se spovedi și împărtăși.

CAPITOLUL VIII

Tremurul sufletului

Sfinții Părinți remarcă două feluri de întristare: întristarea pentru Dumnezeu și întristarea lumească. Prima este sentimentul binefăcător al părerii de rău pentru păcatele săvârșite. Aceasta naște tendința de îndreptare și, după cuvintele Apostolului Pavel, *întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăință spre mântuire, fără părerere de rău; iar întristarea lumii aduce moarte* (II Corinteni 7, 10).

Întristarea lumii acesteia este ca o otravă. Ea este țesută dintr-o gamă întreagă de senzații: de la elegia mâhnirii, înfrumusețată în tonuri poetice, până la apatie, delăsare și chin sufletesc insuportabil. Întristarea lumească este un produs al mâniei, urmare a unei nemulțumiri interioare, datorată neîmplinirii sau a imposibilității de împlinire a pretențiilor, după cum indică Apostolul Iacov: *Pofțiți și nu aveți* (Iacov 4, 2). De aici și supărarea, nerăbdarea, nemulțumirea, micimea, puțină credință, cârtirea împotriva lui Dumnezeu.

Ce fel de motive are întristarea lumească? Lipsa banilor, sănătatea șubredă, conflictele, stre-

sul... Nu în zadar un proverb spune: „Unii sunt nemulțumiți că supa e cam chioară, iar alții că diamantul e cam mic...”

Pe lângă factorii sociali și psihologici, un rol important îl au și cei spirituali. Atunci când vrea să distrugă omul, diavolul îi prinde inima, îi alungă liniștea și îi tulbură sufletul cu o neliniște fără păț.

Analizând rădăcinile întristării, Sfântul Ioan Casian remarcă: „Indignarea nu se produce în noi întotdeauna din cauza altcuiva, ci de cele mai multe ori din cauza păcătoșeniei noastre, deoarece avem în noi cauze ascunse de jigniri și sămânță a patimilor, care, imediat ce varsă în sufletul nostru ploaia ispitelor, produc buruieni și roade.”¹

Ce este „sămânța patimilor” și care sunt „burienele” pe care le produce? Vom încerca să pri-

1. Neliniștea²

Neliniștea este mâhnirea proiectată în viitor. Simțind o neliniște nedeterminată, pericole indecise, omul așteaptă încordat să i se întâmple ceva rău sau chiar o catastrofă. Oamenii cu un

¹ Cuviosul părinte Ioan Casian, *op. cit.*, p. 115.

² În funcție de formă, durată și intensitate, neliniștea și depresia sunt adesea legate de păcatul mâhnirii (vezi Cap. IX).

nivel ridicat de neliniște (anxioși) reacționează foarte prost la un astfel de stres. Ei și așa sunt neîncrezători în forțele proprii, neajutorați, se supără repede, se sperie și se panichează. La aceasta se adaugă și coșmarurile nocturne, insomnia, palpitațiile, senzațiile de rău și durerile de cap.

Mult mai reliefat se vede un astfel de tablou în cazul unor disfuncții generalizate, legate de neliniște. Aceasta desemnează o anxietate cronică și presimțiri negative, ale căror urmări sunt „dilate”, nefiind legate de vreun eveniment, obiect sau situație concretă.

Iată un caz caracteristic. S-a întâmplat cu un tânăr pe nume Dmitri, asistent în cadrul unei catedre dintr-o universitate prestigioasă. Din copilărie acesta era neliniștit, agitat și obosea repede. În ultimii 7-8 ani simptomele deveniseră din ce în ce mai vizibile. Tânărul era neliniștit în ce privea propria-i sănătate și starea părinților săi.

Odată i s-a părut că inima îi bătea prea rar și a început să se gândească la o moarte iminentă. Era neliniștit și pentru că „inima” și „nervii” nu-i permiteau să-și termine la timp disertația. Mai era neliniștit și pentru că se temea să nu „pice” la examene, deși în timpul anilor de studiu la facultate aceasta nu se întâmplase niciodată. Obişnuise să se supraasigure întotdeauna. La cursuri el lua cuvântul doar atunci când nu avea prea mulți ascultători în sală și când era absolut sigur de cunoștințele sale.

Timiditatea nu-i permitea să-și lărgască grupul de prieteni. Se temea că nu va fi prețuit și că

va primi remarci negative. Se obișnuise să se în-
doiască înainte de orice lucru major pe care îl în-
cepea. Din fericire, a avut însă suficientă forță să
se adreseze medicilor și aceștia l-au ajutat să în-
țeleagă ce i se întâmplă.

Neliniștea, ca orice altă manifestare patologică
a tristeții, are diverse cauze. Cercetătorii au des-
coperit o genă specială a **neliniștii și nervozită-
ții**. Aceasta acționează asupra posibilității creie-
rului de a utiliza serotonina, a cărei insuficiență
provoacă anxietatea. Gena aceasta răspunde, în
parte, pentru neliniște și pentru trăirile negati-
ve. Într-o oarecare măsură ea determină înclina-
ția noastră spre liniște și echilibru. Cercetătorii
observă că influența moștenirii genetice asupra
gradului de nervozitate nu este mare (aproxima-
tiv 4%)¹.

Gena neliniștii și a nervozității poate fi con-
siderată ca „sămânță a patimii” (după expresia
Sfântului Ioan), iar neliniștea ca o „buruiană” ti-
pică de pe câmpul sufletului uman. Nu poți ex-
plica însă totul prin defecte genetice. Trebuie să
ținem seama și de educație, de posibilitatea de
autocontrol, de deprinderile de comunicare, de
susținerea din partea apropiaților ș.a.

Este cunoscut că părinții neliniștiți au mai
des copii neliniștiți. Aceasta nu se întâmplă în-
totdeauna din cauza moștenirii, ci din cau-
za imitării modului de gândire și acționare al
adulților. Părinții nu reușesc să vadă aceste lu-

¹ Carson R., Batchner J., Mineka S., *op. cit.*, pp. 332-333.

cruri în familia lor, deoarece au diferite motive de neliniște. În plus, asupra copilului acționează și îngrijorarea apropiaților pentru el: cum se va descurca într-o anumită situație. Dacă acasă este tot timpul o atmosferă neliniștită, aceasta este contagioasă. Copiii primesc această formă nesănătoasă de a reacționa chiar și la evenimentele obișnuite ale vieții. Pe de altă parte, se întâlnesc părinți care nu se îndoiesc de nimic și știu exact cum să dobândească totul în viață. Copilul acestora este nevoit să le îndreptățească întotdeauna așteptările. De aceea, el se află într-o permanentă tensiune, în tendința de a face pe plac părinților. Îi este foarte greu atunci când cerințele și reacțiile adulților nu sunt predictibile sau sunt inconsecvente. Aceasta poate duce, de asemenea, la boală.

Vom contura acum portretul unui copil neliniștit. Din primele zile de viață el reacționează la tot ce este nou cu prudență, este înclinat să dea înapoi, să se supere sau să găsească alinare la mama, în cazul în care întâlnește necunoscuți.

Iată, acest copil ajunge la grădiniță. Se uită cu încordare împrejur, salută foarte încet și se așază suspicios pe marginea unui scaun din apropiere. Se pare că așteaptă tot felul de neplăceri. Copilul se simte neajutorat, se teme să se joace și să întreprindă noi activități. Are cerințe mari de la sine, fiind deosebit de autocritic. Astfel de copii cred că sunt mai slabi decât alții, că sunt mai urâți și mai neîndemânatici. Ei caută laude și aprobări de la adulți în tot ceea ce fac.

Pentru copiii neliniștiți sunt caracteristice și tulburările somatice: dureri de burtă și de cap, amețeli, spasme în gât, respirație greoaie, uscăciune în gură, slăbiciune în picioare, ritm cardiac rapid etc.

Psihologii au realizat criterii speciale ale descoperirii copilului neliniștit. Dacă măcar unul din criteriile de mai jos se regăsește permanent în comportamentul copilului dumneavoastră, atunci el este înclinat spre neliniște¹.

¹ Liutova E.K., Monina G.B., *op. cit.*, p. 164.

Criteriile de recunoaștere a copilului neliniștit

Copilul	Da	Nu
1. Este tot timpul neliniștit		
2. Se concentrează cu greu		
3. Simte încordare musculară (de exemplu, în zona gâtului sau a feței)		
4. Este irascibil		
5. Are tulburări de somn și îi place să doarmă împreună sau în aceeași cameră cu adulții		

Dacă găsiți că măcar unul din criteriile enumerate apare în mod constant la copil, atunci acesta este înclinat spre neliniște.

Chestionarul „Semnalmentele neliniștii”¹

Răspundeți, vă rog, la următoarele afirmații:

Copilul	Da	Nu
1. Are o privire pierdută		
2. Se concentrează foarte greu		
3. Orice temă îi provoacă neliniște deosebită		
4. În timpul îndeplinirii vreunei teme este foarte încordat		
5. Se rușinează mai des ca ceilalți		
6. Vorbește adesea despre neplăceri posibile		
7. De obicei roșește într-o situație necunoscută		
8. Se plânge de vise de groază		
9. Are, de obicei, mâinile reci și umede		
10. Are adesea tulburări de scaun		
11. Transpiră atunci când este emoționat		
12. Nu are poftă de mâncare		
13. Doarme neliniștit și adoarme cu greu		

¹ *Ibidem*, pp. 164-165.

14. Se sperie, tremură fără motiv și multe lucruri îl fac să aibă temeri		
15. Este adesea neliniștit și se su-pără ușor		
16. Adesea nu se poate abține să nu plângă		
17. Nu suportă așteptările		
18. Nu-i place să înceapă lucruri noi		
19. Nu este sigur de sine, de pro-priile forțe		
20. Se teme să se confrunte cu greutățile		

Răspunsul pozitiv la fiecare afirmație se evalu-ează cu un punct. Însumați răspunsurile cu „da”, pentru a primi punctajul general al neliniștii.

Neliniște mărită – 15-20 de puncte.

Neliniște medie – 7-14 puncte.

Neliniște mică – 0-6 puncte.

Cum poți ajuta copilul neliniștit?

De părinți depinde foarte mult dacă copilul va crește nervos sau neliniștit, dacă moștenirea negativă se va accentua sau nu. Psihologii ne sfătuiesc să respecăm următoarele reguli:

1. Să nu comparăm copilul cu alți copii și să nu-i accentuăm insuccesele. Dimpotrivă, trebuie remarcate succesele, lăudate virtuțile și trebuie să credem în el atât de puternic, încât să fie pătruns de această credință.

2. Să nu grăbim sau să împingem de la spate copilul. Să-i oferim posibilitatea de a se obișnui treptat cu noua situație și de a acționa într-un tempo obișnuit. Copilul timid și slab are nevoie de timp pentru a face cunoștință, a vedea și a înțelege noile legi după care se conduce în situații necunoscute, fie că este vorba de un nou grup de colegi, de un învățător sau educator nou sau de un apartament nou. Copilul se va liniști, convinsându-se că nu riscă să i se întâmple nimic rău.

3. Să nu obligăm copilul să fie „curajos”. Darurile și observațiile, în acest caz, sunt inutile. Neliniștile copilului sunt iraționale prin natura lor, fiindcă el trăiește într-o lume a senzațiilor și a închipuirilor, iar nu a sensului sănătos. De aceea, a-l convinge că „nu e nimic grav” este inutil. Frica este alungată de tandrețea și apropierea mamei și a tatălui. Este mai bine să discutăm dacă este chiar așa de înfricoșătoare situația. Este mai bine să găsim împreună calități ale obiectului fricii și să ne împrietenim cu acesta.

4. Să nu țipăm la copii sau la alte persoane în prezența lor. Copilul trebuie să simtă că este bine primit și prețuit. Aprobarea nu trebuie făcută doar ca recompensă pentru succes, ci din dragoste. Cerințele prea mari, severitatea, judecarea și notele proaste produc traume psihicului slab.

5. Să creăm situații în care copilul și-ar putea demonstra talentul și vrednicia, ca să merite respectul colegilor. Spre exemplu, se pot organiza sărbători acasă, unde să fie invitați prietenii copilului. Aici, în atmosfera confortabilă pentru el, copilul timid se va comporta foarte încrezător și prietenii își vor schimba părerea despre el.

6. Să-i oferim copilului libertatea de inițiativă, de a lua singur hotărâri și de a rezolva problemele. Este însă periculos ca el să fie lăsat singur în fața greutăților pentru care nu este încă pregătit.

Conform unei expresii frumoase, experiența insucceselor și a înfrângerilor te aduce cu picioarele pe pământ, iar experiența victoriilor și a succeselor îți dă aripi. Copilul slab trebuie ajutat să-și desfacă aripile gingașe. Pentru aceasta sunt utile consultarea psihologului, activități de psihocorecție și jocuri.

Copilul neliniștit nu trebuie împins spre jocuri care au la bază concurența și întrecerea. Jocurile pentru el trebuie să fie bune, cognitive și de dezvoltare, fără notarea unor rezultate sau comparații cu alți copii. Fiecare participant la aceste jocuri trebuie să primească premiul său.

2. Depresia

Alături de neliniște, o altă „sămânță a patimii” care crește în sufletul nostru este formată din **factorii biologici ai depresiei**. Nucleul depresiei (de la latinescul *depressio* – a apăsa) este constituit din mâhnire, mai ales în asociere cu deprimarea, rușinea și dușmănia. Depresia este una din cele mai răspândite disfuncții psihice. Ea se caracterizează prin înrăutățirea dispoziției, apăsare, evaluarea pesimistă a evenimentelor și oboseală excesivă. În popor se spune: **melancolie, tristețe, jale**. În timpul depresiei se dereglează somnul, apetitul, atenția, gândirea. Bolnavul pierde tonusul și simte un gol interior acut, o neîmplinire personală, deprimare și vinovăție. Se gândește adesea la sinucidere.

Depresia se întâlnește și la copii. În funcție de vârsta copilului, simptomele acesteia se manifestă diferit. Astfel, depresia copiilor până la 7 ani este mai puțin clar exprimată și greu de recunoscut din cauza fricilor care le sunt în general specifice copiilor mici, legate de neputința de a povesti despre starea lor. Până la 1,5-2 ani copilul pare pasiv, indiferent și abătut. Poate să nu aibă poftă de mâncare, să aibă disfuncții ale somnului, temeri. Preșcolarul poate fi întârziat, închis în sine, posomorât și trist. El nu manifestă acea bogăție de fantezie, vioiciune și entuziasm în jocuri care sunt caracteristice vârstei sale. Copiii plângăcioși, mofturoși, nereținuți și agresivi se plâng de durere fizică (de cele mai multe ori

la burtă). La vârsta școlară mică simptomele se acutizează.

Iată povestea unui băiețel pe nume Denis. La școală și acasă el se distingea prin iritabilitate și mânie. Plângea din orice, țipa și arunca orice avea în mână. Se concentra foarte greu la ore și îi evita pe ceilalți copii. Denis prefera să se joace singur, iar acasă se încuia în camera sa și se uita la televizor. După cum spunea mama băiatului, el dormea prost și mesteca aproape încontinuu câte ceva.

Este de menționat că un astfel de comportament al copilului a început imediat după divorțul părinților. Lucrurile s-au înrăutățit atunci când tatăl lui Denis s-a recăsătorit cu altcineva, s-a mutat în altă zonă a orașului și își vizita mai rar copilul. Situația este de înțeles și, din păcate, destul de des întâlnită.

Adolescentul depresiv simte adesea vinovăție și disperare, respingere și retragere. El este închis, iritabil, pierde senzația de plăcere și interese față de viață. Astfel de copii se concentrează greu, obosesc rapid, se ceartă adesea cu părinții, nu dorm bine și nu au poftă de mâncare. Uneori ei arată neîngrijiiți, își schimbă rapid prietenii, preferințele muzicale și încetează să mai facă ceea ce odinioară le producea satisfacții.

Unul din factorii care înlesnesc creșterea stării de depresie o reprezintă schimbările sociale rapide. Orașele pline de oameni, familiile care se despart, alcoolul și drogurile, pauzele mari în activitatea profesională și de muncă și tempoul

nebunesc al vieții sporesc semnificativ acțiunea stresurilor asupra copilului.

În afară de aceasta, presa și televiziunea etichetează generația aflată în creștere cu un „chip ideal” de tânăr contemporan. Conform studiilor cercetătorului britanic al Consiliului pentru protecția sănătății, aproximativ 17% dintre școlarii care se consideră a fi conform acestui „chip” sunt predispuși atacurilor regulate de panică și ipohondrie. Perspectiva intrării în lumea adulților îi duce la disperare. Adolescenții se neliniștesc la gândul dacă vor putea să facă față acestei lumi și să ocupe o poziție demnă.

Din mulțimea de forme de depresie vom aminti doar două: **cea nevrotică** (psihogenă) și **cea endogenă** (vitală, biologică).

Depresia nevrotică se dezvoltă „pe teren nervos”: ca rezultat al unui conflict interior nerezolvat, al unei traume psihice, al unei speranțe neîmplinite, al pierderii cuiva sau a ceva foarte important (o rudă apropiată, serviciul, reputația, sensul vieții ș.a.).

Depresia endogenă nu este condiționată de stres, pierderi sau de un mod păcătos de viață, ci de particularitățile înnăscute ale organismului. După definiția părinților, aceasta provine din „fire”, adică se datorează devierilor genetice, biochimice și hormonale.

Amintim că „Biserica privește bolile psihice ca pe manifestări ale deteriorării păcătoase a naturii umane”. Separând în structura personalității nivelurile duhovnicesc, sufletesc și trupesc, „Sfin-

ții Părinți diferențiază bolile **firii** de bolile datorate acțiunii demonice sau patimilor omului”¹.

Victor Frankl atrage atenția asupra unui fapt important. Depresia endogenă este o boală ce împiedică omul să vadă care este sensul vieții sale. Depresia nevrotică însă poate apărea din cauza pierderii sensului vieții². Aceasta este diferența.

Acum vom vorbi doar despre depresia endogenă. Hipocrate presupunea că deprimarea apare datorită excesului în organism a „fierii negre” și de aceea este caracteristică melancolicilor (din gr. melas – negru și chole – fiere).

Oamenii cu un temperament slab, neechilibrat sunt foarte supărăcioși, sentimentali, nu sunt energici și nu au încredere în sine. Pentru ei este suficient și un motiv neînsemnat de tristețe ca să înceapă a plânge, iar cea mai mică greutate îi face să se lase păgubași. Melancolicului închis în sine, sfios, ușor de rănit și slab îi este foarte greu să lupte cu tristețea și mâhnirea. Gândurile negre și pesimismul îl înving mai des decât pe sanguin.

Depresia endogenă de tip melancolic (ca și temperamentul, de altfel) se moștenește. Să nu-antăm: **nu se transmite depresia, ci depresivitatea – înclinația omului de a se afla într-o stare abătută, copleșită**³.

¹ Bazele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse. Sino-
dul Arhieresc 2000: despre noii mărturisitori ruși, Moscova,
2000, p. 60.

² Frankl V., *op. cit.*, p. 89.

³ Egorova M.S., Zăreanova N.M., Parșikova O.V., Pean-
kova S.D., Certkova Iu. D, *op. cit.*, pp. 372, 384-385.

Directorul Institutului științific de cercetare „Prince of Wales”, prof. Peter Shofield, presupune că 21% din populație este predispusă, în situații grele de viață, spre depresie. Dacă pe parcursul anului omul predispus genetic se va confrunta cu mai mult de trei situații neplăcute, probabilitatea căderii sale în depresie este de 80%. Cei care sunt genetic rezistenți la depresii (26% din oameni) se îmbolnăvesc, dacă se află în aceeași situație, în 30% din cazuri. Înseamnă că predispoziția spre boală este stabilită la nivel genetic. Riscul de a avea o criză de ipohondrie/depresie depinde de moștenire¹.

Această înclinație înnăscută este legată de concentrația scăzută, în celulele creierului, a trei neuromediatorii (noradrenalina, dopamina și serotonina). Sinteza și funcțiile mediatorilor sunt date genetice. Atunci când mutațiile tulbură funcționarea genelor corespunzătoare, omul este înclinat să reacționeze la orice fel de stres printr-o depresie².

Cercetătorii au stabilit că insuficiența nora-drenalinei duce la o tristețe profundă, iar supra-saturarea cu acest mediator la stresuri majore. Insuficiența dopaminei duce la slăbirea sistemului nervos, iar nivelul ridicat al acesteia provoacă manie (dispoziție bună, euforie) și simptome

¹ www.effecton.ru/381.html

² Despre aceasta vezi mai amănunțit: Velkov V.V., *op. cit.*, pp. 23-24; Kato T., „Molecular genetics of bipolar disorder”, în „Neurosci. Res.”, 2001, nr. 40 (2), pp. 105-113; Carson R., Batchner J., Mineka S., *op. cit.*, p. 143.

asemănătoare schizofreniei. Deficitul serotoninei naște temeri, impulsivitate și agresivitate, iar suficiența acesteia în țesuturile creierului îmbunătățește vizibil dispoziția¹.

În dependență de balanța neuromediatorilor, fazele depresiei, ale maniei și stării de bună dispoziție se înlocuiesc una pe cealaltă. Aceasta este caracteristică pentru psihoza maniacal-depresivă. Bolnavul ba suferă de accese de tristețe, mahnire și deznădejde, ba are o irumpere de energie și bucurie, până la fericire. Perioadele depresive sunt mai des întâlnite decât cele maniacale.

Această psihoză se transmite genetic, se pare, pe linie feminină (prin cromozomul X). Dacă unul din gemenii monoziagoți se îmbolnăvește de această boală, riscul apariției ei la cel de-al doilea ajunge până la 70-96%².

În cadrul cercetărilor la Universitatea San-Diego, sub conducerea doctorului John Kelso, s-a descoperit o genă care este răspunzătoare de dezvoltarea psihozei maniacal-depresive. Această genă stabilește sensibilitatea creierului la impulsurile nervoase, care trec prin cele specializate prin intermediul neuromediatorilor. Dacă gena este modificată, acuitatea

¹ Sidorov P.I., Parneakov A.V., *Introducere în psihologia clinică. Manual pentru studenții facultăților de medicină*, Moscova, 2000, pp. 199-200; Danilova N.N., Krâlova A.L., *op. cit.*, p. 55; Carson R., Batchner J., Mineka S., *op. cit.*, pp. 441, 582.

² Isard K.E., *op. cit.*, p. 223; Neploh Ia. M., *Omule, cunoaște-te pe tine însuși! Notițe ale unui psihiatru*, Sankt-Petersburg, 1991, p. 126.

creierului se mărește considerabil și omul do-
bândește o depresie cronică, alternând cu fa-
ze maniacale. Dar cu aceasta nu se încheie tot.
Se presupune că mai există câteva zeci de gene
„ale depresiei”¹.

În perioada 2001-2004, cercetătorii au efectuat
studii asupra unor femei care sufereau depresii
și asupra copiilor acestora, în vârstă de 7-17 ani.
Pentru început, 30% dintre copii aveau diferite
probleme psihice (de exemplu, tulburări psihi-
ce, depresii și comportament deviant). Mamele
au fost tratate de depresie timp de trei luni. La
aproape 30% dintre acestea tratamentul a avut
succes. Copiii femeilor vindecate au avut un in-
dice de îmbolnăvire cu 11% mai mic. La copiii ai
căror mame nu se vindecaseră, disfuncțiile psihi-
ce s-au mărit cu 8%. Prin urmare depresia poate
trece de la mamă la copil. Dar dacă mama se va
trata, atunci riscul ca fiul sau fiica să aibă această
boală scade considerabil.²

Cum poate fi atunci ajutat omul care suferă?

Atunci când simptomele depresiei se regăsesc
la copil măcar și o lună, părinții trebuie să se adre-
seze specialiștilor (psihologi, psihoterapeuți, psi-
hiatri). Tratarea bolii depinde de vârsta pacientu-
lui. Astfel, copiii sunt tratați prin ludoterapie. Ei
sunt invitați să se joace cu păpuși și alte jucării,
adică li se creează condiții pentru o exprimare cât
mai directă a sentimentelor. Copiii mai mari sunt

¹www.rol.ru/news/med/news/03/06/16_007.htm

²www.medlinks.ru/article.php?sid.

puși în situații care le permit să vorbească, să-și împărtășească fricile și problemele.

De asemenea, se folosesc băi cu adaos de sare de mare și extract (cu concentrație scăzută) de conifere. Un rol important îl are și munca fizică, călirea, precum și aerul curat. Sunt bune excursiile în afara orașului, mai ales cu toată familia. O și mai mare importanță o are atmosfera de dragoste din familie, relațiile călduroase reciproce ale părinților și, desigur, ale acestora cu copilul. Voința copilului trebuie călită, iar răbdarea și munca învățate. Educația înseamnă întâi de toate dragoste și exemplu bun. Cel mai important, după convingerea psihiatrului și psihoterapeutului ortodox D.A. Avdeev, este să fii întotdeauna cu Hristos. Atunci copilul va crește cu o personalitate morală sănătoasă.

Pentru tratarea și profilaxia depresiilor, adulților le sunt recomandate psihoterapii raționale (tratarea prin convingere). Aceasta este bazată pe utilizarea argumentelor logice sănătoase care îi permit omului să reconsidere situația creată. Dacă nu suntem în stare să o schimbăm, înseamnă că trebuie să schimbăm atitudinea noastră față de aceasta (de exemplu, să renunțăm la pretenții nejustificate, la planuri irealizabile, la griji inventate). Corectarea mecanismelor psihologice ale comportamentului care ne duc la nevroze este necesară pentru surmontarea crizei personale și pentru prevenirea recidivelor.

Alcoolul și drogurile sunt strict interzise, deoarece agravează boala. Vitaminele din grupul B

sunt antidepresive excelente (mai ales B6 și acidul folic), vitamina C (acidul ascorbic), mierea, ciocolata amară, smochinele, bananele, precum și plimbările în aer liber, băile de soare, muzica plăcută, aromele unor plante, efortul fizic regulat. Toate acestea ajută la secreția endorfinelor (hormonii fericirii), care normalizează dispoziția, redau putere și curaj.

Câteodată este util să schimbi, pur și simplu, locul și, odată cu aceasta, atenția, pentru a diminua stresul. Dacă simțim o greutate pe suflet nu trebuie să ne izolăm de prieteni și să încercăm să ne dăm drept **omul fără probleme**. Necazul trebuie spus, iar amarul plâns. Nu trebuie să ne fie jenă să-i îmbărbătăm pe alții. Cel care întinde o mână de ajutor aproapelui este ajutat de Domnul.

Pentru tratarea disfuncțiilor depresive medicii recomandă diverse antidepresive, care reglează în organism schimbul de substanțe biologice active. Însă utilizarea acestor preparate, fără recomandarea specialistului, este pasibilă de complicații grave. Noi, cei slabi și neputincioși, trebuie să asociem ajutorul medical calificat cu eforturi duhovnicești (smerenie, răbdare, rugăciune, citirea cuvântului lui Dumnezeu ș.a.).

După convingerea credincioșilor ortodocși, dacă demonul tristeții a ales ca victimă un om, atunci trebuie pusă ordine în viața duhovnicească cu ajutorul unui duhovnic experimentat. Nu trebuie să ne obișnuim cu depresia noastră, plângându-ne de milă. În spatele unui astfel de com-

CAPITOLUL IX

„Întunecarea inimii”

Întristarea este înrudită genetic cu patima melancoliei. Simptomele întristării, în cazul melancoliei, se acutizează și iau o formă cronică. Atunci sunt răpuse toate puterile sufletului și, în parte, cele ale trupului.

La baza melancoliei stă închipuirea incorectă a omului despre păcatele sale, despre posibilități și realizări, despre relațiile cu Dumnezeu și cu oamenii. Aceasta te poate duce la căderea cu duhul, manifestându-se fie prin plâns amar și oftat, fie prin răutate și lipsa voinței, indiferent de ce se întâmplă. De aici și golul lăuntric, lipsa de îndrăzneală pentru lucrurile bune, lenevia, profanarea, zădărnicia, insensibilitatea duhovnicească, cruzimea, deznădejdea.

Sfântul Ioan Scărarul numește întristarea „slăbire a sufletului”, „neputință a minții”, „melancolie a inimii”, lucruri ce se petrec din voia diavolului. Demonul tristeții este cel mai puternic. El îl împinge pe monah să-și părăsească ascultarea, rugăciunea, viața duhovnicească, adică îi

schimbă atitudinea, târându-l spre lume. Acest duh mișel se năpustește asupra călugărilor pe la miezul zilei¹. De aceea psalmistul îl numește *molima ce bântuie întru amiază* (Psalmi 90, 6).

Străduindu-se să îi inducă omului starea de deznădejde, ispititorul îi șoptește: „Ești un mare păcătos și Dumnezeu nu te va ierta. Nu nădăjdui, căci nu te vei mântui! Iar dacă tot vei ajunge în iad, atunci de ce îți mai porți crucea? Nu e mai bine să întrerupi chinul?”

Părintele Paisie Aghioritul avertizează că întristarea și greutatea sufletească vin la omul sensibil și ușor de rănit din muștrările conștiinței și din hula celui viclean².

În rând cu acest **fel demonic de întristare, Sfinții Părinți așază și întristarea firească**. Pentru noi aceasta este foarte interesantă, deoarece este condiționată doar de procesele fiziologice ale organismului.

După părerea Cuvioșilor Varsanufie cel Mare și Ioan, „întristarea firească se formează din cauza neputinței trupesti”, din cauza prea multei munci și a oboselii³. Episcopul Barnaba (Beleaev), citându-l pe Sfântul Isaac Sirul, spune că întristarea firească apare din cauza muncii prea grele și

¹ Cuviosul Ioan, egumenul Muntelui Sinai, *op. cit.*, pp. 103-104.

² Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. III, *Lupta duhovnicească*, pp. 173-174.

³ Cuvioșii Varsanufie cel Mare și Ioan, „Îndreptar pentru viața duhovnicească” în *Răspunsuri la întrebările ucenicilor*, Moscova, 1993, p. 355.

a ascultărilor foarte mari. Oboseala fizică, emoțională și mentală reprezintă „urzeala cu care demonul împletește modelele sale blestemate”¹.

Cauza acestui fapt este oboseala cronică. Această se adună în om cu trecerea anilor și datorită ritmului nebunesc al vieții, stresului îndelungat, grijilor permanente și lipsei odihnei complete.

Cercetând oameni în vârstă, psihiatrii stabilesc adesea următorul diagnostic: melancolie involutivă. Simptomele acesteia sunt: tristețea, neliniștea, dezamăgirea, autoflagelarea, supărarea pe propria persoană, supărarea pe soartă. Din punct de vedere psihologic este de înțeles: mulți cetățeni au muncit cinstit pentru binele statului, dar nu au primit ca recompensă respectul cuvenit. Funcțiile lor, economiile și meritele sunt toate în trecut. Nu-i de mirare că stingerea tuturor idealurilor și a speranțelor lor, cât și nedreptatea îi duc la disperare. Atunci când nu se bucură de viață, unii mormăie, alții fac scandal, iar alții se resemnează...

Starea de spirit bolnăvicioasă, scăderea dispoziției și melancolia sunt numite de psihiatri „hipotimie”. Registrul acestei disfuncționalități este larg: de la o simplă supărare și pesimism până la sentimentul neputinței, al inutilității și al unei existențe fără sens. De aici până la sinucidere mai este doar un pas.

¹ Episcopul Barnaba (Beleaev), *op. cit.*, vol. II, pp. 240, 386; Sfântul Grigorie Teologul, Arhiepiscopul Constantinopolului, *Opere*, Moscova, 1994, vol. II, p. 43.

1. „Instinctul morții”

Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii. [...] Dumnezeu l-a zidit pe om spre nestricăciune și l-a făcut după chipul ființei Sale. Iar prin pizma diavolului moartea a intrat în lume și cei ce sunt de partea lui vor ajunge s-o cunoască, mărturiseste Biblia (Solomon 1, 13 și 2, 23-24).

Alungându-i pe protopărinți din Rai, Domnul i-a spus lui Adam, iar prin persoana lui no-ua tuturor, următoarele: *Pământ ești și în pământ te vei întoarce* (Facerea 3, 19). De atunci trupurile noastre sunt muritoare. Putrezirea și decăderea sunt răz bunare pentru păcat și au devenit lege organică a naturii (vezi Romani 6, 23 și 8, 19-23). Nu în zadar Sfântul Grigorie Teologul numește sufletul „purător de trup”¹. În esență, toată fiziologia omului este construită pe lupta cu putrezirea, până când viața biologică se va încheia prin descompunerea trupului.

Cercetătorii au descoperit demult un fenomen unic: moartea programată genetic a celulelor, apoptoza (din gr. apoptosis – căderea frunzelor). Aceasta este o sinucidere condiționată fiziologic. Spre exemplu, după îndepărtarea testiculelor, mor definitiv celulele prostatei. La femeie, odată cu îmbătrânirea, sunt distruse celulele glandelor mamare, ale corpului galben de pe ovare

¹ Afanasiev Iu.I., Iurina N.A., Kotovski E.F., *Histologia. Manual*, ed. a 5-a, Moscova, 2002, p. 92.

ș.a.m.d. Genele autodistrugerii reglează dezvoltarea normală a țesuturilor embrionare¹.

Moartea unor celule este și o reacție de apărare a organismului. Aceasta susține continuitatea mediului intern al organismului. Viața își croiește drumul prin moarte, ca ghiocelul care împinge zăpada, chiar dacă e firav, și își face loc spre soare.

Atitudinea față de moarte se manifestă la oameni în diferite moduri. De exemplu, în Japonia pleacă anual pe lumea cealaltă câțiva oameni dornici să „ațâțe moartea”. În restaurante speciale aceștia comandă bucătarilor special licențiați *fugu*, o specialitate din peștele-lună. Clienții plătesc bani buni pentru această delicată, care este gătită foarte atent, deoarece unele părți ale peștelui-lună conțin tetrodotoxină, o substanță extrem de otrăvitoare, o picătură din aceasta fiind suficientă pentru a omorî omul. Avem, de fapt, de a face cu o variantă gastronomică a ruletei rusești: mănânci „posibilitatea de a muri”. Cei mai buni bucătari se străduiesc să păstreze ideea otrăvii și atunci începe să-ți amorțească gura un pic. Aceasta amintește de jocul cu moartea, trezind o gamă largă de senzații tari.

La fel ca în cazul ruletei rusești, una din plăceri este și sentimentul de ușurare. Acesta survine la finalul mesei, care înseamnă, de fapt, supraviețuirea, „amăgirea” morții, ceea ce ar sugera și că „ești nemuritor”. Atunci, ura! Tristețea

¹ Freud S., *Instinct primar*, Moscova, 1997, pp. 225-236.

vieții și frica de moarte, ascunse în adâncul inimii, sunt învinse! Ce iluzie naivă, dar ademenitoare! Aceasta demonstrează că echilibrul moral al omului este distrus.

La un seminar cu studenții la medicină am auzit următoarea istorie: O bătrânică suna în mod regulat la ambulanță și solicita sosirea medicilor. De fiecare dată, intrând în casă, medicii se pomeneau în fața acelei tablou: femeia se spânzurase cu câteva secunde în urmă. Medicul de serviciu îi acorda imediat primul ajutor, chema psihiatrii, dar, din păcate, lucrurile se repetau în același fel.

Medicii au observat că femeia urmărea foarte atent când ajungeau ei. Atunci când ambulanța se oprea la scara blocului, bătrâna fugea de la pervaz. Probabil după aceasta ea deschidea ușa, își introducea capul în laț și, auzind pașii la ușă, împingea scaunul de sub picioare. După aceea, urmărirea cu plăcere cum era salvată de specialiști.

La un moment dat, medicii primesc din nou apelul bătrânei și situația se repetă întocmai, numai că felcerul îi spune medicului: „Auzi, hai să stăm în fața ușii apartamentului, să fumăm o țigară, și vom mai vedea ce se întâmplă!” În consecință, lucrurile s-au sfârșit la crematoriu...

Sigur că nu justificăm în nici un fel gestul medicilor. Aceștia sunt întotdeauna chemați să salveze oamenii aflați în necaz. Nu cunoaștem nici motivele interioare ale acelei biete femei. Astfel de tentative demonstrative de suicid sunt modalități de a manipula oamenii (de a le atrage aten-

ția, compasiunea) și de a mai ieși din plictiseala zilnică. Pentru aceasta se și aleg, uneori, metode de suicid atât de bine gândite.

Nu este exclus ca aceste viclenii să-i fie inoculate persoanei de către demonul tristeții...

Instinctul de supraviețuire este opus tendinței spre moarte. Creatorul l-a introdus poate în natură tocmai pentru a contrabalansa instinctul morții. *Căci nimeni vreodată nu și-a urât trupul său, ci fiecare îl hrănește și îl încălzește* (Efeseni 5, 29).

Într-adevăr, necesitățile de hrană și înmulțire, reacțiile de apărare ale organismului (frica, mânia ș.a.) reprezintă stimuli de comportament determinati genetic. Aceștia ajută la supraviețuire. Exacerbarea bolnăvicioasă a instinctului de supraviețuire duce la panică, agresiune și violență. Slăbirea acestuia are drept urmări depresii și tendințe de suicid.

Așadar, instinctul morții... Această noțiune a fost introdusă în știință de Sigmund Freud. Savantul l-a numit Thanatos, după numele zeului antic grec al morții, fiul zeiței Nichta (noaptea), fratele geamăn al zeului somnului – Hypnos. Thanatos era imaginat ca un tânăr înaripat, cu o făclie stinsă sau cu o sabie de călău în mână. Grecii credeau că acest zeu nemilos avea inimă de fier, nu primea daruri și era urât de ceilalți locuitori ai cerului.

După interpretarea lui S. Freud, Thanatos întruchiează tendința înnăscută către agresiune și distrugere. Acesta este văzut ca un contrabalans al instinctului vieții (Eros), care include libi-

doul. Între aceștia este un etern conflict. Ambele instincte se află biologic în toate organismele vii și, prin urmare, nu pot fi îndepărtate. Dacă energia lui Thanatos este îndreptată în afară, atunci aceasta distruge oamenii, natura și diferite obiecte (huliganism, sadism, vandalism, terorism ș.a.). Dacă însă este îndreptată spre interior, atunci îl distruge chiar pe purtător (masochism, autoflagelare, sinucidere ș.a.)¹.

Ipoteza lui S. Freud este contrazisă în parte de psihologul și filosoful german Erich Fromm. Acesta consideră că agresivitatea și dorința de distrugere nu se află în gene. Dragostea pentru viață (biofilia) sau dragostea pentru moarte (necrofilia) reprezintă „o alternativă de bază, care stă în fața fiecărui om. Necrofilia se amplifică acolo unde a slăbit biofilia. Posibilitatea de a fi biofil îi este dată omului de natură, dar el are posibilitatea psihologică să meargă și pe calea necrofiliei...” Dacă omul nu este capabil să construiască ceva, atunci este nevoit să se îndepărteze de sentimentul insuportabil al neputinței și nimicniciei și se afirmă distrugând ceea ce nu este în stare să creeze².

După părerea lui E. Fromm, la animale agresivitatea are rol de apărare și nu este în nici un fel similară cu atracția omului pentru distrugere.

¹ Fromm E., *Adolf Hitler: caz clinic de necrofilie*, Moscova, 1992, pp. 43-44.

² Apud Fromm E., *Anatomia destrucitivității umane*, Moscova, 1998, pp. 45-46.

La om ea reprezintă o patimă, o „urâțenie psihică”, o patologie, nu o normalitate. De aceea, cercetătorul scrie că teoria lui S. Freud se sprijină pe raționamente speculative abstracte, fără să aibă dovezi obiective, empirice¹.

Ce-i drept, astăzi savanții au descoperit în creier două centre: al „plăcerii” și al „neplăcerii”. La unii bolnavi „zona plăcerii” este stimulată mai mult, iar cea a „neplăcerii” mai puțin sau invers, mai puternic fiind „focul agresivității” (vezi cap. IV și VII).

Aceste descoperiri se aseamănă cu ideile lui S. Freud despre existența a două instincte puternice: viața și moartea. Numai că acțiunile noastre nu se reduc la atracția biologică și la funcțiile sistemului nervos. Este prea simplist să gândești că suicidul înseamnă reprimarea unui instinct firesc de către altul, care este mai puțin firesc.

Tendința spre moarte este privită de creștinism ca lucrare a diavolului – *ucigător de oameni, de la început* (Ioan 8, 44). Astfel, ispitind pe Hristos, acesta *L-a dus în Ierusalim și L-a așezat pe aripa templului și I-a zis: Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, aruncă-Te de aici jos...* Numai că Mântuitorul, spre învățarea noastră, a răspuns: *Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeuul tău!* (vezi Luca 4, 9-12).

¹ Dostoievski F.M., *Opere complete*, vol. XXIII, Moscova, 1981, pp. 146-148.

2. Deznădejdea și sinuciderea

Pierzând sau neobținând credința în Domnul, sufletul are sentimentul lipsei de sens, al pierderii valorilor, al părăsirii, tristeții, singurătății și, în final, se lipsește de Izvorul vieții, care este Dumnezeu. Tristețea duce la criză personală acută, la trăirea sentimentului de nonsens și determinarea negativă a existenței. De aici nu mai este mult până la deznădejdea totală și la suicid. Să ne amintim numai de istoria lui Iuda Iscarioteanul!

Sinucigașul arde de nerăbdare să găsească un teren stabil, dar nu reușește. Atunci el își scoate de sub picioare și ultima stabilitate pe care o mai are: propria viață. Prin acest fapt omul, la instigarea diavolului, nu vrea să se simtă sclavul împrejurărilor, ci personalitatea care ia hotărâri gândite și libere.

Printre motivele care determină la sinucidere se disting cele **existențiale** și cele **demonstrative**.

Sinuciderea din **motive existențiale** este foarte „înrobitoare”. Ea ispitește cu posibilitatea morții din proprie alegere, ca urmare a sentimentului de libertate, punând capăt sentimentului chinuitor de pierdere, fie și în dauna vieții reale, pământești. Pătimașul descoperă, dintr-odată, uneori chiar inconștient, despărțirea sa de Dumnezeu. Aceasta îi dedublează definitiv sufletul și îl obligă să iasă de sub stăpânirea fatumului, intrând în deznădejde. Ultima smucitură a deznădejzii extreme constă în gustarea vieții, în procesul morții. Un astfel de om visează să devină

observator exterior, asistent la propria-i moarte. El tremură în fața morții sufletului și de aceea, pentru a pune capăt chinurilor insuportabile, încearcă să „omoare” această moarte a sufletului prin moartea trupului. Dar în zadar, deoarece doar Hristos a reușit să omoare „cu moartea pe moarte”!

Sinuciderea din **cauze demonstrative (a se diferenția aceasta de tentativele demonstrative de suicid)** devine acel gest prin care omul amăguit încearcă să fugă de golul interior, să demonstreze celor din jur, dar și lui însuși, că el încă este viu. Pentru aceasta el trebuie să facă ceva iremediabil: să descopere și să demonstreze propriul „eu” altor oameni și lui însuși, chiar dacă prețul acestei fapte va fi propriul sfârșit. Logica este paradoxală: „Sunt viu și voi demonstra aceasta prin moartea mea. În aceasta constă salvarea și viața mea!”

Sinuciderea din cauze existențiale și demonstrative este privită ca unica ieșire din situația problematică a sensului, care este atât de încurcată și greu de rezolvat. Iată de ce pierderea sensului vieții, despărțind omul de Dumnezeu, Care este Izvorul și Sensul vieții (Ioan 11, 25-26), constituie cauza principală a tentativelor de suicid.

Sinucigașul uită definitiv și nu dorește să aibă de-a face cu Mântuitorul Dumnezeiesc, cu responsabilitatea în fața Acestuia sau cu darul Său neprețuit – viața. Conștient sau inconștient, un astfel de om face un păcat de moarte: face rău

sufletului nemuritor, dându-l în mâna satanei pe veci.

F.M. Dostoievski, în *Jurnalul scriitorului* pe 1876, a reușit să modeleze un monolog interior al „sinucigașului din plictiseală”, „sinucigașul cu idei”, dezamăgit total de lume: „Nu pot fi fericit, chiar și în momentul celei mai mari fericiri datorate iubirii aproapelui și iubirii pe care mi-o arată întreaga umanitate, deoarece știu că mâine toate acestea vor fi distruse. Eu, toată această fericire, toată dragostea, dar și întreaga umanitate ne vom transforma în nimic, în haosul anterior... În calitatea mea indiscutabilă de reclamant și pârât, de judecător și acuzat, eu condamn această natură care m-a făcut să sufăr atât de urât, împreună cu mine, spre distrugere... Deoarece nu pot distruge natura, atunci mă voi distruge doar pe mine, anulând tirania din plictiseală, tirania care nu are un vinovat anume.”¹

Scriitorul a exprimat strălucit ceea ce a trăit tânărul Tolstoi în perioada de pasiune a acestuia pentru Schopenhauer: schimbarea problemei „vieții autentice” cu problema „morții autentice”. F.M. Dostoievski a remarcat ironic faptul că sinucigașul este „desigur, materialist”. Ideile acestui monolog din *Jurnal* au fost utilizate ulterior în romanul *Demonii* (chipul lui Kirilov). Distrugerea a tot „ceea ce este uman, mult prea uman” (Fr. Nietzsche) a fost înfăptuită de către ateul mili-

¹ Apud Durkheim E., *Sinuciderea: schiță sociologică*, Moscova, 1994, pp. 122-126, 363, 385.

tant Kirilov prin suicid. Acesta s-a revoltat împotriva lui Dumnezeu, dorind ca în moarte să dobândească asemănarea cu Dumnezeu. Amăgirea diavolească *veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul* (Facerea 3, 5) a devenit, într-o nouă formă, simbolul civilizației contemporane.

Numărul de sinucideri crește în fiecare an. Sociologul Emil Durkheim, un clasic al științelor sociale occidentale, observa că: în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea numărul de sinucideri a crescut de trei ori, de patru ori sau chiar de cinci ori, în funcție de țară. Analizând statisticile, savantul a ajuns la concluzia că principalele cauze ale sinuciderilor sunt dezorganizarea, decăderea morală, distrugerea colectivității, decăderea religiozității (ateismul). Cauzele prin care se explică de obicei sinuciderile (sărăcia, gelozia, patologia psihică, beția, chinurile trupesti – provocate de boli – ș.a.) nu reprezintă, în fapt, adevăratele motive pentru această acțiune. Sursa sinuciderilor nu constă, după Durkheim, în greutățile vieții. Oamenii se sinucid în mare parte din cauza „lipsei de sens a conținuturilor”, deoarece nu știu unde se opresc necesitățile lor legitime și ce scop are activitatea pe care o desfășoară. Prin urmare mijlocul de a opri creșterea sinuciderilor nu este acela de a ușura viața¹.

Numărul tentativelor de suicid, care nu s-au încheiat deci cu moartea, este însă de 15 ori mai mare decât toate sinuciderile cu efect mortal. În

¹ *Ibidem*, pp. 128, 146-147, 302.

una din universitățile statului Idaho (SUA), ca urmare a unui test sociologic în rândul studenților, s-a ajuns la următoarea concluzie: 85% dintre aceștia nu vedeau nici un fel de sens al vieții lor. Pe lângă aceasta, 93% dintre ei erau sănătoși fizic și psihic, aveau condiții bune de trai, nu se certau cu membrii familiei, participau activ la viața socială, aveau toate motivele să fie satisfăcuți de rezultatele la învățătură. „În orice caz, concluzionează Victor Frankl, nu se putea vorbi despre necesități nesatisfăcute.”¹

Psihologul pune o întrebare principială: ce l-a putut îndemna pe om să încerce să se sinucidă, deși necesitățile materiale îi erau satisfăcute? V. Frankl consideră că una dintre cauze este tocmai imposibilitatea găsirii și realizării sensului vieții, lipsa de „conținut a vieții” și „fuga de gol”, adică o criză personală².

Adesea se sinucid adolescenții în vârstă de 10-14 ani. Și aceștia nu sunt orfani sau săraci! În 78% din cazuri ei sunt odraslele unor oameni înstăriți și aparent fără probleme. De multe ori aceștia sunt răsfățați, fiindcă nu trebuie să lupte pentru existență. Neștiind ce este refuzul, ei se comportă ca „tineretul de aur”: aruncă banii în stânga și-n dreapta, se îmbată și se droghează, o fac pe bravii la volan. În cercul unor astfel de adolescenți domnește cultul vițelului de aur.

¹ Frankl V., *op.cit.*, p. 26.

² *Ibidem*, pp. 27, 182.

Printre factorii care influențează hotărârea de a încheia viața amintim relația imatură cu societatea și atitudinea ușuratică față de moartea altor oameni. A devenit o banalitate să privești moartea cuiva. Moartea își pierde semnificația sacră a trecerii în viața veșnică. Pe lângă acestea, interdicția religioasă a morții este abolită, subiectul fiind discutat la școală, în familie și în presă.

Cu alte cuvinte, **cauza este nivelul extrem de singurătate interioară, de deznădejde, neajutorare și apăsare. Tendința normală spre viață este schimbată întru totul de atracția morții. În afara lui Dumnezeu multor oameni le este greu, fără Dumnezeu ei se îmbolnăvesc în mod obligatoriu de vreo boală sufletească.** Dar din punctul de vedere al psihiatriei tradiționale aceștia pot rămâne foarte sănătoși. Tendințele societății contemporane se îndreaptă într-acolo, încât psihologul rus B. Bratusi stabilește un diagnostic caracteristic: „Sănătos psihic, dar bolnav de personalitate”¹.

Într-adevăr, *nu doar cu pâine va trăi omul, ci și cu orice cuvânt al lui Dumnezeu* (Luca 4, 4)! „Fiindcă taina existenței umane nu constă în a trăi, pur și simplu, spune F.M. Dostoievski în *Frații Karamazov*. Fără o reprezentare clară a sensului vieții omul nu va fi de acord să trăiască și mai degrabă

¹ Bratusi B.S., „Despre problema omului în psihologie” în „Probleme de psihologie”, 1997, nr. 5, pp. 9-10.

se va autodistruge decât să rămână pe pământ, chiar dacă în jurul lui toți ar fi sătui.”¹

Așadar am examinat pe scurt cauzele, mai mult spirituale, ale suicidului. Dar, pe lângă acestea, există și cauze etnice, precum și genetice.

Enigmele suicidului

Abundența sinuciderilor în țările scandinave (mai ales în Danemarca și Suedia) se încadrează foarte bine în logica lui E. Durkheim: se despart mai ușor de viață acele clase sociale care trăiesc mai liber și au mâncare suficientă. Este mult mai greu să înțelegi înclinațiile de sinucidere la popoarele ugro-finice. Ungurii, estonienii, finlandezii, udmurții și komii sunt de multă vreme adepți ai unor tradiții culturale diferite și trăiesc în condiții politice și economice diferite. Unele din aceste popoare nici nu seamănă la înfățișare între ele. Cu toate acestea, de parcă s-ar fi vorbit, toate mențin un nivel înalt, stabil, în ce privește sinuciderile.

Primul și al doilea loc la sinucideri le ocupă Ungaria și Finlanda. În fosta URSS, din acest punct de vedere, „lideri întunecați” erau Estonia, Republica Komi și Udmurtia. Spre exemplu, față de Armenia, numărul sinucigașilor în aceste republici era de 15 ori mai mare. Capitala sinuciderilor în Uniunea Sovietică era orașul udmurt Ustinov.²

¹ Dostoievski F.M., *Opere complete*, Leningrad, 1991, vol. IX, pp. 286-287.

² Chartșvili G., *Scriitorul și sinuciderea*, ed. a 3-a, Moscova, 2003, p. 193.

Ce oare, în afara rudeniei îndepărtate și a rădăcinilor comune în limbaj, apropie popoarele ugro-finice? De ce firul mistic invizibil al autodistrugerii s-a întins de la Budapesta, prin Tallinn și Helsinki spre Vorkuta și Ijevsk?

Autorii contemporani nu au un răspuns clar la aceste întrebări. Versiunea fost enunțată de scriitorul maghiar Keresturi: „Trăsăturile caracteristice ale poporului maghiar sunt considerate ca fiind individualismul caracterului, maniera liniștită de contemplare și exprimare în ce privește imaginația obiectelor. Dar sunt evidente și trăsături ca tinerețea irațională, imposibilitatea de distrugere a misticii populare, înclinația spre anarhie. Aceste manifestări ne fac să ne gândim la rezervele imense de energie neconsumată, care se ascund sub o înfățișare liniștită și care așteaptă un moment istoric prielnic pentru a izbucni cu putere la suprafață.”¹

Abținerea (calmul) exterioară care ascunde încărcătura internă „a lavei vulcanice” este o trăsătură periculoasă de caracter a unui popor. A suprima presiunea din cazan și a nu permite aburilor să iasă înseamnă să provoci o explozie.

Predispoziția spre suicid este uneori moștenită. Acest lucru este confirmat de multiplele exemple din istoriile diferitelor familii. Aproximativ 6% dintre sinucigași au părinți care au murit în același fel.

¹ Apud Chartișvili G., *Ibidem*, p. 194.

Conform unei știri de la radio „Libertatea”, specialiștii Universității Washington au realizat un sondaj pe 3000 de adolescenți gemeni. Fetele, ale căror surori au încercat să se sinucidă, repetau mult mai des experiența negativă decât fetele ale căror surori nu au încercat să moară. Frații și surorile care au diferențe genetice apelează mult mai rar la același scenariu, spre deosebire de gemenii monoziгоți.

Să presupunem că unul din gemenii monoziгоți săvârșește un suicid. Conform statisticilor, cel de-al doilea geamăn face acest pas fatal de cinci ori mai des decât un geamăn dizigot. În consecință, nivelul de sinucideri în rândul gemenilor monoziгоți este de cinci ori mai ridicat decât al celor dizigot¹.

Conform datelor Centrului Suedez Național de cercetare a suicidului, acest final tragic este mediat de o gamă întreagă de factori de dezvoltare deficitară a embrionului. Studiind 700 de mii de pacienți, un grup de cercetători din Stockholm a stabilit că greutatea mică a fătului la naștere (mai mică de 2 kg.) crește ulterior de două ori probabilitatea sinuciderii. Alt factor de risc este reprezentat de înălțimea fătului. Sinucigașul potențial nu are, la naștere, mai mult de 47 cm.²

¹ *Ibidem*, p. 166; Carson R., Batcher J., Mineka S., *op. cit.*, p. 441; Kaplan G.I., Sadoc B.J., *Psihiatrie clinică*, vol. II, Moscova, 1994, p. 23.

² *Înclinația înăscută spre suicid*, <http://www.mignews.com.ua>.

La capitolul **semnale de alarmă** intră și vârsta mamei copilului în momentul nașterii. Acei oameni ale căror mame însărcinate erau adolescente se sinucid, în medie, de două ori mai des decât oamenii ale căror mame i-au născut după majorat (până la 29 de ani).¹

Subliniem că timpul zămislirii, înălțimea și greutatea fătului depind foarte mult de modul de viață al femeii. Hrana necorespunzătoare, alcoolul, drogurile, stresul și destrăbălarea sexuală duc la naștere prematură sau la dezvoltare insuficientă. Acestea, după cum s-a stabilit, cresc probabilitatea suicidului pe viitor.

La întrebarea cum se reflectă asupra pruncului zămislit tentativa de suicid a mamei, din timpul sarcinii, nu există încă un răspuns general acceptat. Cel mai probabil copilul va avea o traumă psihică serioasă intrauterină, cu repercusiuni imprevizibile. Dacă femeia a fost reanimată sau dacă a urmat un tratament, atunci nu este exclusă și acțiunea toxică a medicamentelor asupra fătului (inclusiv deficiențe în dezvoltarea lui).

Dar a transpune fiascoul propriu pe seama păcatelor părinților este totuși absurd. Factorii antenatali neprielnici (ca și moștenirea negativă, de altfel) nu constituie justificare și nici circumstanțe fatale (vezi „Încheierea”). Din mila lui Dumnezeu și cu ajutorul specialiștilor, influența păguboasă a acestora poate fi neutralizată sau micșorată.

¹ *Ibidem.*

Înclinațiile sinucigașe sunt caracteristice urmașilor familiilor cu probleme. De obicei, astfel de copii suferă de traume psihice grave, de violență sexuală, bătaie și se tem să-și defuleze mânia asupra vinovaților direcți. Depresia, neliniștea, frica și panica formează uneori tendința patologică spre autodistrugere.

În cazul disfuncțiilor depresive, trombocitele sângelui suferă de insuficiență a fermentului monoaminoxidazei. Savanții au descoperit că predecesorii celor care au un nivel foarte scăzut al acestui ferment s-au sinucis de opt ori mai des decât predecesorii celor care aveau nivelul fermentului în limite normale¹.

De asemenea, în cazul depresiilor, se remarcă scăderi ale nivelului de serotonină în creier și de acid 5-hidroxi-indolacetic (5-HIAA) în lichidul cerebrospinal. Bolnavii depresivi care au săvârșit tentative de suicid cu utilizarea metodelor „garantate” (împușcare, sărituri de la mare înălțime ș.a.) aveau o concentrație foarte mică a combinațiilor chimice amintite. La pacienții depresivi care nu încercau să se sinucidă sau făceau aceasta prin metode „cruțătoare” (cum ar fi o supradoză de somnifere), nivelul serotoninei și a 5-HIAA era de trei ori mai mare. Persoanele spitalizate în urma tentativelor de suicid care aveau un conținut scăzut de serotonină erau predispușe de 10 ori mai mult spre o nouă tentativă de suicid în timpul următorului an, spre deo-

¹ Caplan G.I., Sadoc B.J., *op. cit.*, p. 24.

sebire de cele ce aveau nivelul normal al acestei substanțe.¹

Insuficiența celor trei compuși biologici activi este condiționată de moștenire și de mediul înconjurător sau de modul de viață (obiceiuri proaste, stres, hrană irațională ș.a.). Astfel, în 2001, biologii francezi și elvețieni au descoperit genele ale căror modificări întăresc atracția spre suicid. Mutațiile limitează posibilitatea celulelor nervoase de a utiliza serotonina, care conduce emoțiile umane. Amintim că deficitul acesteia înlesnește neliniștea, tulburarea, fricile nemotivate și comportamentul impulsiv-agresiv (vezi cap. VII-VIII). Astfel, defectele acestor gene tulbură schimbul de substanțe în țesuturile creierului și servesc drept bază biochimică a suicidului.

Numai că aici este bine să repetăm: omul nu este un biorobot, ale cărui reacții să fie determinate în întregime de gene, hormoni și fermenți. **Omul poate fi robul lui Dumnezeu sau robul diavolului, însă nu robul serotoninei².**

În afară de aceasta, până acum nu este clar unde se află prima za din lanțul vicios al suicidului. Nu sunt excluse două variante: fie dramele din viață duc la deficiența serotoninei și, prin aceasta, la suicid, fie deficiența acestei substanțe provoacă o criză personală extremă și atunci omul,

¹ Cijevski A.L., *Pulsul cosmic al vieții*, Moscova, 1995, pp. 350-406.

² *Ibidem*, pp. 23-24, Carson R., Batcher J., Mineka S., *op. cit.*, pp. 441, 582.

cu psihicul dărâmat, caută moartea. Se poate presupune și faptul că ambele procese ar merge în paralel. Oricum ar fi, tulburarea echilibrului biochimic în organism are, fără îndoială, importanță în privința comportamentului nostru.

Nu este un secret faptul că sinuciderile în rândul femeilor se produc de obicei în perioada premenstruală. Explozia hormonală cu 1-3 zile înainte de menstruație „apasă psihicul” și atunci buna dispoziție scade vizibil, apar căderi nervoase, isterii, dureri, diminuarea forței fizice ș.a.

Femeile întrec bărbații în ce privește numărul de tentative de suicid. Și totuși unei femei sinucigașe îi corespund, în lume, trei bărbați sinucigași. Relația de 1:3 este grăitoare. Adăugăm că în grupul de risc în ce privește suicidul intră de mult narcomanii, alcoolicii și homosexualii.

Cunoscutul cercetător rus A. Cijevski lega tulburările grave spirituale nu doar de dezechilibrele hormonale, ci și de fazele activității solare și de schimbările vremii. Nu amurgul serii, nu melancolia stinsă a nopții, ci tocmai ziua luminoasă servește drept „trăgaci” pentru conștiința omului nenorocit. „Ziua în amiaza mare” este cea mai periculoasă parte a zilei, în plan sinucigaș¹.

Într-adevăr, ferește-ne, Doamne, de „demonul amiezii” – duhul deznădejdiei! Se crede că acest „demon al deznădejdiei” nu luptă de unul singur cu noi. El țintește întotdeauna în „călcâiul lui Ahile” al omului, constituind factorul de

¹ Pr. Dionisie Tașis, *op. cit.*, p. 101.

risc care poate fi folosit la momentul potrivit. În consecință, **cauzele duhovnicești și cele biologice ale suicidului se unesc și „varsă apă la una și aceeași moară”**.

Omul cu un sistem nervos instabil este cel mai predispus sinuciderii. Omul neechilibrat, cu caracter slab, ușor de rănit... Nu în zadar părintele Paisie Aghioritul spunea: „Oamenii care au o construcție spirituală fină, mândrie [...] pătimesc de melancolie sau încheie prin sinucidere. Ei sunt sensibili și diavolul îi face și mai sensibili.”¹

„Sunt bolnavi psihic acei oameni care, sfârșind viața prin sinucidere, au circumstanțe atenuante, deoarece mintea nu le este în regulă. Un astfel de om simte o greutate pe suflet chiar și atunci când vede cum se adună norii pe cer. Dacă la aceasta se adaugă vreo disfuncție, atunci norii devin negri (de două ori mai periculoși).”²

Așadar teologia și știința arată clar că există diferite impulsuri spre sinucidere. Uneori acestea sunt reprezentate de factori care nu sunt subordonați puterii omului. Este vorba de moștenirea genetică negativă, de nașterea prematură, de tulburarea nivelului anumitor substanțe biochimice active ș.a. Pe de altă parte, nu putem nega rolul alegerii libere și conștiente a persoanei care dorește cu de la sine putere să părăsească această lume.

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. IV, *Viața de familie*, p. 289.

² Prot. John Breck, *op. cit.*, p. 384.

Dacă demonul morții este alături

Cum poți ajuta omul (copilul) să păstreze rațiunea și să nu ajungă la limita dintre acceptarea sau refuzarea vieții?

Cândva, la dispoziția medicilor se va pune un test de laborator sigur care va scoate la iveală înclinația genetică spre suicid. Când vei reuși să „scanezi” omul de când este în scutece și să vezi dacă are predispoziții spre o astfel de problemă, știința va face un mare pas înainte! Atunci, probabil, vor fi dezvoltate metode eficace de tratare genetică și de profilaxie medicamentoasă. Dar, deocamdată, „injecția împotriva suicidului” este doar un vis și nici nu există indicii că va deveni în curând realitate.

Există metode mult mai eficace de a preîntâmpina răul: sistemul de ajutor psihologic și psihoterapeutic acordat populației. Sistemul include telefonul încrederii, locuri deschise non-stop unde poți discuta cu psihologul, psihiatrul și cu alți oameni pregătiți, dar și brigăzi de ambulanță, staționare pentru stări de criză și centre medicale.

Prima linie telefonică pentru convorbiri ale specialiștilor cu oamenii aflați în diferite necazuri a apărut în SUA, în 1950. De atunci profesioniștii în domeniul sănătății psihice au elaborat metodologii interesante și au găsit diferite cheițe care să dezlege misterul suicidului. Ce sfaturi dau aceștia?

Fiecare din noi trebuie să aibă un loc unde să se plângă un pic. Chiar și maturii au nevoie,

în momentele grele din viață, de susținere și de compătimire. Cu atât mai mult un suflet tânăr, în care s-au adunat emoțiile. Dacă un copil știe că părinții îl vor înțelege sau, cel puțin, vor încerca să-l înțeleagă, le va încredința necazul. Numai că nu trebuie să ne ținem, în acest caz, de făcut morală sau scandal. O asemenea atitudine respinge și provoacă acțiuni iraționale. În vârful emoțiilor este nevoie de convorbire și de compasiune. După aceasta ne putem da seama, în liniște, cine și ce a făcut. Subliniem: nu trebuie să rezolvăm omul, ci problema!

Nu trebuie să râdem de necazul copilului, indiferent cât de absurd ar părea acesta. Astăzi, chiar și în școala primară se pot urmări scene care amintesc de Romeo și Julieta. Numai că, spre deosebire de majoritatea oamenilor maturi, copiii sunt maximaliști. Ei funcționează după principiul „totul sau nimic”. E puțin probabil ca un copil să se liniștească la încurajări de genul: „Ai viața înaintea!”, „Vei mai avea o grămadă de astfel de fete/băieți!” Copilul nu este interesat de viitorul îndepărtat, deoarece el trăiește cu prezentul. Dacă în acel minut nu primește ce vrea, el nu vede decât o singură soluție: „nimic”.

Psihologii evidențiază cinci cauze care îi fac pe adolescenți să-și pună capăt zilelor:

- dragostea fără răspuns sau de care s-a râs;
- lipsa puterii de a lupta cu greutățile;
- tendința de a atrage atenția;
- dorința de a cauza durere altora („în ciuda tuturor!”, „să se chinuiască cu acest gând”);

– forma extremă de protest și comparare („nimeni nu are nevoie de mine”).

Sunt descrise câteva tipuri de copii înclinați spre suicid. Iată semnalele de alarmă, la care ar trebui să reacționeze părinții:

– Copilul nu are prieteni. El aproape că nu comunică cu nimeni, nu este sincer cu părinții, e obișnuit să-și rezolve singur problemele și nu are încredere în nimeni. Atunci când îl doare ceva sau îi este frică, nu plânge, ci se închide în el.

– Copilul nu este interesat de nimic. Este indiferent la toate: la mâncare, învățătură, distracții, oameni. Nu vrea nici măcar să facă mici prostioare. La întrebări el răspunde cam așa: „Mi-e totuna”, „Normal!”. Poate împlini toate solicitările adulților, deoarece nu are dorințe proprii.

– Copilului îi place să fie bolnav și născocesc-te întotdeauna „boli groaznice”, încercând să demonstreze că dacă părinții îi sunt alături, îngrijindu-l, îi este mai ușor. Membrii mai mari ai familiei se obișnuiesc încet, încet cu bolile „închipuite” și nu le mai bagă în seamă. Atunci copilul încearcă să-i sperie pe adulți. Din păcate, „moartea ca glumă” devine moarte reală.

– Cel mai tulburător semnal: copilul își închipuie adesea cât de rău le va fi tuturor după moarte. Aceasta se desprinde din semnale ca atitudinea rezervată, mimica, teama de viitor, lipsa dorinței de a lua parte la planurile familiei ș.a. Adesea o problemă sau o cauză minoră servește drept ultimă picătură.

Copiii care au fost salvați de la moarte povestesc că gândurile legate de sinucidere îi vizitau destul de des. Pentru început erau ca o fantezie. Mai târziu însă, ideea nu mai părea atât de absurdă, apăreau diferite detalii despre tehnici de sinucidere, care se tot nuanțau.

Din punct de vedere creștin, astfel de idei fixe sunt insuflate de diavol (vezi mai sus). De aceea, fără ajutorul unui duhovnic experimentat și al unui psiholog ortodox nu poți face față situației.

Religia era văzută de către E. Durkheim ca fiind una din căile de profilaxie a suicidului. După opinia sa strict pragmatică, dogmele și ritualurile unesc foarte bine oamenii între ei. Teologia interpretează altfel rolul optimist al creștinismului. Sunt, de asemenea, importante felul în care este privit în creștinism sistemul de simboluri, prin intermediul cărora societatea se conștientizează pe sine însăși, și modul de gândire propriu omului, ca ființă colectivă, socială. Este de remarcat că în cantoanele catolice ale Elveției, indiferent de naționalitatea populației, sunt de 4-5 ori mai puține sinucideri decât în celelalte cantoane. „Prin urmare influența religiei este atât de mare, încât se situează deasupra oricărui alt motiv.”¹

Suicidul este o problemă spirituală care poate fi rezolvată de credința și încrederea în Dumnezeu. Credincioșii sunt, de obicei, interlocutori excelenți, înțelegători, sensibili și înțelepți. Nu-

¹ Frankl V., *op.cit.*, p. 26.

mai că printre ei sunt și unii care nu reușesc să te scoată din starea de criză. Moralismul și învățăturile banale nu fac decât să împingă omul spre izolare și autoflagelare. În circumstanțele acestea este mai bine să nu judeci, să nu „tuni sau să fulgeri”, să nu faci apel la conștiință, ci să susții, să mângâi, să manifesti grijă sinceră față de aproapele. Cu alte cuvinte, este nevoie de minte „rece” și inimă fierbinte.

Unei femei i-a murit singurul fiu într-un accident de mașină. Mama nemângâiată nu a rezistat acestei lovituri din partea sorții și a vrut să-l întâlnească din nou cu orice preț, să-l vadă. Aceasta a devenit la ea o idee fixă, aproape nebunească. Chinurile interioare au devenit atât de grave, încât femeia a ajuns la spitalul de psihiatrie, dar, chiar și după tratament, trăirile intense legate de acest moment din viața ei au rămas vii. Nenorocita a pierdut sensul vieții și se gândea din ce în ce mai des la sinucidere. Sperând că, odată ajunsă pe „lumea cealaltă”, îl va revedea pe fiul ei iubit, ea a încercat de mai multe ori să se sinucidă.

Dusă de ambulanță la clinica orășenească, a fost mutată după un timp de la reanimare la secția de terapie. După ce și-a revenit, femeia a hotărât din nou să pună punct vieții, deși medicii și colegii de salon încercau să o convingă de contrariu.

În fața personalului medical și a pacienților ea a alergat spre fereastră, a spart geamul și... se ținea deja doar cu o mână de marginea ferestrei, fiind cu picioarele pe pervaz, când a trecut pe

acolo o asistentă, care i-a strigat: „Oricum nu o să-ți vezi fiul!” „De ce?”, a întrebat femeia. „Fiindcă sinucigașii ajung în iad și nu pot ieși de acolo și nici să-i ajute pe alții. Dar dacă te vei ruga pentru fiul tău, îl vei ajuta mai mult, iar după moarte îl vei și întâlni.”

În acea clipă femeia a simțit că ceva s-a schimbat în ea. Ea a înțeles că, în încercarea sa disperată, nu-și va atinge scopul dorit și s-a lăsat, fără puteri, pe podea... Ulterior, oamenii au văzut-o făcând parastase la biserică.

Autorul acestei cărți a consultat odată o femeie în vârstă. De treisprezece ani nu-și mai simțea picioarele, nefiind în stare să se miște singură. Diagnosticul a fost decalcefiere a coloanei vertebrale, fără a fi trimisă pentru alte verificări și tratamente. Bolnava s-a adresat și altor specialiști, care au diagnosticat-o cu tumoră în regiunea toracică a coloanei. În urma operației, în 1995, a mai fost diagnosticată cu „meningiom”. În 1999 și în 2001, din cauza durerii tot mai mari în regiunea spatelui, a fost operată din nou. În urma ultimei operații, femeii i s-a recomandat un tratament fizioterapeutic, dar de atunci iar nu și-a mai simțit picioarele. S-au mai adăugat tensiunea, pancreatita, diabetul tip II și ulcerul duodenal. „Stau tot timpul întinsă și nădăjduiesc să fiu eutanasiată, se plângea bolnava. Cine are nevoie de mine, cu «bucetul» meu de boli? Ajutați-mă, măcar cu un sfat!”

Iată răspunsul dat: „Vă spun cinstit că nimeni nu ar vrea să fie în situația dumneavoastră. Du-

pă cum se știe însă, din orice situație, oricât de gravă ar fi, există cel puțin două ieșiri. Una ați spus-o chiar dumneavoastră: eutanasia. Cu vântul acesta este frumos pentru a desemna o sinucidere, activă sau pasivă. Sinuciderea vă este insuflată de deznădejde. Vă urmăresc idei fixe despre sfârșitul vieții. Dar eutanasia ar avea sens dacă «pe cealaltă lume» nu ne-ar aștepta nimic, nici viața veșnică, nici chinul cel veșnic. Numai că oamenii care și-au pus capăt zilelor de bună voie pătimesc acolo și mai grav: ei sunt judecați ca fiind sinucigași.

A doua ieșire din situație este terapia duhovnicească. Înțelepciunea străveche spune: «Dacă nu poți schimba o situație, atunci trebuie să-ți schimbi tu atitudinea față de ea». Atunci îți va fi mai ușor și vei avea o nouă perspectivă asupra vieții. Cum poți face aceasta?

Este necesar să conștientizezi că nimic din cele ce ni se petrec nu sunt întâmplătoare. Evenimentul este semnal de la Dumnezeu, iar boala este un semnal de alarmă, trimis de suflet, prin trup. Despre ce ne vorbesc bolile? Despre faptul că misiunea din viața dumneavoastră nu este încheiată. Poate că trebuie să ne pocăim de ceva anume. Puneți-i această întrebare conștiinței și comparați răspunsul cu poruncile divine.

Dumneavoastră nu trăiți în pădure. Puteți găsi, dacă doriți, oameni credincioși care să vă ajute să veniți la biserică, să-i povestiți preotului despre necazul pe care îl aveți sau să-l invite

pe preot la dumneavoastră acasă. Astfel vi se va descoperi un nou sens al vieții.

Omul care nu are picioare poate totuși să facă bine. Spre exemplu, rugându-se și citind *Psaltirea* pentru vii și adormiți, el cere cu tărie Domnului milă pentru aceștia. Și rugăciunea care pornește din adâncul inimii unui om pironit la pat are mare eficiență. Nu degeaba în Rusia oamenii evlavioși le acordau mare cinstire săracilor, considerând că rugăciunile lor sunt bineplăcute Domnului. De aceea și cuvântul rusesc „nenorocit, sărac” derivă de la cuvântul Bog – Dumnezeu (uboghii = în fața lui Dumnezeu).

Să credeți că Domnul vă va ușura soarta, vă va dărui mângâiere și răbdare, după care vă va lua la El. Și mai țineți minte că, dacă Domnul dă o astfel de cruce grea, înseamnă că sunteți puternici și puteți rezista. Omul slab cu duhul nu poate suporta așa ceva. Să vă întărească Dumnezeu!”

Existența fără sens, frica în fața ceasului morții și deznădejdea sunt tratate de creștinism prin rugăciune, pocăință, virtutea amintirii de moarte (*memento mori*), nădejdea în Dumnezeu, învățătura despre nemurirea sufletului, învierea morților și „viața veacului ce va să fie”. Biserica ne cheamă să fim prevăzători și să ne pregătim din timp pentru trecerea în cealaltă lume (vezi Psalmi 89, 12; Sirah 7, 39; 8, 8 și 9, 16-18).

Omul are nevoie de credința în Dumnezeu, de un sens al vieții, și nu doar de cunoștințe și de urmărirea scopurilor imediate ale vieții. Su-

fletul nu se mulțumește cu un adevăr parțial, ci așteaptă deplinătatea Adevărului Ceresc.

După opinia contemporanului nostru, părintele Paisie Aghioritul, majoritatea oamenilor „suferă pentru că nu înțeleg sensul adânc al vieții. Atunci când aceste sens al vieții devine clar, toate lucrurile devin limpezi”. Starețul sfătuia părinții să-i ajute pe copii să înțeleagă ce este binele. Binele este „cel mai adânc sens al vieții”.

Din păcate, se întâmplă adesea ca totul să înceapă cu un gol interior și cu plictiseală și să sfârșească printr-o criză interioară și sinucidere. Sigur că nu există vreo schemă generală pentru trecerea prin viață. Totul ține de fiecare în parte. Câteodată omul moare duhovnicește sau chiar fizic fără a ajunge la stadiul suicidului. Dar Domnul poate salva oricând, chiar și în cazul unei tentative de suicid.

Autorul acestor rânduri a auzit următoarea istorie: Câțiva tineri au hotărât să se distreze astfel: au repetat scena cunoscută din romanul lui Tolstoi *Război și pace*. Au pus pariu care va bea mai mult și va rezista să se țină pe marginea ferestrei, în picioare. Un tânăr a băut mult și, fără a-și mai da seama ce face, a urcat pe fereastră, gândind că poate să stea.

În câteva secunde însă și-a pierdut echilibrul. După cum a povestit ulterior, „o putere l-a împins în cameră”. Atunci el și-a venit în fire și s-a speriat foarte tare.

Probabil că în cazul acestui mare stres organismul a mobilizat toate resursele pentru a su-

praviețui. Și probabil că îngerul a fost cel care l-a ținut pe tânăr să nu cadă. Într-adevăr, Dumnezeu nu dorește moartea păcătosului, ci *să se întoarcă și să fie viu* (Iezechiel 18, 23).

Biblia propune fiecăruia alegerea liberă: viața și binele sau moartea și răul, binecuvântarea sau blestemul. *Alege viața, cheamă cuvântul Domnului, ca să trăiești tu și urmașii tăi* (Deuteronom 30, 19).

În învățătura lui Hristos găsim acele idealuri și valori datorită cărora avem șansa unică să obținem sensul autentic al vieții. Creștinismul este mântuitor, deoarece restaurează legătura omului cu Dumnezeu. Acesta este cel mai important lucru în terapia problemelor spirituale.

Dar dacă răul s-a produs totuși? În fiecare caz concret este nevoie de judecarea amănunțită a motivelor și circumstanțelor, pentru a fi în cunoștința faptului dacă suicidul s-a săvârșit când omul era „în deplinătatea facultăților mintale” sau „fără minte”. Trebuie să avem în vedere cât de activ era, în ce măsură conștiința sa era supusă deformării, întunecării, afectelor sau slăbiciunii de moment.

Potrivit părerii specialistului ortodox în etică biomedicală, John Breck, voința sinucigașului este de-a dreptul paralizată atât de păcat, cât și de boală. Dragostea creștină și sensibilitatea pastorală nu trebuie să ignore faptele dovedite științific. De aceea, părintele John Breck propune să se alcătuiască o rânduială specială de înmormântare a sinucigașilor bolnavi mintal. În cadrul acesteia, starea lor dinainte de moarte să fie „recunoscută

ca legată întru totul de firea noastră căzută (analogie fiind rânduiala nunții a doua și a treia)".

Meditând la soarta de după moarte a sinucigașilor, părintele Paisie scrie: „Nu știm de ce au ales să moară și în ce stare se aflau în ultimul moment al vieții lor. Poate că atunci când sufletul lor părăsea trupul ei s-au pocăit, au cerut iertare Domnului și pocăința lor a fost primită. Poate că sufletul lor a fost primit de Îngerul Domnului.”¹

Totuși Dumnezeu nu poate fi mințit. Dacă în inimă era ascuns gândul mișel de „a pleca frumos” și de a „se pocăi” odată cu ultima suflare, atunci Domnul Se va purta cu „cel viclean după viclenia lui” (Psalmi 17, 27).

Rezumăm citatul din *Bazele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse*: „**Sinucigașul care face aceasta din supărare omenească sau din alt motiv de micime sufletească** nu se poate învrednici de înmormântare creștină sau pomenire liturgică... Dacă sinucigașul și-a pus capăt zilelor în stare de inconștiență, adică fiind bolnav psihic, rugăciunea bisericească este permisă, în urma cercetării cazului de către arhiereul locului. Trebuie să se țină minte că vina sinucigașului este împărțită de multe ori de cei care-l înconjoară și care nu au putut să-l compătimească și să arate milă.”²

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. IV, *Viața de familie*, op. cit., p. 290.

² *Bazele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse*, op. cit., p. 70.

CAPITOLUL X

„Iadul lăuntric”

În schema părinților legată de cele opt păcate capitale, ultimele două, vanitatea și mândria, sunt deosebite. Aceste patimi sunt cel mai greu de dezrădăcinat. Uneori sunt unite, fiindcă se aseamănă ca făina cu pâinea. „Deoarece vanitatea, după cum spune Sfântul Ioan Scărarul, este începutul, iar mândria este sfârșitul.”¹

Vanitatea este căutarea slavei care vine de la oameni. Manierele și acțiunile omului vanitos sunt îmbibate de fățarnicie, servilism, viclenie, invidie, teatralitate, sete de complimente și laude. Omul vanitos are nevoie, neapărat, de „un telespectator mulțumitor”, de un „auditoriu captivat”.

Omul mândru se consideră a fi vedetă și judecător. Propriul „eu” este considerat de acesta ca fiind Universul. În popor se spune că se crede „buricul pământului”. Acesta este încrezut, arrogant, sfidător, îngâmfat și iubitor de putere. El respinge orice fel de autoritate, este ambițios și

¹ Cuviosul părinte Ioan Casian, *op. cit.*, p. 240.

se supraapreciază, de obicei nu crede în Dumnezeu, profanează și blasfemiează.

Vanitatea și mândria sunt patimi exclusiv spirituale. După expresia Sfântului Ioan Casian, acestea apar „fără vreun aport al trupului”¹. De aceea **ele nu sunt în nici un fel condiționate genetic sau fiziologic.**

Există însă și unele anomalii ale personalității și caracterului, ale căror simptome sunt înrudite cu semnalmentele acestor patimi. Cum se poate explica aceasta? Probabil astfel: fie vanitatea și mândria dau naștere unor devieri psihice și psihologice corespunzătoare, fie, dimpotrivă, acestea devin efectul unor descrieri. Sau poate sunt adevărate ambele explicații.

Factorii genetici pot juca un rol definit în dezvoltarea tulburărilor de personalitate „isteroidă”, „schizotipală”, „paranoidă” și „borderline”. Printre astfel de factori de risc biologici se evidențiază înclinațiile înnăscute (spre exemplu, activitatea crescută sau scăzută a sistemului nervos, întârzierea comportamentală) și scăderea nivelului neuromediatorilor creierului (serotonina, dopamina, noradrenalina). Aceste caracteristici genetice sunt capabile să predisună spre depresii și acțiuni impulsiv agresive, chiar până la automutilare (vezi cap. VII-IX).

Subliniem că tulburările de personalitate nu sunt moștenite în întregime. Cauzele spiritua-

¹ Despre aceasta mai amănunțit vezi: Carson R., Batcher J., Mineka S., *op. cit.*, pp. 559, 562-570, 582.

le, duhovnicești au un aport mult mai mare în apariția lor (ispita lumii înconjurătoare, traumele emoționale, lipsa grijii părintești, greșelile de educație ș.a.).

Încheiere

Așadar am urmărit într-o strânsă legătură cele opt păcate-patimi și cele opt grupe de predispoziții înnăscute. Multitudinea exemplelor și a faptelor, comentariile teologice și științifice ne conving că rădăcinile unor patimi se găsesc în adâncurile ființei umane, în moștenirea genetică. De aici și o seamă de concluzii foarte serioase:

1. Oamenii sunt, într-o oarecare măsură, predispuși genetic la unele boli și spre un comportament imoral.

2. Alături de cauzele spirituale și social-psihologice, înclinațiile înnăscute negative au premise genetice și biochimice în ce privește apariția lor. Genele pot fi răspunzătoare pentru patimi și păcate de moarte, prin intermediul proceselor fiziologice ale organismului.

3. Mult mai strâns legate de genetică sunt patimile trupești (lăcomia și desfrânarea). Dintre patimile spirituale, de gene depind, într-o oarecare măsură, mânia, deznădejdea și tristețea, iar iubirea de arginți, vanitatea și mândria sunt legate doar tangențial de moștenirea genetică.

4. Oamenii cu o moștenire genetică negativă au adesea o înclinație spre păcatele de moar-

te, care apar pe fondul patimilor trupești (beția, homosexualitatea ș.a.) Într-o măsură mai mică se poate remarca predispoziția genetică spre păcatele de moarte ale mâniei, tristeții lumești și deprimării (agresivitatea, cruzimea până la ucidere, sinuciderea ș.a.m.d.). Mândria, vanitatea și iubirea de arginți duc uneori la păcate de moarte care nu pot fi explicate prin influența moștenirii biologice (autoîndumnezeirea, invidia nebunească, iubirea de arginți fără margini).

5. Factorii biologici de risc ai patimilor (spre exemplu, gena neliniștii și a nervozității, insuficiența sau surplusul unor hormoni și fermenți) nu generează și nu înlătură păcatul, prin simpla lor prezență. Dimpotrivă, aceștia servesc păcatului drept unealtă, ca structură materială a acestuia în organism.

6. Prin intermediul mutațiilor patologice păcatele neamului pot provoca la urmași un „incendiu genetic” și atunci demonilor le este mai ușor să ne împingă spre rău, să ne stăpânească.

7. Moștenirea genetică nefavorabilă ne încatușează parțial libertatea interioară, dar nu într-un procentaj maxim și nici pentru totdeauna. Excepție face patologia psihică gravă, care face omul să fie inconștient de faptele sale (sindromul Down ș.a.).

Nimeni nu se îndoiește de faptul că omul cu o moștenire genetică negativă are nevoie de eforturi mari pentru a-și birui predispozițiile. Trebuie să se ferească mai ales de acea ispită la care este cel mai

vulnerabil și de acea încercare în fața căreia știe că va rezista cu mare greutate. De exemplu, oamenii cu înclinație genetică și fiziologică spre alcoolism refuză mult mai greu un pahar cu vin, iar cei înclinați spre consumul de droguri – să se drogheze. **La început păcatul crește și se transformă în boală, după care boala ne împinge spre păcat.**

Să învinuiești un astfel de om și să-l obligi să se pocăiască pentru dezlănțuirile și plăcerile străbunilor este un gest cel puțin necreștin. Să reținem că el este ostaticul greșelilor altora, victimă nevinovată și demn de compasiune adâncă. Înclinațiile, moștenirea spre patimi reprezintă circumstanțe atenuante, la fel cum sunt sărăcia sau educația proastă.

Nu este corect totuși să trecem totul pe seama genelor „rele”. Omul viclean caută cu osârdie un alibi și își justifică neajunsurile. Pentru aceste scopuri meschine el se folosește și de descoperiri științifice. Găsește argumente în folosul patimilor sale păguboase: „Genele sunt de vină, nu eu...”

„Ei, spune el cu tristețe, asta-i o problemă genetică! Nu se poate face nimic. Sunt nevoit să fac ceea ce îmi dictează genele. Sunt ca un computer, respect programul instalat în mine.”

Să ne amintim filmul sovietic *O minune obișnuită*. Regele se plânge: „Sunt rău, capricios, răzbunător. Nenorocirea este că nu am nici o vină, ci străbunii... Ei s-au purtat în viață ca porcii, iar eu trebuie să răspund pentru aceasta. Eu sunt bun din fire, ador muzica, pescuitul, pisicile, dar câteodată fac lucruri care îi supără pe ceilalți.

Odată cu averea am moștenit și trăsăturile familiei. Vă închipuiți ce plăcere am eu?! Dacă fac ceva rău, toți sunt supărați și nimeni nu vrea să înțeleagă că vinovată este mătușa mea... Altul ar da vina pentru ticăloșiile sale pe prieteni, pe șefi, pe vecini, pe soție. Eu dau vina pe străbuni, căci sunt morți. Lor le este indiferent acest lucru, iar eu mă simt ușurat". (Aceasta este, desigur, o mare greșală, fiindcă, din punct de vedere creștin, morții nu sunt indiferenți la ce gândesc și fac cei vii.)

Simțind că vecinul său îl privește acuzator, regele continuă: „Taci! Știi ce vei spune! Să răspund singur pentru faptele mele și să nu dau vina pe strămoși este peste puterile mele! Nu sunt un geniu, ci doar un rege, așa cum sunt o mulțime”.

Urându-și strămoșii, regele își iubea nebunește fiica. Aceasta nu semăna deloc cu el la caracter, iar el era bucuros în sinea lui pentru aceasta. Se gândea însă adesea dacă este bine ca pruncii să nu-ți semene!

Repetăm concluzia înțeleaptă a lui Viktor Frankl: „Moștenirea genetică nu este altceva decât un material din care se construiește omul pe sine însuși. Nu reprezintă altceva decât pietre care pot fi sau nu utilizate de constructor. Însă constructorul nu este numai din piatră”¹.

Cunoscând puterea păcatului în firea noastră căzută, Creatorul nu ne-a lăsat „în voia genelor rele”. În ajutorul nevoițelor noastre duhovnicești,

¹ Frankl V., *op. cit.*, p. 79.

El a creat mecanisme naturale care să blocheze dezvoltarea înclinațiilor negative înnăscute.

Există gene antagoniste, care contravin altor gene. Spre exemplu, antioncogenele ne apără celulele de transformarea lor în tumori canceroase. Dacă antioncogenele se distrug, atunci, din cauza factorilor negativi ai mediului (radiații, stres, alcool ș.a.), se activează oncogenele care până atunci „dormitau”. Rezultatul acestui proces este cancerul. În condițiile funcționării normale a aparatului genetic și a sistemului imunitar, organismul se apără în mod natural și tumora nu apare. Iată de ce predispoziția genetică spre îmbolnăvire nu înseamnă determinare.

Cu atât mai mult, aceasta nu se referă la vreo patimă al cărei punct de plecare este lipsa de voință a omului, adică păcatul care s-a încuibat în inima sa. Domnul ne-a creat după chipul Său și ne-a dat libertatea voinței. În definitiv, noi singuri alegem dacă cedăm sau nu păcatului. Iar, dacă nu avem putere, Domnul ne întinde întotdeauna o mână de ajutor. Să respingem sau să primim acest ajutor depinde, din nou, doar de noi.

„Dumnezeu este drept, afirmă părintele Paisie Aghioritul. El are o dragoste deosebită pentru acei copii care au fost nedreptățiți în această lume: de către părinții lor sau de altcineva. Dacă fiul merge pe calea cea strâmbă din cauza părinților, atunci Dumnezeu nu părăsește acel copil, deoarece acesta are nevoie de ajutorul Său. Și noi vedem cum unii

tineri, și nu doar tineri, ci și vârstnici, într-un moment oarecare se întorc de la răutate și fac binele.”¹

Sigur că nu ne este permis să abuzăm de îndelunga răbdare a Domnului și de mila Sa. Părinții trebuie să se străduiască să taie orice patimă, fie acesta moștenită sau dobândită. Altfel, Judecătorul cel Ceresc va cere socoteală părinților pentru lipsa lor de căință și de grijă spirituală. În afara de aceasta, ei „vor fi responsabili pentru că transmit astfel de patimi copiilor lor”².

A te lupta cu moștenirea spirituală și biologică este bine încă din fragedă copilărie. Lovitura cu anticipație asupra problemelor moștenite trebuie aplicată cât mai devreme. Este clar că buruienile e bine să fie smulse atunci când sunt mici, cât încă nu au prins rădăcini adânci. Acei părinți care cunosc patimile și bolile copiilor, dar nu fac nimic în această privință, nu au nici o justificare.

Dacă copiii au crescut, trebuie să acționăm conform principiului: „Mai bine mai târziu decât niciodată!” Dar în ambele cazuri este foarte important să asociem eforturile medicilor cu posibilitățile de vindecare duhovnicești propuse de Biserica Ortodoxă (legat de aceasta, a se vedea *Și vor fi ambii un trup* de K. Zorin, Moscova, 2004, pp. 129-168, precum și *Ce este „blestemul moștenit”*. O analiză a unui medic ortodox, Moscova, 2004, pp. 226-227).

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. IV, *Viața de familie*, p. 110.

² *Ibidem*, p. 112.

Cu cât mai mult ne împotrivim lui Dumnezeu, cu atât mai mult ne stăpânesc mediul și demonii, fricile noastre interioare și dorințele. Nu în zadar cântarea bisericească glăsuiește: „Unde lucrează Dumnezeu se biruiește puterea firii.” Cu alte cuvinte, din voința lui Dumnezeu se schimbă mer-sul firesc al lucrurilor.

Părintele Paisie Aghioritul ne învață astfel: „Pocăința și Spovedania sunt cele de care avem astăzi nevoie. Sfatul meu către oameni este următorul: Pocăiți-vă și vă spovediți, pentru ca demonul să fie lipsit de drepturi, iar voi să nu mai fiți sub puterea lui. Pentru ca oamenii să înțeleagă și să se pocăiască, au nevoie de o smucitură... Încă nu au conștientizat că **prin pocăință omul poate schimba decizia lui Dumnezeu** (subl. n. – K. Z.). Faptul că omul are atâta forță nu este o glumă. Faci rău? Dumnezeu îți va da după ce faci. Iar dacă spui: «Am păcătuit!», Dumnezeu schimbă mânia în milă și îți dă binecuvântare.”¹

Pocăința din inimă curată, neformală, schimbă cele rele, modifică evenimentele petrecute, numai că, de data aceasta, în plan interior. Atunci când conștientizăm puterea ucigătoare a păcatului și nevrednicia acestuia, atunci când rușinea și speranța ne copleșesc sufletul, inima noastră se umple de har dumnezeiesc. Acesta ne smulge din robia diavolului, ne eliberează de legăturile păca-

¹ Părintele Paisie Aghioritul și sfinții de curând proslăviți în vremurile de pe urmă, *Preziceri și învățături*, Orenburg, 2002, pp. 47-48.

tului și șterge urmele acestuia. Harul face ca acțiunile noastre să apară în fața lui Dumnezeu „ca și cum nu ar fi fost”.

Păcatul distruge omul, iar harul îl vindecă. Dacă boala noastră sau a altcuiva este rodul încălcării legii lui Dumnezeu, atunci în urma îndepărtării cauzelor duhovnicești dispar și urmările fizice ale acesteia (vezi Marcu 2, 3-12). „Prin pocăință te poți izbăvi de bolile pedepsitoare”¹, spunea Sfântul Varsanufie cel Mare (vezi Addenda III).

Dar nu este obligatoriu ca pocăința să ducă la vindecarea totală. În primul rând, pentru că aceasta nu intră întotdeauna în planul lui Dumnezeu, iar în al doilea rând, întrucât credința și osârdia noastră sunt slabe. Cine dintre noi va auzi cuvintele Domnului adresate femeii bolnave de scurgere de sânge: [...] *Credința ta te-a mântuit* (Marcu 5, 34)?

Numai că de dragul pocăinței autentice Providența Divină poate înmuia manifestările clinice ale bolii: poate să facă mai rare acutizările, mai blânde crizele, să ușureze durerea, să elimine complicațiile apărute sau posibile, să înlăture efectele secundare ale medicamentelor ș.a. Domnul îi susține pe cei credincioși în activitatea lor, chiar dacă pare imposibil ceea ce li se întâmplă. El întărește răbdarea și dă putere pentru trecerea peste greutateți, îndepărtează micimea sufletească și panica, ajută la mobilizare și orientare în viață

¹ Cuvioșii Varsanufie cel Mare și Ioan, *op. cit.*, p. 335.

(alegerea medicului, metoda de tratament, căutarea medicamentelor ș.a.).

Există însă și ispita mare pentru diagnosticări și tratamente care nu sunt pe placul Domnului. Printre acestea se numără tehnologiile genetice (selecția și distrugerea embrionilor considerați „în plus”, clonarea, manipularea conștiinței, simțurilor pacienților ș.a.).

În vestitul roman-antiutopie *O lume minunată*, scriitorul englez Aldous Huxley descrie amănunțit „roadele” conștiinței oamenilor programați în timp. Citim că manipulările genetice cu embrionii le-au permis cercetătorilor să „treacă din sfera asemănării servile, simpliste cu natura în lumea mult mai atractivă a ingeniozității umane”. Acolo, cei aflați la putere predetermină și formează oamenii pentru viața în caste bine stabilite. În același timp, oamenilor li se incumbă dragostea pentru soarta lor implacabilă, aleasă de altcineva¹.

Dacă vom considera patimile morale și neajunsurile ca fiind variații ale bolilor moștenite, atunci omul nu mai răspunde pentru nimic. Nu mai are nici un sens ca el să fie educat. Este suficient să i se corecteze codul genetic și reacțiile biochimice. Atunci nenorocitul se va transforma, în mod automat, într-un fericit, iar păcătosul în sfânt. Esența anticreștină a unor astfel de planuri este evidentă.

Înceiem cu un citat din *Bazele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse*: „O parte importantă

¹ Huxley A., *O lume minunată*, Moscova, 1989, pp. 173-175.

din totalitatea neputințelor omului este formată din bolile moștenite. Dezvoltarea metodelor medico-genetice de diagnosticare și tratament poate contribui la prevenirea unor astfel de boli și la ușurarea suferințelor multor oameni. Însă nu trebuie uitat că **deformările genetice sunt adesea urmarea patimilor morale, consecința unui mod păcătos de viață, care afectează negativ și urmașii** (*subl. ns. – K. Z.*). Deformarea păcătoasă a naturii umane se poate surmonta prin eforturi spirituale; dacă patima stăpânește în viața neamului, din generație în generație, cu o putere crescândă, se împlinesc cuvintele Scripturii: *Neamul cel nedrept are sfârșit groaznic* (Solomon 3, 19). Și, dimpotrivă: *Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte. Puternică va fi pe pământ seminția Lui; neamul dreptilor se va binecuvânta.* (Psalmi 111, 1-2). Astfel, **cercetările în domeniul geneticii nu fac decât să confirme legile spirituale descoperite omenirii cu multe secole în urmă în cuvântul lui Dumnezeu** (*sbl. ns. – K. Z.*). Atrăgând atenția oamenilor asupra cauzelor morale ale bolilor, Biserica salută, în același timp, eforturile medicilor de a vindeca neputințele moștenite. Numai că scopul cercetărilor genetice nu trebuie să fie acela al «desăvârșirii» neamului omenesc și al imixtiunii în planul lui Dumnezeu legat de om.”¹

¹ Bazele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse, op. cit., p. 66.

ADDENDA I

Duhovnicii secolului al XX-lea despre neputințele înnăscute și dobândite¹

„Suferința copiilor ne doare mai mult decât cea a oamenilor maturi. Atunci când omul matur suferă, este mai ușor să vezi care este rostul, folosul adus de suferința sa, cu condiția ca acest om să crească la măsura deplină a chemării sale. Dar poate oare copilul care suferă să învețe ceva valoros: răbdare și smerenie, bărbăție și ascultare? Îmi amintesc de un copil despre care se vorbea în *viața* unui sfânt francez din secolul al XIX-lea. Un preot l-a întrebat (copilul avea nouă ani) cum își poate răbda cumplita sa boală. Copilul a răspuns: «Părinte, am învățat să nu simt

¹ Antologie realizată de autor pe baza a două cărți: Mitropolitul Antonie de Suroj, *Opere*, Moscova, 2002, pp. 131-133, 136-137, 140-141; Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol IV, *Viața familială*, Moscova, 2004, pp. 251-253, 260-261, 264-268.

astăzi durerea de ieri și să nu o prevăd pe cea de mâine.» Să facă acest lucru sunt capabili foarte puțini maturi, căci suferința, fie ea morală, fizică sau emoțională, devine insuportabilă, deoarece în fiecare moment noi trăim cu amintirea momentelor trecute din boală și așteptăm cu frică ce se va mai întâmpla, gândind că nu va avea sfârșit. Nu suntem în stare să facem față suferințelor trecute și viitoare, deși în cele mai multe cazuri am putea răbda «porția» de suferință din momentul respectiv.

Acest exemplu vorbește despre un copil de nouă ani. Dar ce să credem despre pruncii care nu sunt capabili să gândească astfel? Poate oare suferința să însemne ceva pentru sufletul lor nemuritor sau aceasta este fără sens și o dovadă de cruzime? Suntem înclinați să gândim că creșterea noastră spirituală se produce prin mijlocirea minții, a răspunsului conștient. Ne închipuim că viața noastră duhovnicească este compusă din gândurile înălțătoare din mintea noastră și din sentimentele adânci. Dar nu aceasta este viața duhovnicească, nu aceasta este viața Duhului, ci acea parte de mijloc care nu aparține nici trupului, nici sufletului. Să mă explic printr-o comparație. Noi botezăm copilul și așteptăm ceva. Dar ce anume, în caz că așteptăm totuși ceva? De ce considerăm că aceasta are vreun sens? Deoarece credem, în mod conștient sau nu, că duhul cel viu, sufletul viu al copilului este capabil să se întâlnească, față în față, cu Dumnezeu cel Viu. Indiferent de exprimarea psihologică, inte-

lectuală sau emoțională, sufletul viu Îl întâlnește pe Dumnezeu cel Viu, iar Tainele Bisericii sunt îndreptate către acest suflet viu, care, în cunoașterea lui Dumnezeu, nu depinde nici de intelect, nici de conștiință sau de ceva asemănător.

În acest caz lucrul este valabil cu referire la tot ce se întâmplă în trupul și sufletul copilului chiar și până în momentul în care el poate conștientiza ceea ce se întâmplă, la nivel intelectual. Prin urmare, dacă un copil de vârstă mică este bolnav, atunci când noi nu ne așteptăm ca el să înțeleagă ceea ce i se întâmplă, atunci când el nu este capabil să învețe ce necesită voință, intelect, sentimente mature, credință arzătoare, nu înseamnă că ceea ce i se întâmplă nu duce nici căieri, că aceasta nu va fi pentru el folositor sau că nu va avea un aport pozitiv la viața lui veșnică. Și aceasta, cred eu, este foarte important să fie conștientizat de părinții maturi, atunci când li se pare că nu au nici un fel de contact cu copiii, așa cum se întâmplă în cazul copiilor nedevelopați. Există o limită de comunicare în cuvânt, dar nu există astfel de limite în cazul altor forme de comunicare. În consecință, întâlnirea dintre doi oameni are loc în afara cuvintelor. Aceasta are loc acolo unde este Dumnezeu. În Biserica Ortodoxă insistăm ca femeia însărcinată să se spovedească, să-și îndrepte viața, să se împărtășească, să se roage, pentru că legătura dintre ea și copil este atât de strânsă, încât ceea ce i se întâmplă ei afectează și copilul. După ce copilul s-a născut, așteptăm ca părinții să se roage pentru el. Bote-

zăm, mirungem și împărtășim copiii din același motiv: pentru că Dumnezeu cel Viu poate întâlni creatura Sa vie la adâncimea care este dincolo de limitele oricărei comunicări umane obișnuite. Atunci când copilul este bolnav, părând că nu realizează ce i se întâmplă, avem posibilitatea să ne rugăm permanent pentru el, să-l ținem înaintea Domnului și să-l împărtășim cu Tainele Bisericii. Dacă părinții și cei care înconjoară copilul ar conștientiza aceasta, ar fi mare lucru! Dacă, în loc să se străduiască, să se zbată pentru a trece printr-un zid de netrecut, aceștia s-ar afunda în acele adâncuri unde Îl întâlnim pe Dumnezeu, ar putea apărea o legătură reciprocă, pe care copilul să o simtă și care să fie începutul veșnicei lor relații.

Aceasta se referă și la moarte. *Dumnezeu nu este Dumnezeul morților, ci al celor vii* (Marcu 12, 27). Dacă trăim în Dumnezeu, între noi este apropiere. Adesea, atunci când vreun copil pleacă din această lume, părinții suferă de două ori mai mult. Pe de o parte, le-a murit copilul. Nu mai există prezența fizică a acestuia și nici comunicare palpabilă. Dar, în afară de aceasta, ne închipuim în mod straniu că acel copil, adormit în stare de copil, va rămâne astfel pentru veșnicie, că va fi de acum încolo fără un contact conștient cu cineva, deoarece pe pământ el nu a avut timp să se dezvolte și să comunice cu noi la nivelul intelectual cu care suntem obișnuiți. Însă el este suflet viu, care trăiește în Dumnezeul cel Viu și prin puterea Lui, și dacă noi am putea atinge adânci-

mea propriului suflet, a duhului nostru, am putea fi convinși, fără teamă că: **nimic nu ne poate despărți**. Atunci când va veni plinirea vremii, împlinirea tuturor, noi nu ne vom întâlni la nivelul bogăției sau nimicniciei noastre psihologice, ci duh cu duh și suflet cu suflet. Relațiile noastre cu cei care au plecat din această viață nu sunt în trecut sau în viitor. Ele sunt în prezent, în momentul de nedescris al prezentului, în care ne întâlnim cu veșnicia, cu Dumnezeu."

Mitropolitul Antonie de Suroj

„Dacă, fiind mutilați, răbdăm și nu cântăm, primim o mare răsplată. Pentru că toți oamenii schilози își pun deoparte unele depozite (spirituale). De exemplu, în casa de economii din ceruri este deschis un cont pentru un surd având ca țintă urechea cu care nu aude, pentru orb – datorită ochiului, pentru șchiop – datorită piciorului. Acesta este un lucru mare! Dacă acești oameni mai luptă și împotriva patimilor, atunci ei vor fi răsplătiți cu cunună din partea Domnului. Uită-te la invalizii de război, că primesc o pensie specială și, în afară de aceasta, mai sunt și decorați.

Dacă omul are frumusețe, măiestrie, sănătate și nu lucrează la mântuirea sa, nu încearcă să suprimе neajunsurile pe care le are, atunci Dumnezeu îi va spune: «În viața de pe pământ te-ai bucurat de bunătățile pe care le aveai: de măiestrie și de celelalte. Ce îți mai datorez acum? Nimic.» Dar iată că omul care are o neputință, fie din naștere, fie moștenită de la părinți sau dobândită pe

parcursul vieții, trebuie să se bucure pentru că în viața de apoi va primi răsplata cuvenită. Mai ales dacă el nu este vinovat pentru neputința sa. În acest caz el va avea o răsplată curată, fără «comisioane» și «taxe». Căci, dacă omul nu poate să-și întindă piciorul toată viața, spre exemplu, sau nu poate să se așeze, să facă o metanie ș.a., aceasta este o încercare foarte mare pentru el. În viața de apoi Dumnezeu îi va spune unui astfel de om: «Vino, copilul Meu, și te așază pe veci pe acest tron!». De aceea, eu spun că mie mi-ar fi fost de o mie de ori mai bine să mă nasc debil mintal, orb sau surd, deoarece în acest caz m-ar fi așteptat răsplata din partea Domnului. [Aceasta este poziția unui om cu o viață duhovnicească înaltă. Părintele Paisie nu ne îndeamnă să ne schilodim, ci să ne purtăm crucea cu bărbăție și raționalitate – *nota ns.* – K. Z.]

Dacă oamenii schilozi nu cârtesc, ci slăvesc smeriți pe Domnul și trăiesc cu El, atunci vor ocupa un loc foarte bun în Rai. Dumnezeu îi va așeza împreună cu mărturisitorii și mucenicii care și-au dat mâinile și picioarele lor pentru dragostea de Hristos, iar acum sărută cu evlavie mâinile și picioarele lui Hristos, în Rai.”

Părintele Paisie Aghioritul

„Să ne oprim pentru un minut la acest ultim moment. La felul în care trebuie să privim suferința în ochi. Există o diferență: să rabzi suferința pasiv, dârz și cu indignare sau să o primești așa cum este. Nu orice suferind primește suferința

privind-o în ochi. Adesea noi evităm suferința, dar ea ne urmărește ca o caznă a Domnului. Nu putem privi suferința în ochi în momentul în care ne adunăm și dorim să privim viața cu bărbăție. Putem face aceasta doar atunci când știm că avem un sprijin. În caz contrar, putem privi pentru o clipă suferința în ochi și să ne lovească teama, neliniștea, conștiința lipsei de sens a acesteia. Pentru a privi clar suferința trebuie să avem o atitudine curajoasă în fața vieții. Dacă noi considerăm dintru început că viața trebuie să fie ușoară, că suferința nu are ce căuta aici, cea mai importantă fiind plăcerea, atunci este foarte greu să avem de-a face cu suferința. Putem manifesta bărbăție pentru un timp scurt, dar nu suntem capabili să facem din aceasta o poziție permanentă a vieții noastre. Dacă trăiesc pentru ceva, dacă sunt gata să mor pentru ceva, dacă pentru mine există valori mai mari decât eu însumi, decât ceea ce se întâmplă cu mine, atunci mai am un sprijin și pot privi suferința în ochi.

Veți spune: „păi, acesta este eroism!”. Nu. Astfel acționează fiecare dintre noi în privința unei anumite sfere de îndatoriri sau de relații interumane. Suntem gata să întâmpinăm suferința și s-o răbdăm pentru cineva **anume**, împreună cu acest cineva sau dintr-o anumită cauză, și respingem mai degrabă suferința atunci când ea ne este dată pentru altcineva sau pentru alt scop. Aceasta arată faptul că noi suntem capabili să privim suferința în ochi atunci când este legată în vreun fel de valorile pe care le considerăm

demne de servit sau de oamenii de dragul cărora am putea uita de noi înșine. Astfel, atunci când vorbim de sacrificiu, fie pentru Dumnezeu, fie pentru oameni, cuvântul hotărâtor este dragostea, nu datoria sau bărbăția. Noțiunea de datorie se dezvoltă atunci când dragostea este slabă. Mama stă noaptea lângă patul copilului bolnav și nu are sentimentul că «și-a îndeplinit datoria», ea nu poate proceda altfel. Țiitoarea plătită își împlinește datoria. Același lucru poate fi spus atunci când ne dăm viața pentru ceva ce este sădit adânc în noi, pentru ce este foarte important pentru noi, mai important decât lucrurile cărora ne împotrivim.

Suferința nu înseamnă întotdeauna rău. Aceasta o știe medicul și asistenta. Aceasta o știu și pacienții. Durerea este momentul în care ni se dă un semnal, un avertisment că ceva nu este în regulă. Altfel, am fi într-o situație dificilă, tragică, fără vreun avertisment. Medicul începător este învățat astfel: dacă pacientul simte dureri, uneori nu trebuie ca acestea să fie curmate până când nu se descoperă cauza lor. Dacă nu mai este durerea, nu mai rămân date de observație. Este inutil să oferi calmante, îndepărtând oamenii de suferință. Trebuie să fim gata să ajutăm oamenii să descopere cauza suferinței și să o învingă.

Poate veți spune că în cazul medicinei totul este mai clar, mai simplu, deoarece medicul află destul de rapid care este cauza durerii și poate prescrie calmantele. Într-adevăr, dar avem și o altă fațetă a problemei. Ați observat probabil cât

de ușor ne apare frica în fața suferinței și această frică devine cauza unei suferințe chiar mai mari decât suferința obiectivă pe care o avem. Dacă nu vom învăța să răbdăm suferința atunci când aceasta survine, vom fi din ce în ce mai sensibili, până când vom claca în fața oricărei probleme. Gândul la suferință, frica de aceasta, de faptul că se va întoarce, ne forțează să luăm măsuri sau medicamente și, astfel, ajungem să fim înfrânți total. Știți doar cât de des apelează oamenii la aspirină sau la alte medicamente de acest gen pentru că simt că ceva nu este în regulă. Adesea acest sentiment este amăgitor. Dar dacă vă scădeți nivelul de suportabilitate, la un moment dat nu veți mai putea răbda nimic. În acest caz vă așteaptă o cădere totală, deoarece veți fi temător, fără vreo cauză anume, neliniștit, tot timpul la gândul că suferința poate interveni. Cât de des nu se întâmplă ca oamenii să petreacă o viață întreagă, șaptezeci, optzeci de ani, cu frica să nu moară... Ei ar putea trăi liniștiți, fără frică, toată viața, cu excepția unei zile, dacă ar amâna așteptarea morții.

Același lucru se poate spune și legat de alte feluri de suferință, de care ne temem și împotriva cărora luptăm, uneori chiar cu succes, formând astfel predispoziția de a fi neliniștiți. Este însă mult mai lesne să privim realitatea în față. Acest lucru este foarte important în atitudinea față de suferință. Foarte des găsim suferința insuportabilă nu pentru că nu avem putere să răbdăm la un moment dat, ci pentru că durerea supor-

tabilă a momentului respectiv este exagerată de amintirile despre tot ce am răbdut deja și la gândul că durerea nu va avea sfârșit. Adesea oamenii se dau bătuți, pierd curajul în fața suferinței, din cauza celor pe care le prevăd în viitor. Ar fi foarte bine să putem răbda durerea din momentul dat, în loc să ne gândim la ce va fi în viitor, la durerea eternă sau să ne vină în minte un alt gând absurd. Putem cita următoarele cuvinte, cu această ocazie: «Nu am nimic în comun cu moartea. Atunci când aceasta va veni, eu nu voi mai fi, căci dacă am murit, ea nu există». Dacă trăiesc în prezent, nu există nici trecut și nici viitor. Când mă voi afla într-un punct spațial și temporal pe care îl numesc viitor, momentul de acum nu va mai fi. De ce să trăiesc atunci totalitatea amintirilor și a viitorului închipuit anume în momentul prezent, care și așa este greu de suportat?»

Mitropolitul Antonie de Suroj

„[...] Uneori oamenii se încurcă în gânduri care îi pot înnebuni, chiar în cazuri când cele petrecute sunt firești și, dacă mă pot exprima astfel, îndreptățite. «Poate că am o boală spirituală moștenită? Poate că sunt bolnav?» – se chinuiesc astfel de oameni. Am cunoscut un tânăr care, atunci când învăța, citea câte unsprezece ore pe zi. El primea bursă și își ajuta familia, deoarece tatăl său era bolnav. La sfârșitul studiilor a clacat, deoarece era un om sensibil. Îl durea tot timpul capul și și-a dat lucrarea de licență cu mare dificultate. După aceasta a început să se chinu-

iască la gândul că moștenește o boală spirituală. Dar nu era vorba despre așa ceva. E suficient ca un om să citească unsprezece ore pe zi ca să fie surmenat, dar dacă acel om mai și învață, își ajută părinții și, pe lângă acestea, este foarte sensibil, ce se va întâmpla cu el?!

– Părinte, un copil a căzut în melancolie după ce tatăl său s-a sinucis. Poate este vorba de o moștenire genetică?

– Da, dar poate că acel copil a fost traumatizat sufletește. Nu putem spune cu exactitate care este cauza și dacă aceasta constă în moștenirea negativă. În plus, nu știm în ce stare se afla tatăl copilului și care a fost mobilul sinuciderii. Desigur, dacă tatăl era un om interiorizat, atunci copilul are nevoie de ajutor. Căci dacă cel mic va fi și el închis în sine și va mai avea și ideea că are o moștenire negativă, atunci se poate îmbolnăvi cu adevărat.

Dumnezeu dă omului încercări peste care poate trece. Dar la greutatea încercărilor se adaugă greutatea ironizării din partea oamenilor, așa că sufletul se apleacă din cauza greutății suplimentare și începe să cârtească. Prin bătaia lor de joc, oamenii își înnebunesc și mai mult semenii.”

Părintele Paisie Aghioritul

„Să luăm drept exemplu al răului cruzimea omenească, violența. Cruzimea umană se înfișe întotdeauna ca o rană în sufletul și în trupul omului. Vorbim aici de locul de întâlnire al răului și binelui... Există în această relație atât călă-

ul, cât și victima. Dar care este situația pe care o vedem că se creează? Se poate crea o stare de ură. Victima își poate privi călăul cu ură și îl poate transforma, la rândul lui, în victimă sau poate să transforme situația într-o competiție a urii și a echilibrului, mai bine zis a distrugerii echilibrului puterii. Dar acest lucru nu rezolvă nimic nici în privința răului, nici în a suferinței, pentru că, dacă privești invers lucrurile, victima devine călău, agresor, și răul se multiplică, iar suferința se mută dintr-o parte în alta. Din punctul **dumneavoastră** de vedere diferența este mare, dar din punct de vedere obiectiv nu este așa. Cantitatea urii s-a mărit, cea a suferinței de asemenea, și toate acestea fără vreun rezultat creativ. Nu este posibil să te dezveți în a-i bate pe alții, deoarece și tu ai fost bătut cu cruzime. Tu hotărăști doar în felul următor: trebuie să devin mai puternic.

Dar să luăm în considerare altă situație, să vorbim despre un om concret. Un prieten de-al meu, mai mare ca vârstă, Fedor Timofeevici Pianov, a fost închis în timpul războiului într-un lagăr de concentrare. L-am întâlnit după război și, într-o discuție, el mi-a spus că a plecat din lagărul de concentrare, unde stătuse patru ani, cu neliniște. L-am întrebat la ce anume se referă: și-a pierdut credința, e deznădăjduit? El a răspuns: «Nu. Dar cât timp am fost în lagăr simțeam că am drep-tul și puterea să mă rog pentru cei care ne chinuiau, deoarece în fiecare moment eu sufeream și aveam puterea dumnezeiască să cer. Acum nu mai sufăr. Acei oameni care ne-au cauzat atâ-

ta suferință morală și trupească sunt în fața lui Dumnezeu. La un moment dat, ei vor sta în fața Judecății de Apoi și, atunci când mă rog pentru ei, simt că nu mă pot ruga cu încredințarea că Dumnezeu mă ascultă, deoarece eu nu mai sufăr. Nu-I pot demonstra prin nimic lui Dumnezeu că rugăciunea mea este sinceră, că pleacă din cele mai adânci străfunduri ale sufletului meu».

Iată un om care a înfruntat suferința și a fost în stare să o abordeze creativ. Aceasta a devenit posibil deoarece în atitudinea sa a existat suficiență tărie pentru ca răul să fie anulat, deși durerea și suferința au rămas. Unul dintre episcopii noștri, morți în timpurile staliniste, a spus: «Pentru creștin este un privilegiu să moară ca martir, fiindcă doar un martir va putea lua apărarea chinuitorilor săi în Ziua Judecății, spunând: **În numele Tău și după exemplul Tău i-am iertat; nu mai ai ce să ceri de la acești oameni!**» Aceasta este o atitudine creativă până la sfârșit, atât la nivelul celui care suferă, cât și la nivelul răului care este echivalentul suferinței.”

Mitropolitul Antonie de Suroj

„Există asemenea mame care, aflând în timpul sarcinii că pruncul se va naște cu o malformație sau debil mintal, avortează și ucid copilul. Ele nu se gândesc că și copilul acela are suflet. Mulți părinți vin la mine și îmi spun: «Copilul meu va fi întreg? De ce face așa Dumnezeu? Nu pot suporta aceasta». Fiecare nerușinare în relație cu Dumnezeu duce după sine o atitudine de

încăpățănare și egoism! Astfel de oameni, dacă Dumnezeu nu-i ajută, vor deveni și mai răi. A venit odată la mine în chilie, împreună cu tatăl său, un student care înnebunise. Acel tânăr fusese tratat cu electroșocuri. Nenorocitul a suferit și acasă multe privațiuni. El se distingea printr-o evlavie deosebită. Făcea metanii și se bătea cu capul de pământ. «Poate că Dumnezeu Se va milui de pământ, spunea el, și-I va părea rău de mine, care l-am lovit.» Adică el credea că Dumnezeu, părându-I rău de pământ, care suferă durere din cauza loviturilor sale, se va îndura și spre el. Acest lucru m-a impresionat foarte tare! Tânărul se considera nevrednic. Atunci când îi era mai rău, venea la Sfântul Munte. Eu îi făceam ordine în gânduri, îi era mai bine o lună-două, după care problemele reveneau. Tatăl tânărului nu voia ca apropiații lor să vadă copilul, pentru că aceasta îi leza orgoliul. El suferea de egoism. «Fiul mă compromite în fața oamenilor», mi-a spus el. Auzind aceasta, fiul i-a spus: «Ascultă, mai bine smerește-te! Eu sunt nebun și mă port normal. Vrei să mă încadrezi în bunele maniere? Dacă știi că fiul tău este nebun, atunci comportă-te firesc! Tu nu ești singurul care are un copil nebun!» Atunci eu mi-am pus întrebarea: «Care dintre ei este nebunul?»

Vedeți unde ne duce egoismul? Tatăl poate să dorească până și moartea copilului său! Când trăiam în lume, aveam printre cunoștințe un copil alienat. Părinți lui nu-l luau cu ei când plecau în vizită, ca să nu le fie rușine. Alții râdeau de

mine că mă jucam cu un astfel de copil. Numai că acel copil avea un loc special la mine în inimă, mai bun decât cei care râdeau de mine.”

Părintele Paisie Aghioritul

„[...] aş vrea să vă mai povestesc pe scurt despre o femeie, de vârsta mea, care a murit de cancer la sân. Era o femeie simplă, cu credinţă puternică. Atunci când s-a descoperit că are o formă de cancer care o poate ucide într-un timp relativ scurt şi i s-a spus că poate încerca să se trateze, deşi şansele sunt mici, ea a început tratamentul. Considera că Dumnezeu, după cum spune Scriptura, a creat medicamentul şi doctorul (Sirah 38, 1-15) şi că este foarte bine să se trateze. Tratamentul nu a ajutat-o şi a început să se apropie de moarte. La început i-au apărut bube, apoi răni adânci şi, la sfârşit, boala i-a «mâncat» coastele, aşa că i se puteau vedea plămânii. În tot acest timp femeia, cu o credinţă simplă şi cu o bărbăţie deosebită, spunea: «Nu voi lua analgezice, căci încă pot suporta durerea.» Şi astfel răbda. Într-o noapte, spre dimineaţă, şi-a chemat soţul şi i-a spus: «Acum poţi să-mi dai orice, ca să nu mai simt durerea. Eram culcată şi, dintr-odată, L-am văzut pe Hristos şi m-am liniştit. De acum încolo nu mai are importanţă dacă sunt vie sau am murit.» În acea clipă ea a simţit că poate să primească, la fel, viaţa sau moartea, întrucât primise de la suferinţă (nu atât de la cea fizică, deoarece avea patruzeci şi ceva de ani, avea doi copii, soţ şi iubea viaţa) tot ceea ce îi putea oferi aceasta. Ea a

primit în liniște suferința și a găsit viața veșnică în persoana Celui Care este Viața Veșnică...

După cum am mai spus, dau exemple care sunt deasupra experienței noastre și care sunt deasupra credinței, bărbăției și profunzimii celor mai mulți dintre noi. Dar aceasta ne arată de ce sunt în stare sufletul și trupul omului, ce poate face omul atunci când are simplitate și credință. Și să nu-mi spuneți că aceștia puteau face astfel de lucruri deoarece nu erau sensibili la durere!"

Mitropolitul Antonie de Suroj

„Dacă cerem ceva de la Dumnezeu și nu sacrificăm nimic de la noi, atunci cererea noastră nu înseamnă foarte mult. Dacă stau cu mâinile în sân și spun: «Doamne, Te rog să vindec pe un anumit bolnav!» și nu fac nici un sacrificiu pentru acest lucru, e ca și cum aș pronunța cuvinte bune în vânt. Dacă însă am dragoste, dacă mă sacrific, atunci Hristos, auzindu-mi cuvintele, îmi va împlini cererea și sigur că aceasta va fi spre folosul celuilalt. De aceea, atunci când oamenii vă cer să vă rugați pentru un bolnav, spuneți-le că și ei trebuie să se roage sau, cel puțin, să încerce să se elibereze de neajunsurile lor.

Vin la mine unii oameni și îmi cer astfel: «Vindecă-mă, am auzit că mă poți ajuta!» Numai că acești oameni vor să primească ajutor fără a depune vreun efort pentru aceasta. De exemplu, dacă îi spui unui om: «Nu mănca dulciuri, sacrifică aceasta pentru ca Dumnezeu să te ajute!», el îți răspunde: «De ce? Oare Dumnezeu nu

mă poate ajuta fără acest sacrificiu?» Astfel de oameni nu pot sacrifica ceva nici măcar pentru binele lor. Ce să mai spunem despre binele altora!? Dar există și oameni care nu mănâncă dulciuri pentru ca Hristos să-i ajute pe cei care suferă de diabet, sau nu dorm pentru ca Hristos să dea somn celor care suferă de insomnie. Făcând astfel, omul intră în rudenie cu Domnul. Astfel, Dumnezeu le dă oamenilor harul Său.

Când cineva îmi spune că nu se poate ruga pentru rudele sale bolnave, îl sfătuiesc să sacrifice ceva pentru acestea, să renunțe la ceva care le vatămă sănătatea.

A venit la mine în chilie un om din Germania. Fiica lui începea să paralizeze. Medicii au refuzat să o mai trateze. Tatăl, nenorocit, era disperat. «Fă și tu un sacrificiu pentru sănătatea copilului tău, l-am sfătuit eu. Nu poți face metanii și nici nu te poți ruga. Ia spune, câte țigări fumezi pe zi?» El mi-a spus că patru pachete și jumătate. Atunci eu i-am zis: «Fumează doar un pachet și banii de celelalte dă-i unui sărac». El mi-a zis: «Părinte, dacă se însănătoșește copilul meu, mă voi lăsa de fumat de tot». «Nu, am spus eu, atunci când copilul se va însănătoși, aceasta nu va mai avea nici un sens. Trebuie să lași fumatul acum. Lasă-te de fumat, dacă-ți iubești copilul! Oare nu-ți iubești copilul?» El a zis atunci: «Eu nu-mi iubesc copilul? Pentru copil sunt gata să mă arunc și de la etajul șase!» «Nu-ți spun să te arunci de la etaj, ci să lași fumatul. Dacă faci o astfel de faptă irațională, ca aruncatul de

la etaj, atunci vei lăsa copilul orfan și îți vei pierde sufletul. Eu te sfătuiesc să faci ceva mult mai ușor: lasă-te de fumat chiar acum!» Dar el nu voia în nici un chip să se lase de fumat și a plecat de la mine plângând. Ei, cum poți ajuta un astfel de om?! Dar cei care ascultă sfatul, aceia primesc ajutor.”

Părintele Paisie Aghioritul

„Și încă una, ultima. Unul din elementele suferinței în cazul bolii este sentimentul că suferi, iar lui Dumnezeu Îi este indiferentă această suferință. De parcă Dumnezeu ar fi undeva, în afară. El ar sta undeva, ca un arbitru, și ar urmări dacă suferi cum se cade, fiind gata să te încununeze ca pe un martir atunci când vei suferi încă un timp peste puteri, mai mult decât s-ar putea aștepta de la tine... Dar nu este așa din două motive: Probabil că știți din proprie experiență cât de chinuitor este să vezi cum suferă cineva pe care-l iubești mai mult decât pe tine însuși sau chiar cu toată puterea dragostei pe care o ai. Astfel, noi trebuie să reținem că exact așa este și atitudinea lui Dumnezeu față de noi. Suntem atât de importanți pentru Dumnezeu, încât ne-a dat ființă pentru a putea deveni prietenii Lui pentru veșnicie. (Mă tem că, uitându-mă la mine și la cei care mă înconjoară, puțini dintre noi ar dori să-și aibă vecinii prieteni pentru veșnicie!) Și, în afară de aceasta, evaluarea pe care Dumnezeu o face pentru noi constă în viața și moartea Fiului

Său, Cel Unul-Născut. Iată ce semnificație avem noi pentru El!

Atunci când vorbim despre compătimirea dumnezeiască, avem și măsura acesteia. Ea nu constă în suferințele noastre sufletești, ci în ceva mai mult. Căci noi nu murim din cauza lor, dar **El a murit**. Și solidaritatea care este între El și noi nu este doar o solidaritate dintr-un sentiment de simpatie, ci aceasta merge mult mai departe. El a devenit om și a luat toate îngrădirile firii noastre. Mai mult: a devenit om și a fost de acord să facă parte din **unica** tragedie a omenirii: pierderea lui Dumnezeu. L-am pierdut pe Dumnezeu și de aceea murim, pentru că nu avem în noi viață veșnică. Am mutilat groaznic întreaga noastră lume pentru că nu avem o cheiță care să ne deschidă ușa armoniei. În cuvintele lui Hristos: *Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?* (Marcu 15, 34) trebuie să vedem un sens autentic. Acesta este momentul în care El a fost de acord să Se identifice cu noi atât de mult, încât a trăit deplin lipsa dumnezeirii, în mod uci-gător; pentru că a împărțit cu noi lipsa îndumnezeirii noastre, lipsa lui Dumnezeu...

Iată măsura solidarității dumnezeiești, și aceasta, cred eu, trebuie să ne demonstreze că, indiferent de ce suferințe am avea, suferințele Lui sunt mai mari decât ale noastre și El suferă în noi, pentru noi și cu noi. Iar dacă este așa, atunci putem răbda mult mai mult decât răbdăm în mod obișnuit.

Așa că trebuie să privim viața în ochi cu toată bărbăția și hotărârea de care suntem capabili, cu toată deschiderea pe care o putem manifesta. Să primim suferințele mici și pe cele mari până la limita puterilor noastre, pentru a ne dezvăța de frica înrobitoare în fața neliniștii și a durerii, frică ce ne distruge. Să extragem din durerea fizică și spirituală, din participarea la chinul din Ghetisimani, din înțelegerea acestuia, din suferință și moarte tot ceea ce aduc acestea și atunci vom vedea cum poate fi, într-adevăr, pe pământ, poporul lui Dumnezeu!"

Mitropolitul Antonie de Suroj

ADDENDA II

Ajutor vindecător la rugăciunile Cuviosului Aristoclie Athonitul¹

Părintele Aristoclie (în lume Aleksei Aleksevici Amvrosiev) s-a născut în 1846. Rămas văduv, el a plecat, în 1876, la Athos, unde a intrat în mănăstirea rusească Sfântul Pantelimon. În luna martie 1880 novicele Aleksie a fost tuns în monahism, cu numele Aristoclu. Pe 12 decembrie 1884 a fost hirotonit ieromonah, iar peste doi ani a luat schima mare.

În 1887 ieroschimonahul Aristoclie s-a întors la Moscova și s-a ocupat de construcția metocului Sfântului Munte. Clădirea metocului, de pe strada Bolșaiia Poleanka, s-a păstrat până astăzi. Prin grija părintelui Aristoclu s-a construit aici o biserică în cinstea icoanei Maicii Domnului „Grabnic ajutătoarea”. Alături de aceasta se afla

¹ Scrisă de autor în baza mărturiilor și a vieții Sf. Aristoclie, Editura Mănăstirii Sfântul Pantelimon, Moscova, 2004, pp. 5-6, 18-21, 58-59.

chilia părintelui. Acolo primea zilnic sute de vizitatori și fii duhovnicești.

În perioada 1891-1894 Cuviosul Aristoclie a slujit ca paroh la biserica „Sfântul Pantelimon din Athos” din orașul Moscova. După aceasta a avut din nou o ascultare în Sfântul Munte. În perioada 1909-1918, până la adormirea sa, el a trăit în Moscova, fiind din nou parohul bisericii metocului Sfântului Munte.

Cuviosul Aristoclu a fost un truditoeor neobosit în ogorul Domnului, având grijă de păstoriții ortodocși. Până în ultimele clipe din viața sa pământească el s-a străduit să ajute săracii, neputincioșii și nevoiașii. Experimentatul duhovnic avea darul vederii cu duhul, al vindecării și facerii de minuni. Dragostea sa jertfelnică atrăgea sufletele celor mai mari păcătoși. Un har deosebit ieșea din el și acesta lumina cu lumina adevărului lui Hristos inimile celor care își pierduseră sensul vieții. După prima întâlnire și convorbire cu marele duhovnic, credincioșii nu mai pierdeau niciodată legătura cu el.

Aducem mărturiile contemporanilor. La sfatul medicilor locali, o femeie a mers la Moscova, împreună cu copilul ei, născut orb. Bolnavul a fost arătat celor mai buni specialiști. Aceștia i-au făcut radiografii și l-au programat la operație. Dar mama, îngrijorată peste măsură, nu se hotărâra să se încreadă pe deplin în medici.

Și iată că, trecând pe lângă biserica părintelui Aristoclie, din mila Domnului, femeia a văzut mulțime de popor. Aflând de la oameni despre

părintele rugător, ea a fost profund impresionată. Astfel o credință deosebită și o speranță nemaipomenită s-au ivit în inima ei îndurerată. A doua zi a venit la părintele cu copilul.

Oamenii se apropiau de părintele după ce stăteau la rând, dar părintele, nu se știe de ce, se uita atent la femeia care intrase cu copilul în brațe. Atunci când i-a venit rândul, părintele a uns copilul cu untdelemn sfințit pe ambii ochi, iar pe mamă, pe cap. Apoi a întrebat: „Cine îți este soț?” Dar, fără să aștepte răspuns, a zis: „Însuși satana!”

Femeia stătea fără să miște. După aceea i-a povestit părintelui despre soțul ei demonizat, despre copilul născut orb și despre faptul că venise în Moscova la operație. Soțul era de acord cu operația, dar ea se îndoia.

După ce a ascultat-o pe biata mamă, părintele a binecuvântat-o și i-a spus: „Sfatul meu este următorul: să nu faci operația, iar în toate zilele cât stai în Moscova să vii aici, la biserică, la rugăciuni. Anul viitor să vii din nou cu fiul tău la mine... După aceea vei veni și cu soțul.”

Auzind aceasta, femeia a spus: „Părinte, nici nu pot să mă gândesc că soțul meu ar veni la dumneavoastră!” „Da, da, a adăugat părintele văzător cu duhul, vei veni apoi cu fiul și cu soțul.” Și, binecuvântând din nou femeia cu copilul, a lăsat-o să plece. Femeia a făcut așa cum îi spusese părintele.

Anul următor, după prezicerea părintelui, ea a revenit împreună cu copilul. Femeia era schim-

bată la înfățișare, dar și în interior. Cuvintele părintelui Aristoclie s-au împlinit exact. Ca de obicei, în ajunul praznicelor bisericești soțul ei avea crize și își bătea soția până când o învinețea. „Dar pe mine, spunea femeia, nu mă durea deloc.” Soțul nu o lăsase să meargă la Moscova. Ea venise în taină. Nici nu-și putea închipui ce se va întâmpla cu ea când se va întoarce acasă.

Petrecând mai multe săptămâni în oraș, femeia a venit în fiecare zi la slujbele făcute de părintele Aristoclie, iar părintele îi ungea în semnul crucii, cu untdelemn sfințit, ochii copilului. La ultima ungere el a binecuvântat copilul astfel: „Domnul știe cine are nevoie.”

Și la rugăciunile părintelui s-a întâmplat o minune. Femeia a venit cu soțul ei, dar și cu copilul care vedea. Tatăl copilului a fost dus la cuvios de câțiva bărbați. Deși aceștia se străduiau să îl țină, el se zbătea, striga și cădea pe podea. În sfârșit, s-a prăbușit și zăcea ca un mort, apoi a început să tușească, având spume la gură. Părintele l-a stropit din plin cu agheasmă, l-a uns cu untdelemn sfințit și l-a binecuvântat. Bărbatul nu și-a venit în fire multă vreme. Iar atunci când și-a revenit, s-a aruncat la picioarele făcătorului de minuni cu strigăte și a plâns amar.

Iar femeia a vorbit cu bucurie despre vindecarea copilului: „Dimineață devreme citeam, ca de obicei, Acatistul Maicii Domnului «Grabnic ajutătoare» și Acatistul Sfântului tămăduitor Pantelimon. Dintr-odată am auzit: «Mamă, mamă, vino repede la mine!» Am crezut că s-a întâmplat

ceva rău și am alergat la copil. Acesta stătea pe pat cu ochii deschiși. M-a privit și mi-a zis: «Mamă, te văd, te văd!» Am început atunci să plâng. A venit și tatăl copilului. Aceasta s-a întâmplat duminică. Și așa am venit la dumneavoastră.”

Atunci când, la spital, i-au făcut alte radiografii copilului, care avea ochii de un albastru ciresc, medicii erau consternați. Pe radiografii au apărut crucile de la mirul sfinților! Ce semn minunat a fost de la Domnul: un semn mai presus de fire, care a fost fixat în analele medicinei de către specialiști. Aceasta dovedește clar viața plăcută lui Dumnezeu a sfântului. Prin rugăciunile sale, Domnul vindecă neputințele grave ale oamenilor, provocate de ereditatea rea și de factorii negativi ai dezvoltării intrauterine.

Cuviosul Aristoclie a adormit în Domnul pe 24 august/6 septembrie 1918, în chilia sa de pe Polianka. Privind rugător la chipul iubit al celei „Grabnic Ajutătoare”, el s-a închinat de trei ori și și-a dat sufletul în mâinile Domnului. Trupul său a fost înmormântat lângă biserica celei „Grabnic ajutaătoare”, dar în 1923, pentru a feri mormântul de profanare, sicriul a fost mutat la cimitirul Danilovski.

Minunile, prin rugăciunile Cuviosului părinte Aristoclie, continuă și astăzi. El ajută multor oameni, inclusiv autorului acestor rânduri. Oamenii i se adresează părintelui ca unui om viu.

Se știe și cazul unei moscovite cu numele Tatiana. În august 1999, fiica acesteia a născut înainte de termen. Sarcina era de cinci luni și jumă-

tate. Fetița nedezvoltată avea doar 900 de grame. Medicii s-au luptat să o mențină în viață patru luni de zile, iar bunica se ruga fierbinte la părintele Aristoclie. Tatiana a fost de multe ori la mormântul acestuia și a făcut parastase. Acasă pleca liniștită, sperând că dreptul o va ajuta.

Peste patru luni prunca a fost externată, starea ei fiind stabilă. Dar peste două săptămâni a fost din nou spitalizată, cu diagnosticul „pneumonie”. Organismul ei, și așa slăbit, nu putea suporta boala. Copila a fost în comă aproape o lună și medicii nu îi dădeau nici o șansă.

Dar credința și speranța nu au părăsit-o pe Tatiana. Ea s-a rugat la cel care i-a bineplăcut Domnului și rugăciunea i-a fost ascultată. Prunca (botezată Tamara), în pofida tuturor prognozelor, s-a însănătoșit complet. Acum copila are peste șapte ani și, slavă Domnului, nu este mai puțin dezvoltată decât cei de-o seamă cu ea.

În 2004 a avut loc aflarea moaștelor neputrezite ale sfântului. Iar pe 24 august (6 septembrie – stil nou), în Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Kremlin, Sanctitatea Sa Aleksei II, Patriarhul Moscovei, a citit „Declarația de canonicizare a Cuviosului Aristoclie Athonitul, duhovnicul moscovit”. În această zi, Biserica îl pomeneste pe sfânt. Începând cu 13 noiembrie 2004, sfintele sale moaște se află la metocul athonit din Moscova.

Să ne adresăm dar, cu inimă curată, marelui om care l-a bineplăcut Domnului, având în minte spusele Apostolului: *Mărturisiți-vă deci unul*

altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul, ca să vă vindecați, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului (Iacov 5, 16).

În 2007, la doi ani de la prima ediție a acestei cărți, o femeie ortodoxă (să o numim Svetlana) a povestit autorului o istorie uimitoare. După ce s-a despărțit de soțul ei, a cunoscut un bărbat căsătorit, Maksim. Fiul lor, Vania, s-a născut în afara căsătoriei. Maksim trăia în două familii, fără a fi în stare să se hotărască definitiv cu cine vrea să rămână. Atât el, cât și Svetlana erau departe de Biserică și credeau că o astfel de situație este acceptabilă. Numai că în relațiile lor apăreau nervozitatea, încordarea...

Svetlana a mers să ceară un sfat la clar-văzătoare maică Ana de la Mănăstirea moscovită Zaciatievski. Maica Ana a avertizat-o: „Ei, de ce nu înțelegi că el este căsătorit? Dacă îi distrugi familia, poți da naștere unui copil bolnav.” Iar despre Vanea ea a spus că se va îmbolnăvi de oreion.

După ce s-a întors acasă, Svetlana a plâns și s-a rugat: „Doamne, nu-mi pedepsi copilul pentru păcatele mele! Dacă se poate, îngăduie-mi mie să «plătesc» pentru ele”. Peste o lună, mama s-a îmbolnăvit de o formă gravă de oreion. Mai târziu au apărut complicații și a încetat să mai audă cu urechea dreaptă.

În 2000 totuși Svetlana și Maksim s-au căsătorit. Datorită rugăciunilor sârguincioase ale mul-

tor creștini ortodocși, boala nu l-a atins pe cel de-al doilea fiu al lor. Dar, din păcate, soțul nu a păstrat curăția cununiei. După aceasta s-a și împlinit prorocia maicii Ana.

Cel de-al treilea fiu al Svetlanei cu Maksim s-a născut cu sindromul Down și cu insuficiență cardiacă. Chirurgii au insistat să-l opereze imediat. Mama a fost foarte îngrijorată, s-a rugat mult și a avut grijă, fără odihnă, de nou-născut. La un moment dat, a cumpărat dintr-o biserică volumul *Genele și cele șapte păcate capitale*, sperând că va găsi răspunsuri la întrebările pe care le avea. Cartea i-a confirmat temerile: copiii pot pătimi din cauza păcatelor părinților, dar i-a și dat speranță.

Svetlana a fost mișcată mai ales de viața Sfântului Aristoclie Athonitul, care a vindecat un băiețel născut orb. „Dacă sfântul a vindecat orbierea din naștere, a gândit mama, atunci îl va ajuta și pe fiul meu.” Sperând aceasta, ea a mers la moaștele sfântului, în Moscova. A făcut făgăduință să citească timp de 40 de zile și nopți rugăciunea către Sfântul Aristoclie, Acatistul Maicii Domnului „Grabnic ajutătoarea”, icoană în fața căreia se ruga sfântul, dar și rugăciuni către Sfântul Pantelimon, vindecătorul. În afară de aceasta, Svetlana a dat pomelnice de 40 de zile în diferite mănăstiri și cereri pentru citirea *Psaltirii*, în vederea însănătoșirii.

După ce au trecut zilele stabilite, Svetlanei i-a fost arătată mila Domnului: a reușit să vorbească despre necazul ei cu un mare duhovnic. Părintele i-a prezis că operația de inimă nu va avea

succes acum și i-a promis să se roage pentru copil timp de un an. Tatăl și mama copilului au fost sfătuiți să-l împărtășească în mod regulat, să se roage pentru el, să amâne termenul operației și să trăiască duhovnicește (să se pocăiască, să participe la Tainele Bisericii, să dea acatiste ș.a.).

După un an de la binecuvântarea primită de la duhovnic, Svetlana a fost de acord cu operația. În ciuda prognosticului negativ, toate au mers bine. Mama este convinsă că s-a întâmplat o minune: copilul este viu și nu mai are insuficiență cardiacă. Svetlana nu se îndoiește că mila Domnului s-a revărsat datorită rugăciunilor celor pe care i-a rugat să mijlocească la Domnul pentru ea și copil.

Cu adevărat, *După credința voastră, fie vouă!* (Matei 9, 29).

***Rugăciune către Cuviosul Aristoclie,
făcătorul de minuni din Moscova***

O, sfinte al lui Dumnezeu, bineplăcutule și preaslăvite părinte Aristoclie, lucrător în Sfântul Munte Athos și rugător neîncetat în cetatea Moscovei; cinstind cum se cuvine pomenirea ta, cădem înaintea sfintelor tale moaște și cu credință cântăm: Caută spre noi, fiii tăi cei duhovnicești, care ne grăbim spre ajutorul și apărarea ta întru nevoi, vindecarea întru bolile sufletești și trupești, înțeleptirea și mângâierea întru necazuri; lucrează credința noastră statornică, prin rugăciunile tale, ca prin aceasta să ne mântuim de orice nă-

pastă și lovitură a vrăjmașului; păzește nădejdea noastră nerușinată, ca să nu cădem în deznădejde în ceasul ispitelor celor rele; înfierbântă în noi, cei puțini la suflet și neputincioși, dragostea nefățarnică, ca să lucrăm faptele creștinești și, urmându-L pe Hristos, să ne ducem crucea vieții noastre pământești cu bună biruință, căci tu ai făgăduit că după adormirea ta vei asculta cererile tuturor celor ce vin cu credință la mormântul tău. Și acum, proslăvit fiind de Biserica lui Dumnezeu, racla sfintelor tale moaște stă zălog al dragostei și griji tale pentru noi, care așteptăm mijlocire în fața Tronului Împăratului Cerească. Cere de la Dumnezeu Atotțiitorul pace și liniște țării noastre, păstorilor cârmuire înțeleaptă, monahilor împlinirea votului, poporului evlavie și tot lucrul de folos spre mântuire. Să nu încetezi a te ruga lui Dumnezeu, Cel în Treime slăvit, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

Troparul, glas 4

Înflorit-ai ca un finic în Sfântul Munte Athos și ca un cedru pe pământ rusesc ai odrăslit, Duhul Sfânt prin curăția vieții tale dobândind și pacea lui Hristos într-o tine sălășluindu-se, Cuvioase părinte Aristoclie; roagă-te lui Hristos Dumnezeu să se mântuiască sufletele noastre.

Condac, glas 8

Strălucit-ai ca o nouă stea pe al Bisericii cer,
 prin trudnicul drum al vieții monahicești tre-
 când; cununi nestricăcioase cu virtuțile ai do-
 bândit, și lucrarea ta pe care în cetatea Moscovei
 drept ascultare o aveai, cu bărbăție o ai săvâr-
 șit. Pentru aceasta și Hristos Dumnezeu cu darul
 minunilor te-a îmbogățit pre tine, Cuvioase pă-
 rinte Aristoclie, lauda Athonului și pământului
 Rusiei împodobire; pomeneste-ne pe noi, cei ce
 cinstim sfântă pomenirea ta!

Mărimurile

Fericimu-te pe tine, Cuvioase părintele nostru
 Aristoclie, și cinstim pomenirea ta, îndrumătorul
 monahilor și împreună vorbitorule cu îngerii.

ADDENDA III

„Rugăciunea mamei te scoate și din fundul mării”¹

Scrisoarea de mai jos este scrisă de o femeie care a trecut printr-o tragedie în familie. Este adresată altei femei, asupra căreia a năvălit, de asemenea, un mare necaz și care are nevoie de susținere și mângâiere. Scrisoarea este atât de sinceră și pătrunzătoare, încât fiecare din noi poate lua din ea ceva folositor pentru suflet. O redăm cu acest scop.

„Bună ziua, Tamara,

Am primit scrisoarea în care cereți un sfat legat de fiul dumneavoastră, care consumă droguri.

Probabil că nu am dreptul să vă dau sfaturi medicale și, cu atât mai mult, duhovnicești. Dar poate că povestea mea vă va ajuta să găsiți calea pe care trebuie mers pentru a vă ajuta copilul.

Fiul meu avea 15 ani când am aflat că el consuma droguri. La început a fost vorba de iarbă, după care a încercat și altceva, mult mai tare și mai

¹ După cartea *Fiul meu a fost narcoman*, Moscova, 2000, pp. 142-147.

dur, până când a ajuns la heroină. Mi s-a făcut frică. Am citit mult despre această boală și mi-a fost din ce în ce mai frică pentru copilul meu.

Odată, sora soțului meu, știind despre necazul familiei noastre, mi-a dat să citesc o carte a unui autor american, cu titlul *Mama lui David*. Această carte povestea istoria unei familii din America, al cărei copil era narcoman. Am citit-o imediat, sperând că voi putea prelua experiența izbăvirii de un astfel de coșmar. Citeam cartea și vedeam cât de asemănătoare sunt situațiile din familia mea cu cele descrise acolo. Am citit cum mama lui David a mers la medici și la psihologi cu fiul ei și despre cât de multe făcea pentru a-și salva copilul. De asemenea, am citit în ce fel au decurs relațiile cu soțul ei în acel timp. Toate erau atât de asemănătoare! Citeam absorbită, sperând să găsesc o ieșire din situație. Trebuie să recunosc că am sărit peste unele pagini, pentru a găsi mai rapid rețeta. Dar, din păcate, cartea s-a terminat cu faptul că, în urma eforturilor mamei, a așteptărilor insuportabile, a spitalizărilor copilului, a banilor cheltuiți, acesta, după o remisiune îndelungată, a început din nou să își facă injecții... Am plâns foarte mult atunci. Eram aproape de deznădejde. Dar Domnul nu m-a lăsat, și aceasta am conștientizat-o mai târziu.

Fiul meu era atras din ce în ce mai mult în mrejele drogului. Fura bani de acasă și nu doar de acasă... Alerga în căutarea drogului, era rău, crud, mințea cu nonșalanță. Câteodată îl credeam, dar întotdeauna eram păcălită.

dur, până când a ajuns la heroină. Mi s-a făcut frică. Am citit mult despre această boală și mi-a fost din ce în ce mai frică pentru copilul meu.

Odată, sora soțului meu, știind despre neazul familiei noastre, mi-a dat să citesc o carte a unui autor american, cu titlul *Mama lui David*. Această carte povestea istoria unei familii din America, al cărei copil era narcoman. Am citit-o imediat, sperând că voi putea prelua experiența izbăvirii de un astfel de coșmar. Citeam cartea și vedeam cât de asemănătoare sunt situațiile din familia mea cu cele descrise acolo. Am citit cum mama lui David a mers la medici și la psihologi cu fiul ei și despre cât de multe făcea pentru a-și salva copilul. De asemenea, am citit în ce fel au decurs relațiile cu soțul ei în acel timp. Toate erau atât de asemănătoare! Citeam absorbită, sperând să găsesc o ieșire din situație. Trebuie să recunosc că am sărit peste unele pagini, pentru a găsi mai rapid rețeta. Dar, din păcate, cartea s-a terminat cu faptul că, în urma eforturilor mamei, a așteptărilor insuportabile, a spitalizărilor copilului, a banilor cheltuiți, acesta, după o remisiune îndelungată, a început din nou să își facă injecții... Am plâns foarte mult atunci. Eram aproape de deznădejde. Dar Domnul nu m-a lăsat, și aceasta am conștientizat-o mai târziu.

Fiul meu era atras din ce în ce mai mult în mrejele drogului. Fura bani de acasă și nu doar de acasă... Alerga în căutarea drogului, era rău, crud, mințea cu nonșalanță. Câteodată îl credeam, dar întotdeauna eram păcălită.

Eu, în acest timp, continuam să caut. Unde nu am fost ca să apelez pentru ajutor?! Fiul meu a fost și la un medic particular, într-un spital. Am ajuns și la cel mai renumit medic din Moscova, specialist în problemele narcomanilor. Toți medicii începeau discuția cu întrebarea: „Știți că fiul dumneavoastră va fi narcoman până la sfârșitul vieții? Această boală este incurabilă! Doar 6% dintre bolnavii narcomani se vindecă.” După astfel de convorbiri cădeam în deznădejde, dar aceasta trecea rapid și eu speram din nou. Nu știam de ce speram. Tot căutam și căutam. Mi-am dat seama că atunci eu speram în mine și în medici. Toți banii pe care îi aveam în casă au fost cheltuiți cu aceste speranțe. Am făcut datorii foarte mari.

Odată, din mila Domnului, am ajuns la biserica «Întâmpinării icoanei Maicii Domnului din Vladimir», de la Mănăstirea Întâmpinării Domnului. Această mănăstire este situată în centrul Moscovei, alături de piața Lubeanka, locul de adunare al narcomanilor. Mănăstirea are o biserică micuță, dar foarte bine amenajată, apărând ca o insulă de salvare în mijlocul orașului păcătos. Astfel am perceput eu așezământul și am mers acolo.

În curând mi-a apărut dorința să mă spovedesc, să rostesc păcatele făcute pe parcursul vieții și care mă chinuiau. La sfatul preotului, pe care astăzi îl consider părintele meu duhovnicesc, am citit cartea arhimandritului Ioan Krestiankin: *Experiența Spovedaniei*, retrăind foarte multe momente din viață. Mi-a fost foarte rușine, dar simțeam că trebuia să fac acest lucru neapărat.

Mi-am dat seama la un moment dat că eu sunt vinovată pentru faptul că fiul meu se prăpădește. Și asta, în ciuda încredințărilor medicilor că motivele sunt legate de vremuri, societate ș.a. Cu o mare rușine și cu sentimentul de vină în fața lui Dumnezeu și a copiilor, îmi spuneam mie, dar și la Spovedanie, că sunt vinovată și îmi pare rău că viața mea a fost goală, fără sens, deoarece s-a scurs în grija pentru sănătatea trupească și pentru bunăstarea familiei. Nu m-am îngrijit nici de viața duhovnicească, nici de spiritualitatea copiilor mei. Se pare că aceasta este cauza problemei eterne care există între părinți și copii. Dacă familia trăiește cu o viață duhovnicească, atunci părinții și copiii au în comun credința, poruncile lui Dumnezeu și sensul vieții pe pământ.

Eu m-am pocăit, dar, în acest timp, fiul meu se afunda tot mai mult. El a săvârșit două infracțiuni, dar din mila Domnului nu a fost luat la închisoare, deși infracțiunile erau grave. Fiul meu continua să își injecteze droguri.

Eram atât de îngrijorată, încât nu simțeam că trăiesc. Odată, după serviciu, am plecat spre casă, dar am ajuns la biserică. De atunci, merg acolo în fiecare zi după ce termin serviciul. Mă rugam și le ceream preoților, monahilor și fraților Mănăstirii Întâmpinării și chiar simplilor credincioși să se roage pentru fiul meu. Deși îmi crea atâta amar, îl iubeam pe fiul meu mai mult chiar decât atunci când era mic și bun. Îl așteptam întotdeauna, indiferent de starea în care ajungea acasă. Îl ungeam în fiecare zi cu ulei sfințit, îi dă-

deam să bea agheasmă, să mănânce o bucățică de prescură, stropeam apartamentul cu agheasmă. Îi spuneam, legat de acestea, fiului meu că acum doar Domnul și Maica Domnului îl pot salva și că acest lucru se va întâmpla cu siguranță. De obicei, la auzul acestor cuvinte, el plângea.

După ce am trăit cu soțul meu treizeci de ani, am făcut și cununia. Am dat pomelnice de 40 de zile la mănăstiri, am scris la Mănăstirile Solovăț și Pskov-Pecersk, am mers la duhovnicul Kiril cu rugămintea ca el să se roage pentru fiul meu. Am mers la bisericile din Moscova, unde se aflau icoane făcătoare de minuni, m-am rugat și am făcut milostenie.

Odată, în cadrul unei convorbiri, părintele mi-a spus: «Mulțumiți Domnului pentru toate!» M-am speriat și nu l-am înțeles, dar îl credeam și, venind acasă, am plâns mult, mulțumind. Făceam aceasta în fiecare zi, dar mă chinuia întrebarea: «Pentru ce mulțumesc?» În curând am citit cartea arhiepiscopului Luca (Voino-Iasenețki), intitulată *Puterea mea se vede din neputință*. Acolo am citit una din predicile vestitului ierarh-medic, cu titlul *Ia-ți crucea și urmează-I lui Hristos*. Doar atunci am înțeles pentru ce îi mulțumesc Domnului. Mi s-a acordat o mare milă. După aceasta mulțumirea venea din străfundul sufletului. În rugăciunile mele nu mai ceream ceva concret de la Domnul, ci spuneam: «Doamne, nu pot face nimic pentru a-mi salva fiul. Ți-l încredințez Ție. Salvează-l prin căile pe care doar Tu le cunoști.» Rosteam tot timpul rugăciunea lui Iisus, la care adăugam: «[...] și mântuiește-l

pe fiul meu». Uneori chiar strigam această rugăciune în metrou, unde este zgomot de la mișcarea trenurilor și nu mă auzea decât Dumnezeu.

Și iată că s-a întâmplat o minune. Fiul meu a început să meargă la biserică, să se spovedească, să se împărtășească. Pentru el se ruga întreaga Mănăstire a Întâmpinării. Pentru el se rugau la Solovăț, în peșteri, se rugau marii duhovnici, iar Domnul a auzit aceste rugăciuni.

Procesul fiului meu a fost stabilit abia la un an după comiterea infracțiunii. Nu am nici o îndoială că și aici s-a arătat Providența lui Dumnezeu, deoarece acest timp a fost acordat pentru pocăință și rugăciune. Încă o minune petrecută a fost stabilirea datei procesului pe 3 iunie, ziua pomenirii icoanei Maicii Domnului din Vladimir.

...Fiul meu nu mai consumă droguri de un an. S-a angajat. Golul sufletesc umplut de drog a fost înlocuit de credința în Dumnezeu și de acele bucurii și greutate care sunt simțite de oamenii credincioși. S-a căsătorit cu o fată minunată.

Medicii nu vindecă de narcomanie cu ajutorul medicamentelor și al altor tehnici medicale, ci scot omul din starea de durere. În Peru medicii au realizat operații de îndepărtare a părții din creier responsabile cu atracția pentru drog, dar pacienții se apucă de droguri la un an după operație. Aceasta, deoarece golul sufletesc rămâne în continuare.

Nu deznădăjduiți! Credeți în salvarea fiului dumneavoastră!

Să vă ajute Dumnezeu!"

ADDENDA IV

Copilul handicapat în familie¹

*Iisus a răspuns: Nici el n-a păcătuit,
nici părinții lui, ci ca să se arate în el
lucrările lui Dumnezeu (Ioan 9, 3)*

Copiii cu handicap sunt astfel fie din naștere, fie au dobândit handicapul (în urma unui accident, unor complicații ale unei boli, unor vacciniuri). De tipul handicapului depind foarte multe, încât problemele legate de o anumită boală merită o discuție aparte. Una este natura somatică a bolii și alta este cea psihică. Dar există și lucruri comune.

Este, de asemenea, necesar să deosebim familiile îmbisericate ale copiilor de cele neîmbisericate.

1. Atunci când, într-o familie îmbisericită, apare un copil bolnav, parcursul vieții ei duhovnicești se deteriorează mult. Aceasta [viața du-

¹ Autorul îi mulțumește părintelui Leonid, parohul Bisericii Icoanei din Kazan a Maicii Domnului, din satul Pucikovo, regiunea Moscova, pentru materialul pus la dispoziție în vederea publicării.

hovnicească] se supune celui bolnav și particularităților bolii sale, începând cu mărunțișurile (dacă, spre exemplu, copilul autist are mania de a vărsa uleiul din candelă sau agheasma din sticle) și terminând cu imposibilitatea de a te spovedi întotdeauna, de a participa la slujbe și la acțiunile din parohie. Se schimbă întreaga viață socială a familiei.

2. În cazul familiilor neîmbisericite, mulți oameni vin la Dumnezeu tocmai datorită bolii copiilor. Dar, desigur, acești părinți nu cunosc multe și nu au timp să citească literatură duhovnicească, să se spovedească regulat, să discute cu preotul ș.a. Mai trebuie avut în vedere că un copil handicapat este adesea educat fără tată.

Problemele îmbisericii copiilor cu handicap trebuie privite avându-se în vedere următoarele:

Din interiorul familiei

Aici vorbim despre atitudinea părinților și a altor rude, dacă aceștia, spre exemplu, ajută copilul să meargă la biserică, se ocupă de el în biserică sau îi permit mamei să meargă la biserică, sau nu dau decât sfaturi de genul: „Ei, mergeți la biserică și ce rost are? Mai bine mergeți la vreo babă vrăjitoare.”

Toți părinții sunt roși de o întrebare: cu cine să las copilul acesta după moarte? Căci este posibil ca el să nu se poată adapta unei vieți autonome.

Dacă acesta este primul copil, atunci părinții se tem să mai dea naștere altora. Oamenii cre-

dincioși sigur că mai dau naștere altor copii, dar se tem și ei. În primul rând, este frica de posibilitatea repetării bolii (mai ales dacă boala este genetică). Frica îi urmărește pe părinți în timpul unei noi sarcini, dacă aceasta survine. În al doilea rând, temerile sunt fondate și pe faptul că primul copil, care are nevoie de atenție, nu o va mai avea după nașterea celui alt. Părinților le este greu, din punct de vedere psihologic, „să-și permită aceasta”. În al treilea rând, este greu, fizic, să faci față sarcinii când ai de îngrijit un copil cu handicap, mai ales când acesta trebuie dus în brațe.

Frații și surorile unor astfel de copii, dacă există, se află, de asemenea, într-o situație dificilă. Ei sunt adesea sacrificați pentru nevoile copilului bolnav. Aceștia suferă de insuficiența dragostei și a atenției și uneori sunt nevoiți să se maturizeze mai devreme, alteori chiar înstrăinându-se, fapt care provoacă o și mai mare durere părinților.

Cu toate acestea, experiența demonstrează că într-o astfel de situație este mai bine să ai mai mulți copii decât unul singur. Trecând de vârsta prunciei, copiii ușurează în mod real viața părinților, ajutându-i cu cel bolnav. Pe de altă parte, alături de ei părinții trăiesc bucuriile obișnuite, de care au fost lipsiți în cazul copilului bolnav (acesta produce alt fel de bucurii). Iar pentru copilul cu handicap ajutorul dat prin comunicarea cu copiii sănătoși este foarte mare. El învață cum poate să aibă grijă de alții, fără să se mai considere „buricul pământului”, pericol care îi paște

mai ales pe acei copii care au nevoie de îngrijiri speciale, acestea plasându-i în centrul atenției.

Familia credincioasă încearcă, bineînțeles, să primească voia Domnului. Dar, din păcate, lucrurile nu sunt atât de simple.

Redăm un citat din cartea Carolinei Philps: *Mamă, de ce am sindromul Down?* Autorul este soția unui preot anglican, mamă a trei copii. Fiica cea mare, pe nume Lizzy, are sindromul Down. Philps scrie: „Trebuie să privesc nașterea fiicei mele ca pe un dar deosebit de la Dumnezeu. Trebuie să cred că fiica ne va aduce bucurii. Da, nu putem să ne sprijinim acum decât pe credință, pe credința în Dumnezeu și în fiica noastră. Greutățile care îi așteaptă pe părinți în primele luni de după naștere nu sunt legate de copil, deși sunt complicații și în această privință. Lupta de bază se dă în suflet. Părintele poate primi sau respinge cele întâmplate. Nu este obligatoriu să respingi copilul: tata sau mama nu vor să recunoască, de fapt, că el ar fi altfel decât ceilalți... Dacă scopul este acela de a îndepărta toate problemele copilului, atunci noi nu suntem gata să privim copilul așa cum este el... până când acesta va deveni «totul». Și ce înseamnă aceasta dacă nu respingere?”

„Am trăit ca în prima linie a frontului, continuă Philps, gata întotdeauna de luptă: semn clar al faptului că încă nu mă obișnuisem cu gândul că am pierdut. Da, am pierdut un copil sănătos și încă nu știam cine ne-a fost dat în schimb. Uneori eram disperată. Eforturile păreau inutile și sen-

sul acestora era doar unul: eu credeam în Cel ce aude toate rugăciunile noastre, chiar și cele mai nebunești, și întoarce toate împrejurările în folosul nostru. Calea lui Dumnezeu nu duce întotdeauna la succes, în înțelesul obișnuit al acestui cuvânt... Dumnezeu nu-i alege pe puternicii lumii acesteia, ci pe cei mai neputincioși, pentru a-Și arăta slava Sa. Lizzy nu rămânea deloc fără ca cineva să fie în preajma ei. Acum are trei ani. Comparând-o cu copiii de vârsta ei, intru din nou într-o stare depresivă... Uneori mi se pare că Lizzy doar ne verifică dacă putem să mai răbdăm această stare... Mă tem ca nu cumva să-i provoc durere. [...] Iar uneori, Doamne, iartă-mă! – vreau să-i produc durere acestei mici năpaste... cât de groaznic este! Încerc să mă adresez Domnului, dar nici să mă rog nu pot într-o astfel de stare.”

Cercurile nebisericești

Acestea se împart în oameni care înțeleg, care nu înțeleg și care „înțeleg prea mult” – adică cei curioși, fără tact și prea sfătuitoari. Există și atitudini răutăcioase sau, uneori, straniu, chiar invidioase, în sens că **ne este bine, nu plătim transportul în comun, primim ajutoare sociale...** Atunci când în centrul de reabilitare s-a adus aparatură nouă și străinii au dat cadouri frumoase, unii spuneau: „Ce, toate acestea sunt pentru nebuni? Și ai noștri au nevoie de așa ceva!” Dar, dacă le propuneai să „faci schimb” de viață, închideau imediat gura.

Mamele se sfiesc, sunt complexate, se rușinează din cauza comportamentului copilului în stradă, în mijloacele de transport în comun, la magazin. Astfel, un autist poate da impresia unui copil răsfățat și needucat. Mama se neliniștește și este crispată din cauza atitudinii negative a celorlalți față de copil, iar acesta simte starea mamei și începe să se comporte și mai urât. Câteodată mama numai se gândește că se poate aștepta la ceva grav, că imediat acel ceva „grav” se și întâmplă. De obicei, este mai ușor să găsești înțelegere la oameni dacă le explici situația și te scuzi pentru neplăcerile care pot apărea. Și în astfel de cazuri, ce-i drept, auzi deja prea multe compătimiri: „Vai, ce nenorocire! Săraca mamă! Ei, pentru ce pătimești una ca asta?!” După astfel de cuvinte „săraca mamă” își vine foarte greu în fire.

Iată alt fragment din cartea lui Caroline Philips: „În lume mă țineam bine. Aceasta era singura opțiune. Nu reușeam să-i fac față lui Lizzy și nici propriilor mele sentimente. Trebuie cel puțin să mă prefac că toate sunt în regulă, ca măcar celor din jur să nu le provoc neplăceri. Dacă tot a trebuit să mă trezesc devreme, atunci m-am gândit că ar fi bine să dedic acest timp rugăciunii și Bibliei. Dar pleoapele mi se lipeau și nu mă puteam concentra.

Îl invidiam pe soțul meu, Marc. El are serviciu, poate pleca de acasă și să-și vadă de treburile. Eu însă, ca un prizonier, sunt legată de copiii care țipă și de pantalonii uzi. Nu eram mulțumită

de mine și de neputința mea de a face față situației; mă supăram și pe Marc, deși el făcea tot ce putea. Marc lucra mult; și acasă, și la biserică. Uneori băteam la ușa biroului lui și, cu lacrimi în ochi, îi ceream să mă ajute. Nu puteam suporta să-l deranjez în timpul lucrului. «Nu reușesc să-mi achit obligațiile, gândeam eu, probabil că sunt o soție și o mamă rea!» Iritarea mea se răsfângea asupra lui Marc și ne certam. Câteodată mi se părea că toată lumea îmi stă împotriva.

Și tot nu m-am învățat să am încredere în Dumnezeu. În fiecare nouă situație, înainte de un pericol neașteptat, trebuie să învăț acest lucru din nou. Îi sunt recunoscătoare lui Lizzy pentru că m-a ajutat să îmi recunosc slăbiciunile și părțile fragile și, în sfârșit, să mă schimb. În afară de aceasta, eram supărată pe Dumnezeu. «Doamne, de ce se întâmplă toate astea cu mine? – strigam eu. De ce permiți una ca asta?» Nu înțelegeam că eu însămi creez cercul vicios... Tot ceea ce avea nevoie Lizzy era puțină tandrețe și iubire. Dar eu nu puteam fi tandră cu omul care îmi transformase viața în coșmar și... totul se relua, de la capăt.

Am avut ocazia adesea să vorbesc în fața unui public divers. De fiecare dată, repetând că Dumnezeu ne-a dăruit-o pe Lizzy ca pe o binecuvântare, mă simțeam o mincinoasă fără conștiință. Dacă ar fi auzit oamenii cu ce fel de cuvinte cinstisem eu în ajun această binecuvântare! Încercam să fiu cinstită și, în același timp, să nu ies din cadrul modelului «mamei fericite», dar aceasta îmi reușea

din ce în ce mai greu și mai prost. Atunci când nu pornea motorul la mașină, Lizzy striga: «Mamă, roagă-te!» Și sfatul ei adesea mă ajuta.”

Cercurile de oficiali (medici, pedagogi, funcționari)

În policlinici de obicei nu poți primi nici un fel de informație care să te ajute. Medicii buni sunt căutați personal. Pediatriul de sector, aflând de diagnosticul *autism*, poate spune: „Ei, cine v-a spus aceasta? Prostii, nu-i mai ascultați!” În cadrul departamentului de asistență socială nu credeți că suntem doar niște funcționari? Noi avem compasiune, dar nu vă putem ajuta cu nimic.”

După părerea directorului Centrului de pedagogie medicală din Moscova, Roman Dimenstein, „în anii sovietici toți s-au obișnuit ca singurul care poate da ceva să fie statul. Dacă statul nu-ți dă ceva, înseamnă că nu poți face nimic altceva... În încercarea lor de a interacționa cu funcționarii, părinții cad adesea în depresii”.

Caroline Philips recunoaște: „Înțelegeam că nu voi putea rezista împotriva mașinăriei birocratice. Încercam să îmi pun nădejdea în Dumnezeu. Dar undeva, în adâncul sufletului, mi se părea că împotriva Departamentului pentru educație este neputincios chiar și Dumnezeu... De ce trebuie să alergăm prin diferite instanțe și să ne rugăm acolo ca fetița noastră să meargă la școală? De ce alți copii sunt primiți la școală fără obstacole? Doar pentru că aceștia sunt «normali»?

Știu că alți părinți de copii «cu probleme» simt același lucru. Părinții copiilor obișnuiți aleg cum vor o școală pentru copil, dar noi trebuie să ne rugăm pentru ca odraslele noastre să aibă dreptul să învețe măcar undeva... Oare copiii «normali» nu au și ei greutate la învățat sau în comportament? Dar a încercat, din aceste motive, cineva să trimită un astfel de copil într-o școală specială?... Am simțit că am fost înghițiți de mașină birocratică. Nimănui nu-i pasă de greutățile noastre. Dacă vom insista asupra drepturilor copilului nostru, atunci vom fi etichetați ca «nemulțumiți de orice», «cu așteptări prea mari» sau, pur și simplu, «părinți dificili».

În postfața cărții Carolinei Philips, doctorul R. Dimenstein afirmă: „Lizzy a putut deveni matură și de sine stătătoare nu pentru că s-a «vindecat de sindromul Down», ci pentru că părinții și învățătorii ei au reușit să-și formeze așteptări adecvate față de dezvoltarea fetei și să-i creeze un mediu propice pentru educație. Chiar și cei mai sănătoși oameni este bine să înțeleagă problemele, nevoile și posibilitățile copiilor «speciali», pentru a se comporta față de aceștia cu demnitate și omenește, evitând stereotipurile conștiinței sociale.

Unul din criteriile societății civilizate este acela al atitudinii față de membrii mai slabi ai acesteia... Întregi programe de stat sunt îndreptate spre descoperirea încă din primele luni ale sarcinii a sindromului Down (și nu este greu să ne dăm seama de cel). Majoritatea celor născuți cu

această neputință sunt abandonați în maternități. Dintre aceștia, care sunt «transmiși statului», până la 18 ani supraviețuiește doar o zecime...

Independent de nivelul de dezvoltare, copilul cu sindromul Down nu are practic șanse să intre la o școală obișnuită. Iar dacă el întârzie în dezvoltare, atunci eticheta de «sindrom Down» îi închide toate ușile în nas. Toți se tem de astfel de copii, ca și cum ar fi contagioși...”

Din partea preotului

Ca o formă de condescendență pentru copiii cu handicap, de la ei nu trebuie să se ceară nimic? Cât de permis este comportamentul neadecvat al acestora în biserică?

Un preot a refuzat să sfințească un centru de reabilitare, deoarece, după părerea lui, „acest lucru nu este plăcut lui Dumnezeu. Copiii nu trebuie reabilitați, ci să-și poarte crucea”. Alteori acestora li se refuză împărtășirea. Se spune că în cazul bolii de care vorbim nu avem de-a face cu o patologie a creierului sau a altor organe, ci cu îndrăcire și de aceea ei sunt trimiși la molitfe de exorcizare (alungarea demonilor).

În una din mănăstirile care se află alături de un spital a fost închisă poarta, pentru ca cei care merg în cărucioare să nu deranjeze maicile!

Din nou, din cartea Carolinei Philips: „Atunci când fiica mea cea mică s-a îmbolnăvit grav, exista pericolul de a i se îmbolnăvi și creierul. Cu toții ne rugam pentru ea, dar eu eram disperată. Oa-

re Dumnezeu ne-a dus atât de mult timp în sus doar pentru a ne permite să cădem? Nu voi mai suporta, credeam eu. Pentru ce mi se întâmplă toate acestea? Lizzy s-a născut astfel..., dar când un copil absolut normal, lovit de o boală misterioasă, devine invalid... Nu, așa ceva nu pot suporta. Slavă Domnului că nu s-a întâmplat, până la urmă, nimic grav!

Credința lui Lizzy a trecut prin câteva stadii. Încă din copilărie, Lizzy îmi amintea de rugăciunea dinainte de culcare și îmi cerea să mă rog pentru cei din jur. Dar în ultima vreme ea a început să mediteze și să-mi pună tot felul de întrebări. Astfel, îi este greu să înțeleagă cum poate Dumnezeu să fie tot timpul cu noi, dacă El trăiește în ceruri. Ascultă cu plăcere istorioarele biblice. Îi plac cântările creștine și chiar le intonează... Pentru Lizzy Biserica este un loc de bucurie. Aici ea este fericită.

Într-o duminică, dimineața, am ajuns la biserică devreme, când nu venise încă nimeni... Lizzy s-a îndreptat spre măsuță, a luat un pahar cu apă și, înmuindu-și degetele, le-a apropiat de frunte. «Mamă, eu spăl sindromul Down. Vreau ca acesta să nu mai fie. Mă botez, așa cum face tata». Se pare că Lizzy a confundat botezul cu rugăciunea de vindecare. Dar ea a făcut toate acestea foarte serios."

Din partea enoriașilor (ajutorul, răbdarea, tactul, fariseismul)

Din nou, un citat din cartea Carolinei Philps: „Mă gândesc adesea la câte poate face comunitatea bisericească pentru oamenii cu dizabilități – copii și adulți! Căci aceștia, împreună cu familiile lor, se află adesea într-o izolare completă. Apartenența la o societate bisericească ajută la rezolvarea acestei probleme și sunt convinsă că astfel de oameni ar putea aduce obolul lor la viața comunității, astfel ca până la urmă cu toții să câștige din această experiență.”

Și, în sfârșit, din perspectiva copilului însuși

Există câteva cărți despre autism, scrise la persoana I, adică de bolnavi înșiși:

1. Temple Grandin: *Deschizând ușile speranței. Experiența mea de surmontare a autismului.*

2. Iris Juhanson: *O copilărie deosebită.*

3. Nikolai Dilighenski: *Cuvânt prin necuvântare* (Autorul este deja matur, autist nevorbitor, și povestește despre sine cu ajutorul tatălui).

4. D. Sinclair: *Nu ne plângeți* (articol pe Internet).

Ruben David Gonsales Galiego, invalid din copilărie, a scris în cartea autobiografică *Alb pe negru*: „Ajutorul este necesar familiei. Sunt convins că este nevoie de ajutor, dar fără a se împărți familia în copii și părinți. Cui îi este mai greu, copiilor sau părinților? Ce este mai greu să fii,

copil sau părinte? Fără a răspunde mai întâi la astfel de întrebări, nici nu te poți apropia de tema invalidității.

O altă nuanță importantă: când se termină copilăria omului? În ce moment al vieții copilul invalid devine adult invalid? Și cine trebuie ajutat în acest caz? Cui îi este mai greu: adultului invalid sau părinților în vârstă ai acestuia?

Copilul invalid, ca orice copil, este întâi de toate om. Invaliditatea este doar o deosebire, uneori nesemnificativă. Părinții trebuie să educe un om bun. Cel mai mult îmi place când copiii strigă: «Uite, mamă, un nene în cărucior!» Copiii sunt făpturi sincere și se miră în mod sincer. Și eu m-aș mira în locul lor. Vreau să le spun ceva părinților: vă rog să nu credeți că invalidul suferă în astfel de momente. Atunci când un copil arată cu degetul spre mine, eu mă bucur că el încă nu a fost învățat să întoarcă privirea de la tot ce este incomod și neplăcut.”

Din cartea lui N. Dilighenski: „Am în față o mulțime de grozăvii atunci când mă gândesc la viitorul meu. Punctul critic pentru mine a fost momentul în care mi-a apărut dorința puternică de a vorbi. Cu toate acestea, nu reușeam să fac acest lucru. Nu puteam începe să vorbesc... Nu aveam curaj, înainte de toate... Simțeam că dacă voi începe să vorbesc viața mea se va schimba drastic și va trebui să trăiesc cu totul altfel. Nu eram convins că voi fi pregătit pentru o astfel de viață.

Sigur că înțeleg că produc multe neplăceri părinților. Fac lucruri rele: încerc să iau ceainicul pentru a bea ceai din el, ceea ce o supără pe mama. Dar eu fac din nou asta. Umblu prin găleata de gunoi și scot de acolo chiștoacele. Îmi place mult să fac asta, pentru a le roade, sau mai arunc cărți și caiete sub pat. Înțeleg perfect că toate acesta nu sunt bune și totuși nu-mi dau seama de ce nu pot înceta să le mai fac. Solicit ajutor. În general, mă controlez foarte puțin și de aceea sunt îngrijorat, deoarece aş vrea să mă comport normal și să ies în lume.

Comunicarea mi-a fost greoaie în cazurile când interlocutorii mei mă priveau ca pe un om care are nevoie de ajutor. Dacă eram privit cu compasiune, atunci eram tentat să anulez comunicarea... Îmi este foarte greu să comunic cu oamenii energici, care ar vrea, și aceasta se vede, să mă scoată din starea mea cât mai rapid. Astfel de oameni îmi produceau teamă și eu nu voiam ajutorul lor.

Nu am trăiri negative din cauză că viața mea nu este așa cum ar fi mai frumos... M-am obișnuit cu limitele la care sunt supus... Și, în același timp, sunt nemulțumit de psihologia aceasta a mea de obișnuință, deoarece a devenit un obstacol în a mă lupta cu greutățile... Mi se pare că dacă voi începe să vorbesc îmi voi crea o mulțime de probleme și de aceea mi-e frică. Nu pot cântări cu exactitate ce am mai mult: dorința de a-mi schimba viața și de a mă transforma într-un om normal sau frica în fața unei astfel de transformări.

Două cuvinte despre atitudinea față de religie. Această chestiune este importantă pentru mine și, în același timp, neclară. Am fost foarte interesat de creștinism și de Hristos atunci când eram mic. Tata... mi-a povestit și mi-a citit Evangelia. Pentru mine nu exista un interes pentru religie, ca atare. Nu-mi este clar ce înseamnă a crede în Dumnezeu și dacă există pentru aceasta vreo fundamentare. Am avut o părere mai degrabă materialistă despre lume. Dar simțeam că în spatele acesteia există o sferă superioară a vieții și poate că aceasta este cel mai important lucru pe care au putut oamenii să-l cunoască despre ei înșiși.

... Nu mi-a plăcut deloc atunci când am fost în vizită la M.P. și întreaga lui familie rostea rugăciunea înainte de masă. Era evident că fetele nu prea voiau să se roage și că făceau aceasta doar de frica tatălui. Aceasta mi-a produs o impresie respingătoare. Dacă aș fi putut să mă convertesc, aceasta nu s-ar fi produs sub auspiciile unui astfel de învățător dur și nerăbdător. Cu toate acestea povestirile lui despre religie, gândurile lui mi se păreau foarte interesante, fiindcă am aflat foarte multe lucruri noi și importante. Îi sunt recunoscător lui M.P. și pentru că mi-a indus sentimentul demnității umane. Pentru părinți am fost copilul pe care ei îl iubeau și voiau să-l ajute. M.P. mă privea ca pe un om cu responsabilități.

... Dacă viața mi-ar fi oferit posibilitatea să particip la lucrări științifice în calitate de student, iar nu de obiect de studiu, poate că ar fi fost mai

ușor să trec peste greutateți... Atunci când am fost internat în spital cu o fractură la picior, băieții mă considerau doar om cu o fractură, și nu un om neîntreg. Ceea ce mi-a fost foarte pe plac."

Întrebări deosebite:

1) Este bine să sperăm în tratamentul medicamentos sau doar în rugăciuni? Se poate apela la cele două căi concomitent? În diferite familii este posibilă o atitudine diferită față de aceasta. Este nevoie de o combinare înțeleaptă a lucrurilor.

2) Să dăm sau nu copilul într-un centru special pentru copiii cu probleme? R.P. Dimenstein consideră astfel: „Copiii cu sindromul Down și cu alte probleme sunt foarte des dați în astfel de instituții... Dar dacă un copil are autism, aceasta iese la iveală mai târziu: cam în al treilea an al vieții. Părinții s-au atașat deja foarte mult de copil și nu-l mai dau așa ușor.

Nu există copii «fără perspective». Metodele contemporane de ajutor permit unui mare număr de copii să intre într-un ritm normal al vieții. Părinții care sunt gata să depună pentru aceasta eforturi considerabile pot atinge succese enorme cu ajutorul specialiștilor. A devenit deja ceva obișnuit ca medicii să îndrume spre instituționalizarea copilului, ca singură soluție, ca să aflăm că astfel de copii au absolvit o școală normală și chiar își construiesc o viață normală... Sunt cunoscute și astfel de cazuri: dacă unui copil cu un oarecare diagnostic nu i se acordă atenția cuvenită, se poate ajunge la un prognostic negativ al medicului. Dacă un copil cu sindromul

Down nu este învățat cum să se descurce, el va trăi cu mult mai puțin. Iar medicii care lucrează la noi sunt nevoiți să-și schimbe atitudinea, deoarece văd ce se întâmplă dacă te ocupi de copil", conchide R.P. Dimenstein.

3) Este bine ca părinții să cunoască legile. Am întâlnit funcționari cu diferite niveluri de pregătire. Nici unul dintre ei nu cunoaște legislația actuală foarte bine. Atunci când e nevoie, aceștia se folosesc de părți din legislația veche și se sprijină pe interdicții învechite, care nu mai sunt valabile în ziua de astăzi... Între timp, legile au „înaintat” chiar și la noi. Avem o gamă largă de acorduri internaționale. Avem o Constituție în care este scris că avem cu toții, fără excepție, dreptul la educație. Legea învățământului confirmă acest fapt. Mai există și Legea protecției sociale a invalizilor.

4) În ce constă catastrofa pentru părinți? Ei văd un copil, dar nu-i văd drumul în viață. În Occident vin imediat factorii răspunzători și încep să-ți prezinte ce soluții există pentru viitorul copilului și toate trec mult mai ușor. Dar atunci când nu vezi nici o soluție pentru viitor, este foarte greu.

5) În cazul problemelor foarte grave, părinții nu sunt în stare să se descurce singuri. Sigur că trebuie să-ți porți crucea, dar dacă alegi o instituție bună, în unele cazuri și aceasta este o soluție. Mai ales dacă instituția este sub oblăduirea unui preot și a comunității acestuia.

În încheiere, vreau să citez din nou din cartea Carolinei Philps: „În primele zile [...] necazul ne unea. În ultimii ani noi ne mândrim împreună de succesele lui Lizzy și ne unește bucuria. Da, presupun că Lizzy ne-a apropiat și ne-a făcut să fim uniți. Poate că o încercare grea are efectul hârtiei de turnesol, scoțând la iveală baza adâncă a relațiilor umane. Nașterea unui copil «deosebit», ca și boala sau altă nenorocire, poate distruge o căsnicie în care nu există apropiere duhovnicească și înțelegere. Dar o relație stabilă nu va face decât să se întărească.

Încercând să ducem copilul spre un scop anume, tăiem toate celelalte căi de dezvoltare. Mai mult, pierdem copilul printre cărți și programe. Începem să-l privim ca pe o problemă greu de rezolvat, și nu ca pe un dar de la Dumnezeu, frumos doar pentru că există, pur și simplu.

Întrebările grele nu au răspunsuri ușoare. De ce este nevoie de suferință? Fiecare înțelege aceasta singur, în măsura experienței sale și a dezvoltării sale spirituale. Calea mea a fost lungă și grea, dar, până la urmă, m-a adus la bucurie, pace duhovnicească și mulțumire adresată lui Dumnezeu, Care ne-a dăruit cu atâtea.

Acum nu mai demonstrăm nimănui ceva anume. Facem tot ce putem, iar restul îl lăsăm în seama lui Dumnezeu.”

ADDENDA V

Cum poți recunoaște talentele copilului¹

Fiecare din noi este convins că e obligatoriu să ținem seama de înclinațiile naturale ale copilului. Cu cât le vom descoperi mai devreme, cu atât mai bine ne vom orienta în ce privește educația lui și vom face mai puține greșeli psihopedagogice. Dacă, spre exemplu, copilul are o înclinație înăscută pentru muzică, atunci nu are sens să fie obligat să studieze intens matematica și fizica. Este mai bine să fie învățat cu arta muzicală, dar fără a lăsa la o parte celelalte discipline. Dacă un copil are daruri sportive, nu trebuie să-l obligăm să deseneze sau să facă programe pe calculator.

Domnul ne-a poruncit să fim înțelepți ca șerpii și blânzi ca porumbeii, iar nu încăpățânați ca măgarii (vezi Matei 10, 16). Educația inteligentă presupune o maleabilitate înțeleaptă și crearea condițiilor prielnice pentru descoperirea a

¹ Text alcătuit de autor.

ceea ce este dat „de la natură” (mai bine zis, de la Dumnezeu). Dar iată că ceea ce „este dat” este bine să se cunoască la timp și să fie dezvoltat, iar ceea ce „nu este dat” este absurd să fie cerut! Este periculos pentru sănătate! Pretențiile prea mari, neîndreptățite și, cu atât mai mult, fără o bază clară, nu fac decât să enerveze generația aflată în creștere, și așa atât de „nervoasă” în secolul nostru.

Subliniem că nu trebuie să lipsim copilul de copilărie și să încercăm să facem din el, cu orice preț, un copil minune. În spatele unor astfel de ambiții se află de obicei doar egoismul părinților, dorința de a compensa lipsa lor de realizări și propriile vise. Atunci când părinții se gândesc, în mod conștient sau inconștient, mai întâi la ei, copilul simte aceasta intuitiv. Dorind să le facă celor mari pe plac, el poate face ceea ce vor ei. Astfel, calea lui în viață, aleasă de alții, îl împinge spre o activitate care îi va fi tot timpul străină.

Un proverb rusesc spune așa: „Dacă-i tot spui omului că e porc, va începe să grohăie.” La fel este și în cazul nostru: îndreptând copilul spre ceea ce vrem să vedem la el, îl programăm. Presingul agresiv și grija prea mare au frânt mulți copii... De aceea planurile și interesele personale trebuie corelate cu recomandările rudelor, ale pedagogilor cu experiență, ale medicilor, psihologilor etc.

Este bine să ascultăm sfatul părintelui Paisie Aghioritul: „Nu trebuie să împingi copiii să facă ceea ce vor părinții, dacă ei înșiși nu vor aceasta...”

Văzând cum tinerilor le este greu să aleagă o specialitate, îi sfătuiesc să facă astfel: **Vedeți ce profesie sau știință vă place mai mult. Trebuie să faceți ceea ce sunteți înclinați din naștere.** Dacă tinerii sau tinerele se gândesc să aleagă în viață o cale pentru care nu au înclinații, îi sfătuiesc să se dedice lucrării care le este pe plac, pentru care au atracție, ca să le fie spre folos. Adică îi ajut să aleagă lucrul care le place și profesiile care le sunt pe puteri. Este suficient ca ceea ce fac ei să fie în conformitate cu voința lui Dumnezeu. Dacă cineva are înclinație spre muzică, atunci este bine ca el să devină un bun muzician sau un bun cântăreț bisericesc, pentru ca, prin cântare, să-i ajute pe cei care îl vor asculta, ca și aceștia să iubească biserica și rugăciunea. Dacă cineva desenează frumos, atunci să devină pictor sau iconar și să picteze cu evlavie icoane, care vor deveni făcătoare de minuni. Dacă cineva are chemare spre știință, atunci să se dedice acesteia și să lucreze cu drag.”¹

La un moment dat, un bărbat a adus la părintele Paisie doi nepoți de-ai săi. Unul dintre ei s-a așezat lângă părintele și-i tot pune diferite întrebări. „Ce vrei să devii, când vei fi mare?” l-a întrebat părintele. „Avocat”, a răspuns acesta. Cel de-al doilea copil plecase, între timp, undeva. „Unde este copilul?” a întrebat atunci părintele. Fiți atent, să nu cadă în prăpastie.” Căutând copilul, cei mari au ieșit din curtea mănăstirii și

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *Cuvinte*, vol. IV, *Viața de familie*, pp. 183-184.

au auzit lovituri de ciocan în atelier. Acolo au văzut cum copilul lovea masa de lucru a teslarului. Aceasta nu mai era bună acum decât pentru foc. „Ce vrei să te faci, când vei fi mare?“, l-a întrebat atunci părintele. „Tâmplar“, a strigat acesta. „Vei deveni, l-a încredințat văzătorul cu duhul. Nu-i nimic că ai stricat scândura.”¹

Pentru a evalua corectitudinea presupuzițiilor noastre despre înclinațiile înnăscute ale copilului ne va ajuta un sondaj-test, elaborat de specialiștii în psihologie infantilă A. de Haan și G. Kaff. (Testul, prelucrat de autor, este preluat din cartea *Enigma cu copilul dumneavoastră*, de Hahalin L.N., Moscova, 1990, pp. 128-132):

Așadar, copilul dumneavoastră are *capacități tehnice* dacă:

- se interesează de diferite mecanisme și mașinării;
- îi place să construiască modele de mașini, aparate și mecanisme;
- își dă singur seama de cauzele defecțiunilor aparaturii; este atras de defecțiunile enigmatice și de dereglările din funcționarea mecanismelor;
- repară cu plăcere aparatele defecte și mecanismele, folosește piese vechi pentru construcția unor jucării noi și găsește soluții originale pentru aceasta;
- îi place să deseneze (sau să vadă) schițe ale mecanismelor;

¹ *Ibidem*, pp. 184-185.

– se interesează de literatura tehnică de specialitate.

(6 semnalmente caracteristice)

Copilul are *talent muzical* dacă:

– îi plac muzica și înregistrările muzicale, tinzând tot timpul spre locurile unde le poate asculta;

– este atent la ritm și la melodii, iar, după ce le ascultă cu atenție, le memorează;

– cântă sau interpretează la un instrument muzical, punând suflet și sentiment în cântare;

– compune uneori propriile melodii;

– învață sau a învățat să cânte la un instrument muzical.

(5 semnalmente caracteristice)

Copilul are *înclinație spre cercetarea științifică* dacă:

– înțelege bine nu doar noțiunile concrete, ci și pe cele abstracte, și poate generalizarea;

– poate exprima clar în cuvinte o idee străină sau proprie ori o observație, uneori notându-și-o, dar nu cu scopul de a se lăuda;

– îi place să citească nu literatură distractivă, ci cărți de popularizare a științei, articole pentru maturi, întrecându-i în această activitate pe cei de-o vârstă cu el cu câțiva ani;

– încearcă adesea să găsească explicația proprie a cauzelor și sensului diferitor evenimente și fenomene;

- petrece cu plăcere timpul creând proiecte proprii, construcții, scheme, colecții;
- nu se întristează și nu se îndepărtează pentru mult timp de la lucru, dacă proiectele și invențiile sale nu sunt susținute sau sunt luate în derâdere.

(6 semnalmente caracteristice)

Talentul actoricesc se manifestă la copil atunci când:

- dacă nu-i ajung cuvintele, își exprimă sentimentele prin gesticulație și mișcări;
- povestind, atras de ceva anume, tinde să trezească reacții emoționale la alți oameni;
- schimbă tonalitatea și expresia vocii, imitând fără să vrea omul despre care povestește;
- se desfășoară cu mare plăcere în fața unui auditoriu și tinde ca printre spectatorii săi să fie și adulți;
- imită cu ușurință deprinderile, poziția și expresiile cuiva;
- este plastic în mișcări;
- îi place și înțelege semnificația îmbrăcăminții frumoase sau speciale.

(7 semnalmente caracteristice)

Copilul are *intelect dezvoltat* dacă:

- gândește bine, clar, înțelege lucrurile nedemonstrate, „prinde din zbor” cauzele și motivele acțiunilor altor oameni;
- are o memorie bună;

- „prinde” foarte ușor materia predată la școală;
- pune multe întrebări bine gândite și îndreptățite de situație;
- îi place să citească, lectura lui fiind mai avansată decât a colegilor săi;
- are rezultate mai bune la învățătură decât colegii săi, deși nu este întotdeauna premiant și spune că se plictisește la școală;
- este mult mai bine informat decât colegii săi despre evenimentele și problemele care nu îl interesează în mod direct;
- are un orizont larg și logică, fiind foarte chibzuit, chiar prevăzător;
- este foarte receptiv, perspicace, reacționează rapid la noutate și la neprevăzut în viață.

(9 semnalmente caracteristice)

Copilul are *abilități sportive* dacă:

- este energic și vrea să se miște tot timpul;
- este curajos până la nebunie, nu se teme de vânătași și cucuie;
- este aproape întotdeauna primul la joacă sau câștigă întrecerile în diferite sporturi;
- este îndemânat cu patinele și cu schiurile, cu mingile și crosele;
- este mai bine dezvoltat fizic decât cei de o seamă cu el, se mișcă ușor, plastic și grațios;
- preferă distracțiile și jocurile în aer liber, competițiile sau chiar alergarea în sine, decât să citească;
- se pare că nu obosește niciodată;

– se interesează de unele sau de toate sporturile și are ca model un sportiv.

(8 semnalmente caracteristice)

Copilul are *daruri literare* dacă:

– povestind despre ceva anume se poate ține de subiect, fără a pierde ideea de bază;

– îi place să improvizeze pe tema unui eveniment real, adăugând ceva nou și neobișnuit;

– alege în cadrul povestirilor sale, scrise sau vorbite, cuvinte care transmit sentimentele și emoțiile eroilor subiectului prezentat;

– descrie personajele fanteziilor sale în mod viu și interesant;

– îi place să rămână singur și să scrie povestiri sau poezii, nu se teme să înceapă un roman despre propria viață...

(5 semnalmente caracteristice)

Și, în sfârșit, înclinațiile spre *arte plastice* ale copilului se remarcă de obicei prin faptul că el:

– fără a găsi cuvintele potrivite sau „încurcându-se” în acestea, folosește desene sau modelaje pentru a-și arăta sentimentele și dispozițiile;

– în desenele și tablourile sale reflectă diversitatea obiectelor, a animalelor și situațiilor, nu se oprește la ceea ce a surprins deja;

– are o atitudine serioasă față de operele de artă, privește atent interioarele, peisajele, sculpturile ș.a.;

– în timpul liber modelează cu plăcere, desenează, schițează, combină materiale și culori;

– tinde să creeze o operă care să aibă funcționalitate (decorațiune pentru casă, pentru haine ș.a.);

– își spune cu claritate propria părere despre operele clasice de artă și chiar le critică, aducând argumente raționale.

(6 semnalmente caracteristice)

Făcând cunoștință cu aceste „semnalmente de recunoaștere” a talentului, înarmați-vă cu un creion și cu o hârtie. Încercați să evaluați în puncte (de la 2 la 5) fiecare indiciu din cele opt regiuni ale activității umane, enumerate mai sus. Dacă vreo caracteristică se potrivește mai mult copilului, notați-o cu cinci puncte; dacă este exprimată bine, cu patru ș.a.m.d. Notarea sub două puncte nu o mai puneți pe hârtie. După aceasta însumați punctele în cadrul fiecărui sondaj, legat de fiecare tip de talent. Suma totală împărțiți-o la numărul indiciilor de talent. De exemplu, suma dată după adunarea punctelor care evaluează aptitudinile sportive trebuie împărțită la opt¹.

Chiar și în această etapă a lucrului se poate vedea cu ce a fost dăruit mai mult copilul. Acum este necesar să descrieți graficul nivelului intereselor sale. Pentru aceasta desenați două axe de coordonate. Pe cea orizontală dispuneți opt poziții (după numărul tipurilor de talent cercetate).

¹ Hahalin L.N., *Enigma copilului dumneavoastră*, Moscova, 1990, p. 133.

Pe cea verticală treceți, la distanță egală, cifrele de la 2 la 5. La intersectarea proiecțiilor punctajului mediu cu tipul de talent desenați un punct îngroșat. Unind punctele îngroșate astfel obținute, veți desena graficul necesar. Privindu-l, veți evalua în mod obiectiv perspectivele copilului...¹

Nu vă supărați dacă linia din grafic este lipsită de vârfuri. Pentru comparație faceți un astfel de sondaj cu alt copil, de aceeași vârstă cu al dumneavoastră. Aceasta vă va disipa sau, dimpotrivă, vă va confirma presupunerile și așteptările pe care le aveți. Acest sondaj este valabil pentru copiii care au de la cinci ani în sus. Exactitatea lui sporește atunci când copilul are șase-șapte ani.

Și totuși metoda evaluării înclinațiilor cui-va, cu ajutorul sondajelor, nu este universală, deoarece talentul este de multe ori „ascuns” pentru o perioadă oarecare. Să ne amintim că marele Einstein a avut, când era copil, note proaste tocmai la matematică și fizică. Iar Șaleapin, spre deosebire de Gorki, a „picat” la examenele de admitere la Conservator. Dar marele cântăreț a intrat la Facultatea de litere, unde Gorki nu a putut intra...

În concluzie, să ne amintim de cuvintele înțelepte ale părintelui Paisie Aghioritul: „Profesorul trebuie să aibă grijă nu dacă lecția a fost bine învățată, ci să aibă în vedere și alte virtuți sau trăsături caracteristice ale elevilor, cum ar fi

¹ *Ibidem*, p. 133.

evlavia, bunătatea, cinstea. Notele pe care le pune Dumnezeu copiilor nu coincid întotdeauna cu cele ale profesorilor. Doiul profesorului poate fi pentru Dumnezeu zece, iar zecele cu plus al altuia să fie doi pentru Dumnezeu.”¹

¹ Părintele Paisie Aghioritul, *op. cit.*, p. 192.

ADDENDA VI

Copilul prin ochii adultului¹

Lumea copiilor coexistă spațial cu cea a adulților. Numai că, uneori, noi suntem orbi și nu vedem particularitățile, greutățile și „colțurile ascuțite” ale vârstei copilăriei. Este însă absolut necesar ca toate acestea să fie văzute și luate în considerare.

Următoarele semnalmente caracteristice ale copilului trebuie să-i facă pe părinți și pe educatori să se gândească dacă nu există unele anomalii în comportamentul sau dezvoltarea lui. Dacă este necesar, este bine să fie consultați specialiștii (psihologi infantili, psihoneurologi, pedagogi ș.a.).

¹ Compusă de autor pe baza a două cărți: Liutova E.K., Monina G.B., *Trainingul interacționării eficace cu copiii*, Sankt Petersburg, 2000, pp. 174-178, 184-185 și Romanov A.A., *Ludoterapia direcționată a disfuncțiilor de comportament și emoționale la copii (preșcolari și școlari de vârstă mică): album de metode de diagnosticare și corectare*, Moscova, 2000, pp. 24, 38-39.

**Portretul copilului „deosebit”
(vârsta 4-6 ani)**

- refuză jocurile colective;
- se joacă foarte mult timp, poate chiar ani la rând, același joc;
- are o părere prea bună despre sine;
- evaluează neadecvat propriul comportament;
- adesea își pierde controlul;
- își controlează încontinuu propriul comportament;
- nu înțelege sentimentele și trăirile altor oameni;
- se simte îndepărtat;
- îi plac ritualurile;
- se contrazice sau se ceartă des cu adulții;
- adesea irită adulții în mod special;
- creează situații conflictuale;
- este suspicios și anxios;
- este agitat, neliniștit în mișcări;
- se învâрте în loc, este foarte mobil;
- are contracții musculare;
- își coordonează prost mișcările;
- face mișcări mecanice stereotipe;
- se orientează foarte prost în spațiu;
- dă vina pe alții;
- se plânge de diferite dureri (la burtă, cap, gât ș.a.);
- pare indiferent, rupt de ceea ce-l înconjoară;
- se remarcă prin lipsa unei păreri;
- îi place să rezolve rebusuri ș.a.;

- refuză să dea curs cererilor;
- este impulsiv;
- se bate des;
- împinge, strică și dăărămă totul în jurul său;
- se simte neajutorat;
- este foarte neliniștit din cauza unor evenimente;
- are adesea presimțiri negative;
- se teme să aibă noi contacte, jocuri ș.a.;
- salută foarte slab;
- doarme puțin și neliniștit;
- pune multe întrebări, dar nu așteaptă să primească răspunsuri;
- vorbește foarte mult;
- rămâne în urmă în ceea ce privește dezvoltarea limbajului;
- vorbește despre sine la persoana a II-a („tu”) sau a III-a („el”, „ea”).

Semnalmentele copilului impulsiv

Copilul	Da	Nu
1. Nu își poate regla propriile acțiuni.		
2. Nu se poate supune regulilor.		
3. Răspunde înainte de a fi întrebat.		
4. Intră în vorbă, îi disturbă pe alții.		
5. Nu își poate aștepta rândul la joacă, la lecții ș.a.		
6. Se concentrează cu greu.		
7. Vrea să primească cât mai repede remunerația promisă, cadoul ș.a.		
8. Este labil în comportament (la unele ore este foarte liniștit, iar la alte distrat).		

Dacă până la vârsta de 7 ani apar măcar șase din criteriile menționate, atunci copilul este, cel mai probabil, impulsiv.

Chestionarul „Semnalmentele impulsivității”
Răspundeți, vă rog, la fiecare afirmație:

Copilul	Da	Nu
1. Răspunde imediat la întrebări, deși nu știe întotdeauna răspunsul corect.		
2. I se schimbă adesea dispoziția.		
3. Multe lucruri îl irită, îl supără.		
4. Îi place lucrul care poate fi făcut rapid.		
5. Este supărăcios, dar nu ține minte răul.		
6. Se simte atunci când s-a plictisit.		
7. Poate să refuze pe neașteptate mâncarea		
8. Este distrat la ore.		
9. Atunci când un copil strigă la el, îi răspunde cu aceeași monedă.		
10. Se supără în timpul convorbirii, adesea ridică tonul.		
11. Poate vorbi urât părinților, pedagogilor ș.a.		
12. Se pare uneori că este plin de energie.		
13. Preferă să acționeze înainte de a se gândi.		
14. Ia hotărâri rapid și fără a se îndoii.		
15. Cere atenție, nu vrea să aștepte.		

16. În jocuri nu se supune regulilor generale.		
17. Este convins că poate îndeplini orice sarcină.		
18. Uită ușor sarcinile date de părinți și merge la joacă.		
19. Îi place să organizeze și să fie conducător.		
20. Lauda și muștrările acționează mai puternic asupra lui decât asupra altor copii.		

Un răspuns afirmativ la fiecare întrebare este evaluat cu un punct.

Impulsivitate crescută – 15-20 de puncte.

Impulsivitate medie – 7-14 puncte.

Impulsivitate mică – 0-6 puncte.

Criterii de descoperire a copilului hiperactiv***1) Apetit crescut de mișcare***

Copilul	Da	Nu
1. Este neliniștit în mișcări (bate toba cu degetele, se suie pe lucruri ș.a.).		
2. Se vânzolește tot timpul.		
3. Este tot timpul în mișcare.		
4. Este foarte vorbăreț.		
5. Doarme mai puțin decât ar trebui (chiar și când este prunc).		

2) Deficit de atenție activă

Copilul	Da	Nu
1. Este inconsecvent în comportament (este illogic în fapte).		
2. Își organizează cu greu acțiunile (construiește planuri cu grabă ș.a.).		
3. Are multe proiecte neterminate.		
4. Începe cu entuziasm să îndeplinească o sarcină, dar nu o termină.		
5. Evită sarcinile care sunt plictisitoare sau care necesită efort mintal.		
6. Nu aude atunci când i se adresează cineva.		

7. Este uituc (întreabă tot timpul pe alții ș.a.).		
8. Pierde obiecte.		

Dacă până la vârsta de 7 ani găsim la copil măcar zece din semnalmentele enumerate, atunci putem presupune că acest copil este hiperactiv.

1. Este incălzit în timpul jocului.		
2. În organizația cu grupuri mici.		
3. Are multe probleme de învățare.		
4. Începe cu un lucru și îl abandonează o vreme, dar îl revine.		
5. Are dificultăți în a se concentra.		
6. Nu aude când cineva îl cheamă.		

Răspunsurile la următoarele întrebări ne ajută să stabilim hiperactivitatea copilului:

1. Sunt caracteristice pentru copil mișcările nervoase sau dezordonate (datul din picior ș.a.)?
2. Îi este greu să asculte până la capăt o poveste (povestire, istorie) pe care i-o citește adultul?
3. Atunci când copilul ascultă, mâinile îi sunt ocupate (se joacă, desenează ș.a.)?
4. Încalcă adeseori regulile de comportament decent?
5. Este prea expresiv (plânge tare, se sperie, râde în gura mare ș.a.)?
6. Este deschis la lucrurile noi?
7. Suportă cu greu supărările?
8. Are depresii?
9. Se enervează des?
10. Este ușor să-l scoți din sărite?
11. I se schimbă des dispoziția?
12. Este ușor să-l distragi de la vreo sarcină?
13. Nu are oare înclinația de a face lucrurile mai rău decât ar putea de fapt?
14. Nu are oare obiceiul să treacă de la un canal la altul la televizor?
15. Îndeplinește inexact sarcinile adulților?
16. Mișcările copilului sunt bine coordonate?
17. Îi este greu să înceapă temele?

18. Nu spune secretele sale sau ale altora la terțe persoane?
19. Îi este caracteristic rolul de clown în grupă sau în clasă?
20. Îi este greu să-și aștepte rândul la joacă sau atunci când răspunde la ore?
21. Atinge adesea sau scapă lucruri?
22. Suferă cineva din familia copilului de neatenție sau uitare?
23. Are oare copilul rude apropiate înclinate spre depresii, alcoolism sau narcomanie?

Simptomele fundamentale ale disfuncțiilor în comportamentul copilului (vârsta 9-15 ani)

1. Are adesea răbufniri de mânie, care uneori, se manifestă foarte dur.
2. Se contrazice adesea cu adulții, strigă și insistă că are dreptate.
3. Refuză adesea și în mod activ să îndeplinească sarcinile logice și îndreptățite ale adulților.
4. Săvârșește adesea și, foarte probabil, intenționat fapte care supără oamenii.
5. Îi acuză adesea pe alții pentru greșelile sale și pentru un comportament neadecvat.
6. Se supără des; este foarte ușor să-l scoți din sărite.
7. Este adesea mâhnit și supărat.

8. Este adesea rău și răzbunător.
9. Minte și își încalcă adesea promisiunile, pentru a avea un profit sau de dragul neascultării.
10. Deși părinții îi interzic, rămâne afară până când se înnoptează.
11. Chiulește adesea de la școală (începând cu vârsta de 13 ani).
12. A fugit de acasă, de sub supravegherea părinților sau a celor care le țin locul, cel puțin de două ori, dar pentru perioade mai mari de o noapte (în afară de cazurile plecării de acasă cauzate de bătaie sau violență sexuală).
13. Adesea începe bătăi (în această categorie nu intră bătăile cu frații sau surorile).
14. Folosește obiecte care pot pricinui rău fizic oamenilor (bătă, cărămidă, sticlă spartă, cuțit, armă).
15. Dă dovadă de cruzime fizică față de alți oameni (de exemplu, le provoacă durere intenționat, îi înjosește și îi chinuiește, leagă victima, îi face tăieturi sau arsuri).
16. Este crud cu animalele (până la omorârea acestora).
17. Distruge intenționat proprietatea străină.
18. Face intenționat focul, cu riscul sau cu intenția de a provoca o pagubă serioasă cuiva.

19. Fură obiecte prețioase de acasă sau din alte locuri (de exemplu, din magazin, din case în care pătrunde prin efracție etc.).
20. Comite infracțiuni în fața victimei (inclusiv furtul portofelelor sau al genților).
21. Intră fără permisiune în casele altora, în automobile ș.a.
22. Poate să oblige persoane să întrețină relații sexuale cu el (inclusiv perversiuni).

Caracterul problemelor de comportament	Simptomele
Aprinderea	<p>În acțiuni fizice: aruncă, pe neașteptate, jucăriile, poate rupe cărțile, scuipă ș.a.;</p> <p>În vorbire: poate răspunde urât, necenzurat, pe neașteptate.</p>
Negativismul	<p>În acțiuni fizice: face totul invers, intră cu greu în jocul celorlalți, refuză chiar activitățile interesante pentru ceilalți.</p> <p>În vorbire: adesea spune „Nu vreau!”, „Nu fac!”, „Nu!” ș.a.</p>
Demonstrativitatea	<p>În mișcări: se întoarce cu spatele, exagerează sau parodiază mișcările cuiva la ore.</p> <p>Ca orientare la starea proprie și comportament: tinde să atragă atenția asupra sa, disturbând orele; urmărește reacția celorlalți, făcând lucrurile pe dos.</p>
Supărarea (instabilitatea emoțională)	<p>Ca reacție la un obstacol: se supără dacă nu a câștigat la un joc.</p> <p>În mimică: face fețe de nemulțumit, plânge.</p> <p>Și reacția la notare: reacționează dureros la observații, ton ridicat ș.a.</p>

Stare conflictuală	<p>Activă sau reactivă: provoacă sau răspunde la provocări, la acțiunile conflictuale ale altora.</p> <p>Urmare a egocentrismului: nu ține seama de dorințele și de interesele colegilor.</p> <p>Urmare a greutății de trecere de la o stare la alta: nu dă jucăriile altora ș.a.</p>
Separarea emoțională	<p>Ca tendință centrifugă: atunci când toți copiii sunt împreună, tinde să fie singur.</p> <p>Ca acaparare emoțională de activitate: cum intră în încăpere merge direct la jucării, este ocupat de treburile sale și nu îi observă pe ceilalți.</p> <p>În vorbire: nu folosește vorbirea ca mijloc de comunicare, ca atunci când vorbește, iar cuvintele nu-i sunt îndreptate spre interlocutor.</p> <p>Ca pseudosurzenie: nu îndeplinește sarcini, deși le aude și le înțelege conținutul, nu reacționează la schimbările tonalității (trecerea de la tonul obișnuit la șoptă ș.a.).</p> <p>Și particularitățile contactului vizual: evită să privească interlocutorul în ochi.</p>

Prosteala	<p>Și reacția la observații: reacționează prin râs la observațiile adulților, iar lauda și cearta nu îi schimbă semnificativ atitudinea.</p> <p>În acțiuni fizice și mimică: se protestește, îi imită pe alții.</p>
Nehotărârea	<p>În interacțiuni: refuză să aibă un rol important în jocuri, evită răspunsurile orale la lecții și nu răspunde, deși cunoaște tema.</p> <p>În vorbire: nu răspunde la întrebare, deși cunoaște răspunsul corect, folosește cuvintele „Nu știu!”, „Poate...”, „E greu să spun” ș.a.</p> <p>În acțiuni fizice: se teme să sară chiar și de la o înălțime mică.</p> <p>Și reacția la noutate: într-o situație nouă are reacții întârziate și rămâne legat de comportamentul care seamănă cu situațiile cu care s-a obișnuit.</p>
Fricile	<p>Concrete: se teme de aspirator, de câine, de întuneric, de furtună, de vânt puternic ș.a.</p> <p>Și reacția la noutate: se teme să intre într-o încăpere nouă.</p> <p>În interacțiuni: se ferește de oameni noi în situații noi, de expuneri în fața unui public larg ș.a.</p>

Încătușarea	<p>În mișcări: este încătușat în mișcări, inactiv.</p> <p>În vorbire: se încurcă în cuvinte.</p> <p>Și reacția la noutate: este stângaci în situații noi.</p>
Lentoarea	<p>În activitatea de cunoaștere: nu știe cu ce să se ocupe.</p> <p>În percepția vizuală: privește în lături, fără activitate.</p> <p>În vorbire: vorbește prea încet sau rar.</p> <p>Și timpul de reacție: tempoul acțiunilor este încetinit; întârzie atunci când i se spune să facă ceva la comandă.</p>
Nestăpânirea în vorbire	<p>Și vorbirea sonoră: vorbește prea tare, chiar strigă uneori.</p> <p>Și tempoul vorbirii: vorbește prea repede, „înghițind” cuvinte.</p> <p>În interacțiuni: vorbește cu alții la ore, deși i se atrage atenția asupra acestui fapt.</p>
Devierea de la eforturi mentale	<p>În timpul liber: îi place să se uite la televizor, urmărind desene prostești, fără conținut.</p> <p>La acțiuni organizate: obosește rapid la sarcini care îi sunt pe măsură, având în vedere vârsta.</p>

<p>Egocentrismul</p>	<p>Ca atitudine față de sine: consideră că toate jucăriile, bomboanele ș.a. sunt doar pentru el.</p> <p>În timpul interacțiunilor: îi obligă pe alții să joace ceea ce joacă el.</p> <p>În vorbire: folosește des pronumele „eu”.</p>
<p>Împotmolirea</p>	<p>În mișcări: desenează de multe ori elemente care se repetă.</p> <p>În interacțiuni: este fixist în comunicare, atrage atenția asupra sa, repetă una și aceeași rugămințe.</p> <p>În vorbire: repetă de multe ori aceeași frază.</p> <p>În sentimente și emoții: rămâne supărat, suferind mult timp din această cauză, trăiește mult timp cu gândul la neplăceri ș.a.</p> <p>Ca dificultate a schimbării: cu greu schimbă o activitate cu alta.</p>

Cărți și broșuri ale lui K.V. Zorin

1. *Vrei să fii sănătos? Ortodoxia și terapia*, Moscova, Ed. Ruski Hronograf, 2000, 192 pag.

Conținutul acestei cărți a devenit cursul special „Introducere în cultura spirituală a omului”, predat de autor în cadrul unei facultăți de medicină din Moscova. Cartea vorbește despre problemele sănătății trupesti și sufletești în spiritul teologiei Sfinților Părinți și într-un limbaj pe înțelesul cititorului contemporan. Este vorba despre istoria terapiei creștine, despre aspectele spirituale ale bolii, despre legăturile tainice ale fiecăreia dintre cele opt patimi cu problemele somatice și psihice și despre felul în care te poți trata corespunzător cu ajutorul medicamentelor spirituale.

2. *Scoală-te și umblă: pași spre însănătoșire*, Ed. Ruski Hronograf, 2001, 352 pag. (ediția a 2-a, 2003)

Lucrarea este o continuare logică a cărții precedente. Ideea de bază este de a ajuta cititorul să folosească potențialul unic al psihologiei orientate ortodox și al tratării diferitelor boli. Autorul analizează sensul și cauzele bolii, factorii spirituali și mecanismele dezvoltării acesteia. Sunt nuanțate diverse probleme ale ginecologiei și moșitului, dar și ale tratării prin cultura fizică și sport. După cum a dovedit experiența, aceste teme sunt foarte căutate de cititori.

3. *De ce suferă copiii*, Ed. Ruski Hronograf, 2002, 224 pag. (ediția a 2-a, 2003), traducerea românească a apărut la Editura Sophia, București, 2006

De ce suferă copiii care nu au păcate personale, ce greșeli trebuie evitate în cadrul educației, pentru a nu face

rău copilului, la ce duce pierderea sensului vieții – acestea sunt unele din temele abordate în carte. Exemplele date sunt chemate să-l liniștească pe cel care simte durerea pierderii copilului sau care este necăjit, trăind greutățile împreună cu rudele. Cartea îi face pe adulți să se gândească serios la responsabilitatea pe care o au pentru nașterea și educația copilului, ferindu-i de greșeli fatale, pentru care copilul va plăti cu sănătatea.

4. *Păcatele părinților și bolile copiilor*, Ed. Ruski Hronograf, Moscova, 2002, 192 pag. (ediția a 2-a, 2002; ediția a 3-a, 2003), traducerea românească a apărut la Editura Sophia, București, 2006.

Autorul scrie despre suferințele copilului ca urmare a păcatelor părinților, cum ar fi căsătoria cu o rudă apropiată, destrăbălarea sexuală, alcoolismul, fumatul, narcomania și avorturile anterioare. Dacă tatăl și mama provoacă stres copilului, traume psihice, conflicte interpersonale și interioare, atunci pe viitor acestea pot duce la îmbolnăviri trupesti, psihice și sufletești. Urmările grave apar câteodată după zeci de ani și oamenii se întreabă care sunt cauzele necazurilor lor. Nu poți stabili întotdeauna cu exactitate ce anume provoacă boala. Dar uneori aceasta se poate face totuși...

5. *De ce se nasc copiii bolnavi*, Moscova, Centrul medical ortodox „Viața”, 2003, 44 pag.

De ce se nasc copiii bolnavi, ediția a 2-a, Moscova, 2003, 80 pag.

Teza principală a cărții este următoarea: suferințele intrauterine și de după naștere ale pruncului apar adesea din vina părinților. Fără a fi direct vinovați pentru fărădelegile neamului, urmașii sunt strâns legați de strămoși, din punct de vedere genetic, psihologic, cultural și spiritual. Meditația asupra textelor patristice și asupra cercetărilor științifice oferă cheia înțelegerii dependenței bolilor

embrionului și a nou-născutului de comportamentul părinților săi.

6. Vindecă-mă, Doamne. Aromaterapia bolilor trupești și sufletești, Moscova, Ed. Ruski Hronograf, 2003, 256 pag. (ediția a 2-a, 2003)

Cartea este dedicată temelor care nu s-au discutat mai înainte în literatura ortodoxă. Ce rol au mirosurile cerești și pământești în lucrarea mântuirii sufletului și a vindecării trupului; în ce fel diavolul încearcă să pervertească gândul lui Dumnezeu legat de substanțele mirositoare și cum le-au utilizat oamenii în diferite epoci istorice, inclusiv în Rusia? Cartea vorbește despre principiile de bază și metodele aromaterapiei contemporane. Sunt caracterizate amănunțit cincisprezece din cele mai răspândite uleiuri eterice, acțiunea vindecătoare a acestora, indicații și contraindicații. Sunt propuse rețete concrete de tratare și profilaxie a diferitelor boli.

7. Și vor fi amândoi un trup..., Ed. Ruski Hronograf, 2004, 288 pag.

Cartea descrie diferite probleme ale relațiilor intime din trei puncte de vedere: teologic, medical și psihologic. Fiecare temă discutată – fie aceasta psihologia patimii desfrânării, motivele apropierei dintre soți sau influența acesteia asupra sănătății copilului – ne oferă informații utile pentru meditare. Autorul se sprijină pe faptele deja cunoscute și pe părerile teologilor. El se străduiește nu numai să asocieze aceste chestiuni, ci să răspundă la întrebările care îi frământă pe cititori și să reflecte noi aspecte ale problemei.

8. Vina desfrâului. Păcatele tinereții sau sănătatea familiei?, Moscova, 2004, 112 pag.

Această lucrare este dedicată în întregime problemei influenței păcatelor tinereții asupra sănătății oamenilor. Se

vorbește despre bolile care se transmit pe cale sexuală, despre complicațiile contracepției și de urmările genetice ale desfrâului. Scopul cărții este acela de a avertiza cititorii în privința influenței negative a patimii desfrânării asupra sănătății omului și a bunăstării membrilor familiei sale, întâi de toate a soției (soțului) și a copiilor. Într-adevăr, omului înțelept, care analizează dinainte, nu i se potrivește zicala: „Dacă ar fi știut tinerețea și dacă ar fi putut bătrânețea...”

9. Ce este „blestemul moștenit”? O părere a unui medic ortodox, Moscova, Ed. Ruski Hronograf, 2004, 384 pag. (ediția a 2-a, 2005)

„Fiecare din noi se naște nu ca o făptură nouă, ci ca moștenitor al generațiilor care i-au premers. În toate aceste neamuri sunt sfinți, sunt din acei pe care îi numim păcătoși de rând – oameni nedesăvârșiți –, dar sunt și marii păcătoși... Fiecare din noi primește, prin moștenire, particularități ale trupului și sufletului de la toți strămoșii, începând cu Adam și Eva. Dar primim atât particularități bune, cât și rele și de noi depinde ce facem cu acestea.” Aceste cuvinte frumoase sunt ale mitropolitului Antonie de Suroj și ele servesc ca idee centrală a acestei cărți.

10. „Posedații”. Dependențele: de calculator, de jocuri, de nicotină..., Moscova, Ed. Russki Hronograf, 2007, 256 pag.

În ultimul timp, oamenii se confruntă tot mai des cu manifestări păguboase, cum ar fi dependențele de computer, de jocuri și de nicotină. Copiii contemporani și adolescenții preferă fumatul, calculatorul și jocurile de noroc în locul distracțiilor tradiționale. Cum poate fi evaluată această alegere din perspectiva psihologiei creștine și a medicinei? De ce se întâmplă lucrurile în acest fel, ce pericole există și cum putem reacționa la ele? Cartea este adresată unui cerc larg de cititori, mai ales celor cărora nu le este indiferentă soarta tinerei generații.

11. Ce se ascunde de cei tineri. Ispitele și bolile veacului,
Moscova, Ed. Russki Hronograf, 2008, 224 pag.

Astăzi, multe mijloace de informare în masă fac propaganda unui mod nesănătos de viață și îi atârănă omului de gât un mod „ideal” de a fi. Victima acestei campanii este în primul rând tânăra generație. Jucându-se cu sentimentele și patimile, televiziunea și presa ispitesc cu ceea ce este periculos pentru suflet și dăunător pentru trup. Autorul vorbește despre ceea ce ascund reclamele la tutun, alcool, muzică rock, avorturi și „dragostea liberă”. Cartea este adresată unui cerc larg de cititori, care nu doresc să fie mințiți și vor să aibă urmași sănătoși.

Cuprins

Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus! Se poate schimba aceasta?	7
I. „Genealogia” păcatului	15
II. Libertatea este lungimea lanțului?	31
III. Noi și înclinațiile noastre native	43
IV. Pântecele nepotolit	51
1. Îmbuibarea	53
2. Alcoolismul	57
3. Narcomania	68
V. Mrejele iubirii de plăceri	75
1. Atracția sexuală	76
2. Comportamentul sexual	83
3. Relațiile homosexuale	91
VI. Lăcomia lui Iuda	95
1. Virușii jocului de noroc	96
2. Drogul virtual	100
VII. Răutatea fără margini [mânia]	107
1. „Sângele fierbinte”	108
2. Agresivitatea copiilor	118
VIII. Tremurul sufletului	133
1. Neliniștea	134
2. Depresia	144

IX. „Întunecarea inimii”	155
1. „Instinctul morții”	158
2. Deznădejdea și sinuciderea	164
X. „Iadul lăuntric”	189
Încheiere	193
Addenda I. Duhovnicii secolului al XX-lea despre neputințele înnăscute și dobândite	203
Addenda II. Ajutor vindecător la rugăciunile Cuviosului Aristoclie Athonitul	223
Addenda III. „Rugăciunea mamei te ajunge și la fundul mării”	235
Addenda IV. Copilul handicapat în familie	241
Addenda V. Cum poți recunoaște talentele copilului	259
Addenda VI. Copilul prin ochii adultului ..	271
Cărți și broșuri ale lui K.V. Zorin.....	288

DIFUZARE:

S.C. Supergraph S.R.L.

Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3,

031216, București

Tel.: 021-320.61.19; fax: 021-319.10.84

e-mail: contact@supergraph.ro

www.librariasophia.ro

www.sophia.ro

Societatea de Difuzare SUPERGRAPH
vă oferă posibilitatea de a primi prin poștă
cele mai bune cărți de spiritualitate,
teologie, cultură religioasă, artă, filozofie
apărute la edituri de prestigiu.
Plata se face ramburs la primirea cărților;
taxele poștale sunt suportate de Supergraph.

Vă așteptăm la

LIBRĂRIA SOPHIA

str. Bibescu Vodă nr. 19,

040151, București, sector 4

(lângă Facultatea de Teologie)

tel. 021-336.10.00; 0722.266.618

www.librariasophia.ro

*Sacrifică puțină vreme pentru a răsfoi cărțile noastre:
este cu neputință să nu găsești ceva
pe gustul și spre folosul tău!*

PRINT
multicolor

SERVICII TIPOGRAFICE COMPLETE

Str. Bucium nr. 34 Iași

tel.: 0232/211225

fax: 0232/211252

office@printmulticolor.ro

www.printmulticolor.ro